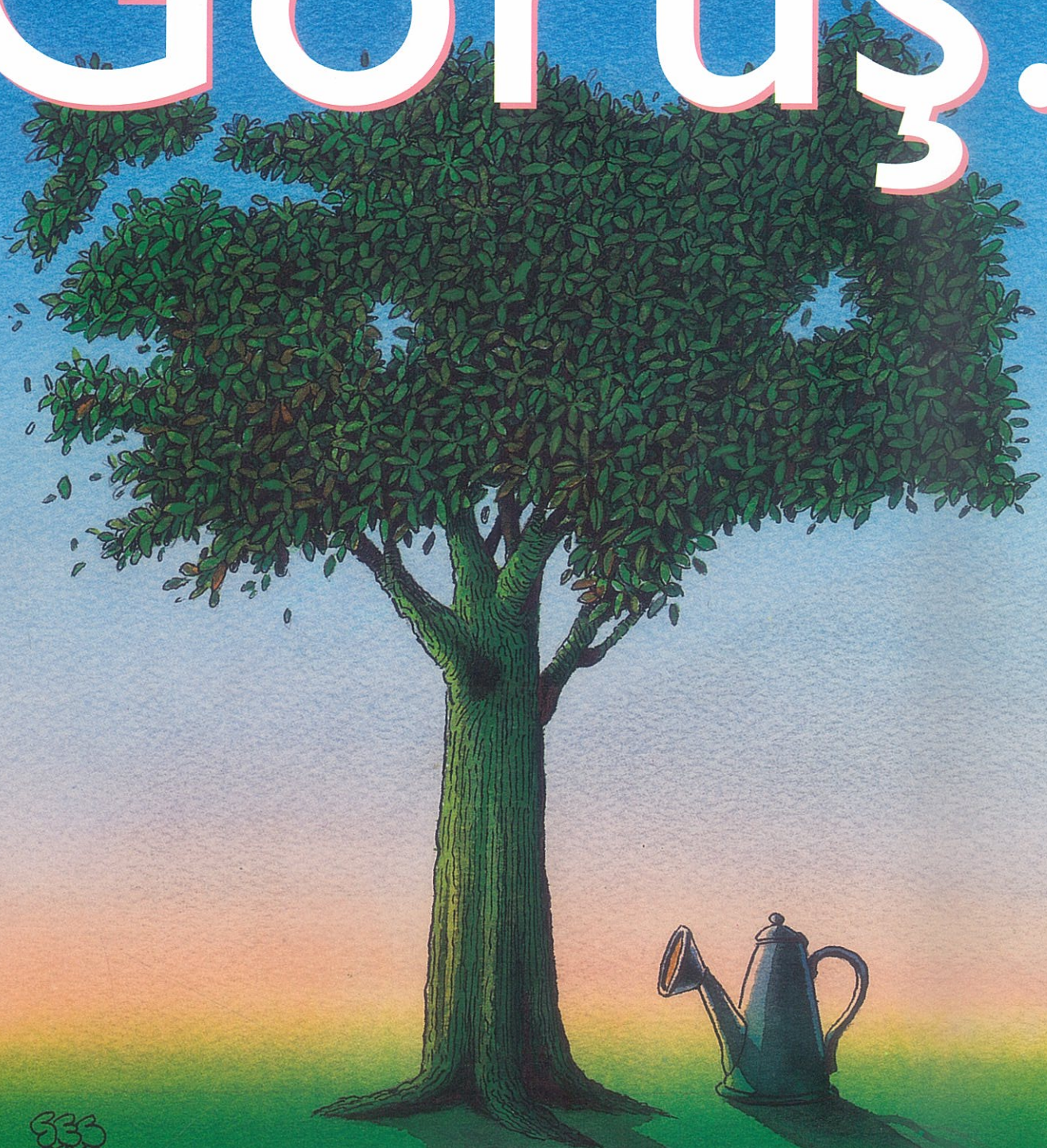

Görüş:

SES
EUB
1995

EL SAYI 1994-1995 SAYI:18
.000 TL. KDV DAHİL

Her zaman umutla...

IBM Client/Server.
Sadece
ne yapılacağını değil...
Nasıl yapılacağını da
iyi bilir.

Client/Server mimarisi işyerinizdeki elemanlara büyük kolaylık sağlar; çünkü onların daha fazla bilgiye, daha kolay ulaşmalarına olanak verir. Client/Server işiniz için yararlıdır; çünkü engelleri ortadan kaldırarak size yeniden yapılanma yolunda esneklik getirir. Öyleyse, Client/Server'ı yeniden keşfetmeyin, sadece seçiminize yardımcı olacak doğru kaynağı bulun. İşte bir öneri: Çoklu platform ve çoklu ortam entegrasyonu konusunda deneyime sahip ve işiniz konusunda sizinle aynı dili konuşabilen bir kaynak arıyorsanız, IBM'e gelin.

Fark belli.

Her Client/Server çözümünün kendine özgü olduğunu bilen IBM, geçmiş deneyimlerini sizin durumunuzla karşılaştırarak, size en uygun çözümü sunar ve danışmanlık aşamasından uygulamaya kadar her adımda yardımcı olur. Deneyimli bir Client/Server ortağına ihtiyacınız

varsa önce IBM'i arayın. IBM'in deneyimlerinden yararlanın. IBM Türk Ltd. Şti. Tel: (0-212) 280 09 00

IBM

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

1995 Yılı için en muhtemel senaryo

Gelir % 2.9

Enflasyon % 72.5

Yeni bir yıla girdik. Bu yıl, Türkiye'nin sorunlarıyla ilgili stratejik kararlar alması gerekiyor. 1995'in de geride bıraktığımız üç yıl gibi kendi akışına bırakılması, Türkiye'yi dünyadaki amansız yarışın tamamen dışına düşürecek ve seyircisi yapacak.

Dünya ekonomisinin yeniden "büyüme" eğilimine girdiği 1992, Türkiye'de de büyük umutlarla karşılanmıştı. Sorunlar büyüktü ama ilk kez geniş tabanlı bir koalisyon işbaşındaydı. Sonrası ne oldu? Bu sorunun yanıtı, Görüş'ün 1992 Ocak ayında çıkan 1. sayısından bugüne yayınladığımız yazılardan yaptığımız küçük özetlerde var. Üç yıl aynı şeyleri konuşa konuşa, sorunlarımızı daha da büyüterek bu günlere geldik.

1994 yılı ise büyük bir krizle başladı, ekonomi dibe vurdu ve çıkmaya uğraşıyor. 21. yüzyıla 5 kala, önümüzdeki dönemin sosyo-ekonomik sorunlarının kavranabilmesi için, ekonomide yaşanan sorun ve gelişmelerin altını bir kez daha çizmekte yarar var.

1993'de yaşanan ekonomik gelişmeler, yapısal sorunların derinleşmesine, iç ve dış dengelerin tümüyle bozulmasına neden olmuş, kamu açıkları ve cari işlemler dengesi açıkları mutlak ve göreceli olarak finanse edilemeyecek noktalara gelmişti. Faizlerin düşürülmesini amaçlayan politikalar sonucunda 1993 yılının Kasım ve Aralık aylarında hemen hemen hiç kamu kağıdı satılmaması ve 1994 yılı başında iç borç geri ödemelerinin kısa vadeli avans kulanılarak gerçekleştirilmesi, iç borç piyasasının 1994 Haziran ayına kadar işlerliğini yitirmesinde önemli bir unsur oldu. TL'nin değer kaybedebileceği beklentileriyle yoğun bir sermaye çıkışının yaşandığı bu süreç, bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya yönelik davranışlarıyla birlikte döviz talebinin hızla yükselmesi ve mali piyasaların krize girmesiyle sonuçlandı.

1994 yılındaki yerel seçimler sonrasında bözulan dengeleri hem konjonktürel olarak hem de yapısal olarak düzeltmeyi ve hızlı kalkınmayı sürdürebilir temellere oturtmayı hedefleyen 5 Nisan kararları sonucunda, dış denge olumlu bir seyir izlemiştir. 1994 yılında, yaklaşık % 6 oranında gerçekleşmesi beklenen ekonomik daralmaya bağlı olarak dış denge düzelmiştir. İthalat hacmindeki daralmanın yanı sıra TL'nin değer kaybına bağlı olarak artan ihracat 1993 yılında 14.2 milyar dolar olan dış ticaret açığının 1994 yılında 4.6 milyar dolara gerilemesine yol açmıştır.

Kamu kesimi açığını düşürmeye yönelik olarak alınan önlemlerle, faiz ödemeleri dışındaki harcama kalemlerinde reel düşüşler olmuş, ek vergiler sayesinde bütçe açığı reel olarak düşürülmüştür. Ancak, artan faiz ödemeleri nedeniyle bütçe açığının hedeflenen 139 trilyon TL değerini aşarak 165 trilyon civarında gerçekleşeceğini öngörmekteyiz. Bu çerçevede, bütçe açığı, GSMH'nin payı olarak 1993 yılında % 6,9 oranından 1994 yılında % 3,5 oranına gerileyecektir. Buna karşılık Türkiye çok yüksek oranda bir devalüasyon ve fiyat artışları yaşamıştır. Kısa vadeli dış borçlanma 7 milyar dolar azalmakla birlikte, iç borçlanma ikiye katlanmış, devalüasyona bağlı olarak dış borç ödemelerinin Türk lirası karşılıklarında artış olmuştur.

Faiz oranlarındaki artış ve dış kaynak temininde uluslararası mali piyasalardan net bir tavrın ortaya çıkmamış olması, 1995 yılının ilk üç ayında da ekonominin daralmaya devam etmesini gündeme getirmektedir. 1995 yılı büyüme hızı, bu şartlarda % 3 gibi bir düzeyde olabilecektir. Büyüme hızının 1994 yılında % -6'lardan 1995 yılında % +3'lere çıkması bir talep artışı gerektirecektir. Zira 1994 yılında hem tüketim, hem de yatırım olarak iç talepteki daralma büyüme hızını düşüren etken olmuştur. Bu talep artışının getireceği enflasyonun geçmiş trendler gözönüne alındığında programda belirtilen % 43.2 civarında gerçekleşmesi oldukça zor bir olasılıktır. 1980 yılında yaşanan yüksek enflasyon (% 107.2) negatif büyüme (% -1.1) döneminin 1981 yılında düşük enflasyon (% 36.8) pozitif büyümeye dönüşmüş olması (% 4.2) bu kanımızı değiştirmemektedir. Bu dönemler arasındaki en belirgin fark krizin ortaya çıkış nedenleridir. 1980'deki krizi, kabaca döviz krizinin toplam arz üzerindeki baskılarının ortaya çıkardığı arz yönlü bir kriz olarak tanımlamak mümkündür. Bu dönemde, dış borçlanma kanallarının açılmasıyla döviz krizi ile arz yeniden artırılmış ve enflasyon oranı düşmüştür. 1994 yılında arzın değil talepteki düşüşün sonuçlarını yaşadık.

1995 yılının ilk üç aylık döneminde de negatif GSMH artış hızının gerçekleşmesi sonucunda, büyümenin % 3'lere doğru gerilemesi bu enflasyonu nasıl etkileyecektir? 1994 yılının son aylarındaki yüksek aylık enflasyon oranları, 5 Nisan kararlarının, enflasyonist beklentileri ve enflasyonun kendi iç dinamiğini kıramadığını göstermektedir. Belirsizliğin artması iktisadi birimlerin yatırım kararlarını olumsuz etkilediği için büyümenin düşmesiyle birlikte, birim katma değer başına sabit maliyetlerin artışı sonucunda daha hızlı bir enflasyon ortaya çıkarmaktadır. Bu şartlarda istatistiksel tahminler, geçmişteki enflasyonist davranışları geleceğe taşımaktadır. Bu nedenle enflasyonist beklentilerin kırılması orta vadeli bir istikrar programıyla mümkün olabilir. Bu programın kamu kesimi dengesi ve cari işlemler dengesi açıklarını zorlamadan, 2 yıl süreyle % 3 oranında büyüme hızlarını benimsemesi, iç borç ve dış borç stok yönetimini kolaylaştırması ve yeni harcamalar üzerindeki mevcut borç stoku etkilerini azaltması gerekir.

Enflasyon oranıyla ilgili olarak bu orta vadeli program için rakam telaffuz etmek doğru olmaz. Çünkü, böyle bir programın, önce kredibilitesiyle enflasyonist beklentileri kırarak ekonomide istikrar ve güven ortamını tesis etmesi gerekir. Bu şartlar gerçekleştiğinde enflasyon bir düşme trendine girecek ve şirket bilançoları ve ücret anlaşmalarına daha düşük nominal oranlar yansıtılmaya başlanacaktır. Enflasyonun diğer ekonomik değişkenlerle olan ilişkilerinin yanısıra kendi kendini besleyen bir mekanizma olduğu gözden ırak tutulmamalıdır.

Orta vadeli bir istikrar programı, ciddiyetle 1995-1996 yıllarında uygulandığı takdirde 1997 sonrası 5 yıllık bir dönem için yüksek kalkınma hızlarına ulaşabiliriz. Ayrıca, 1995-1996 döneminde ihracatımızın, batıda başlayan ve hızla gelişen ekonomik canlanmadan payını almasını, ekonomimizin dışa açılma sürecinin ve Gümrük Birliği'nin getireceği katkılarla yeni bir aşamaya ulaşmasını düşünmek de mümkün.

Siyaset ve dış politika sahnesini ise, kapak ve dosya sayfalarımızdaki uzmanlarına bırakıyoruz.

Saygılarımla

Dr. Haluk Tükel

Ayrıcalık taşıyor

Bu otomobilden çok az üretildi.

*Yapımında, kaportasından koltuklarına
el işçiliği kullanıldı.*

Ön paneli gülağacı kökünden.

Biyeleri, gümüş el işlemesi.

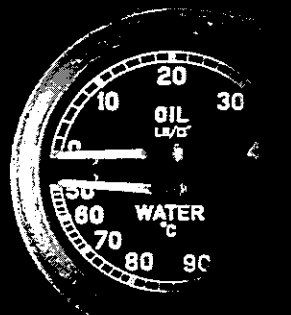
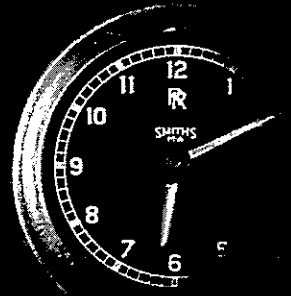
Panjurunda, tabii ki ustasının imzası var.

*Derisi, konoli deri. Motoru, kendisine
yakışacak güçte. Güveni, konforu tam.*

Çünkü o, bir Akbank Visa Premier

sabibi için sınır tanımadan tasarlandı.

Ne taşıdığını biliyor.

Güveninizin Eseri

Görüş:

Ö Z E L S A Y I 1 9 9 4 - 1 9 9 5

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI

1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGELER

6-10

Temel ekonomik göstergeler, enflasyon rakamlarının yükselişiyle gerekli hale gelen, ancak hükümet çevrelerinde gündeme alınmayan yeni bir istikrar paketinin kaçınılmazlığına işaret ediyor.

GÖRÜŞ

12-13

Halis Komili, Türkiye'nin yaşadığı en önemli sorunlardan birini, kurumlarda sürekliliğin ve istikrarın sağlanamayışı olarak tanımlıyor.

DÜNYA

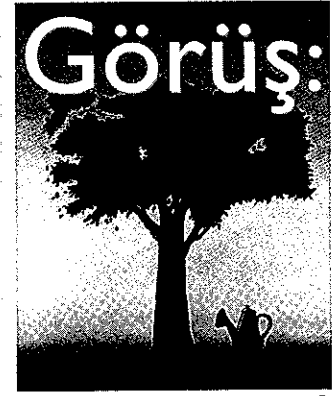
14-18

Batının seyircilik yaparak azdırdığı Bosna'daki vahşetten, Filistin'de barış umutlarının yayılışına, neredeyse tüm ülkeleri saran yolsuzluk skandallarından, Ruanda'daki soykırma, dünya felaketlerle dolu bir yıl geçirdi. Gene de Güney Afrika'da biten ırkçılık, güçlenen demokrasi talepleri umutları diri tuttu. Soli Özel'in dünya turu.

KAPAK

20-26

Türkiye'nin siyasi yapısı bir türlü toplumun enerjisini ileriye yönelik bir projenin itici gücü haline getiremiyor. Bilkent Üniversitesi'nden Ümit Cizre Sakallıoğlu, siyasi sistemin hangi sorunlarla karşı karşıya olduğu ve hangi nedenlerle içinde bulunduğu açmazdan çıkamadığını açıklıyor.

Her zaman umutla...

Görüş: Özel Sayı 1994-1995
İllüstrasyon: Selçuk Demirel

Bosna dramı

Yönetim:

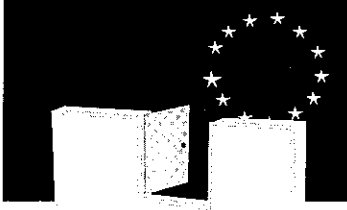
TÜSİAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSİAD Adına Sahibi: Halis Komili

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Dr. Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Halis Komili, Güler Sabancı, Muharrem Kayhan, Haluk Tükel, Aylin Arıcan McCarthy, Nilgün Demirtaş, Necla Zarakol

Görüş; TÜSİAD'IN iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece söz konusu yazarların fikirlerini ifade eder.

WELCOME

İllüstrasyon: Şinasi Ersoy

Görüş gözlüğüyle
İllüstrasyon: Burcu Bayram

30-36

DOSYA

Aralık ayında imzalanması gereken Gümrük Birliği anlaşması, 6 Mart'ta ertelenince, bu yılın ilk aylarında da gündemdeki en önemli yerlerden birine oturdu. ODTÜ'den Atilla Eralp Türkiye'nin gümrük birliği macerasının batılılaşma ve gelişme gibi sorunlarla olan bağını inceliyor.

37-63

GÖRÜŞ 1992-1994

Türkiye'nin umut dolu ufuklarının daraldığı üç yılda Görüş'te neler yazıldı, neler önerildi, gelecek nasıl tartışıldı. Son üç yılın panoramasına bir kez daha göz atmakta yarar var.

64-66

GÜNDEM

Günümüzde öyle yeni çalışma biçimleri ortaya çıkmaktadır ki, daha az çalışma daha fazla boş zaman bir gelir kaybı olmadan da gerçekleşebiliyor. Marmara Üniversitesi'nden Kuvvet Lordoğlu çalışma kavramı ve sürelerini değişen yaşam biçimleri çerçevesinde tartışıyor.

68-72

GÜNDEM

Avrupa'da, otomotiv ve havacılık sektöründe bir dizi firma, Kasım 1993'de büyük bir proje başlattılar. İleri Bilgi Teknolojisi Girişimi adı verilen projenin bu süre içinde aldığı yolu Koç Üniversitesi'nden Ömer Asum Yedekcioğlu ve Can Akkan aktarıyor.

74-75

KİTAP

Soli Özel, Türkiye'nin geleceğiyle ilgilenen herkesi kaygılandıran siyasi tıkanıklığın nasıl aşılabileceğini tartışan Gökhan Çapoğlu'nun "Türkiye'de Siyasi Tıkanıklığı Aşmak İçin" kitabını tanıtıyor.

76-77

METROPOL

Memur şehri olarak tanımlanan Ankara'nın son yıllarda değişen çehresi ve canlı gece yaşamına katılmak ister misiniz? Metropol'ü okuyun.

79-80

SARI SAYFA

Her alanın olduğu gibi reklam sektörünün de kendine ait kuralları var. Sektörün kendisiyle kamu yararı paralellliğini, yine bir reklamcı, Alican Turalı aktarıyor.

Yayın:

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- Ajans Medya Reklamcılık A.Ş.: İnşirah Sokak 11/1 Bebek 80810 İSTANBUL Tel: (0212) 263 16 19-287 19 90 Fax: (0212) 263 16 48
- Görsel Yönetmen: Deniz Huysal • Sayfa düzeni ve dizgi: Şinasi Ersoy, Berna Koritan • Basım: Ofset Yapımevi
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem, Binbir Çiçek Sokak 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: (0212) 269 34 16-269 11 44

1995 yılı abone ücreti 6 sayı için 1.000.000.TL.dir. Abone başvuruları Ajans Medya Reklamcılık A.Ş. İnşirah Sokak 11/1 Bebek 80810 İSTANBUL adresine veya (0212) 263 16 19-287 19 90 no'lu telefona ve (0212) 263 16 48 no'lu faksa yapılabilir.

Enflasyon ve dalgalanmalar sonucunda

Güven ortamı oluşturulamadı

1994 yılının son aylarına ilişkin enflasyon rakamları, kamuoyunca gerekli görülen, ancak hükümet çevrelerinde gündeme alınmayan yeni bir istikrar paketinin kaçınılmazlığına işaret edecek düzeyde yüksek olmuştur. Reel ekonomideki yüksek daralmaya rağmen enflasyonun düşmemesi ve mali piyasalarda yılın son aylarında gözlenen dalgalanmalar, henüz güven ortamının tesis edilemediğini göstermektedir.

1994 yılının ortasında açıklanan hükümet hedefi, toptan eşya fiyat endeksinin yılın ikinci yarısında %20 oranında artacağını öngörüyordu. Daha sonra %20'ler olarak nicelik değiştiren hedef, gerçek artışın %34.5 olması neticesinde, hükümet tarafından "kendinde başarılı bir hedef" olarak nitelenmiştir. Tüketici fiyatlarındaki artış ise, yılın ikinci yarısında, %40.0'a varmıştır. 1994 yılı sonunda, toptan eşya fiyat endeksinin yıllık artış oranı %149.6 olurken, ortalama artış oranı %120.7 olmuştur. İmalat sanayi fiyatları, yıllık ortalama, yüzde 129.4 oranında artarken tarım sektöründe fiyatlar, yıllık ortalama, %97.8 oranında artmıştır.

Eylül ayından itibaren gerek özel sektör imalat sanayi fiyatları gerekse tarım fiyatları hızlı bir artış eğilimine girmiştir. Tarım fiyatları, yılın son dört ayında, aylık ortalama %11.7 oranında artış göstermiştir. Aralık ayında kamu fiyatlarında da hızlı bir artış yaşanmıştır. 4 Aralık'ta yapılması düşünülen seçimler nedeniyle baskı altında tutulan kamu imalat sanayi mallarına %13.5 oranında zam yapılması, Aralık ayı toptan eşya fiyatlarının %8.3 oranında artmasında etkili olmuştur.

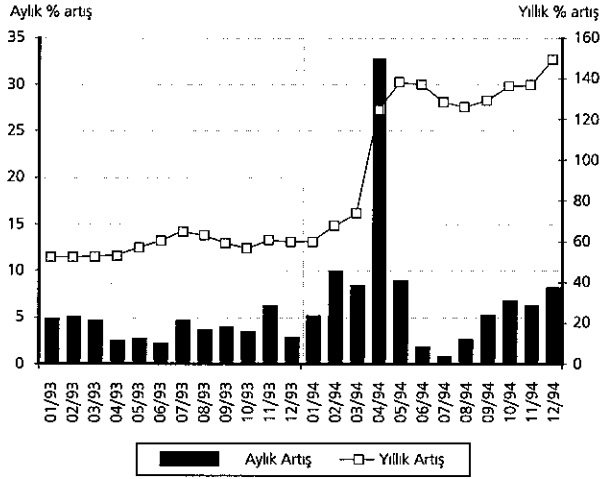
Sanayi üretimindeki konjonktürel genişlemenin durmasına rağmen eylül ayından itibaren artan enfla-

yon oranları piyasalardaki belirsizliğin artmasına neden olmuştur. Yüksek enflasyon hazine bonusu reel getirilerini hızla aşağı çekerek nominal faizlerin yükselmesi yönünde baskı oluşturmuştur. Böylece, mayıs-haziran aylarındaki "süper" bono ihracından itibaren tedricen düşmekte olan bono faizleri yeniden yükselme eğilimine girmiştir. Ancak, kasım ayı enflasyon rakamlarının açıklanmasından sonra, 5 Aralık Hazine ihalesinde %93 ortalama faizle 22 trilyon TL tutarında bono satılması, bu piyasalar için bonoların dolar bazındaki getirisinin önemine işaret etmektedir. Dolardaki hızlı artış beklentisi Hazine'nin borçlanma imkanlarını kısıtlayan en önemli etken olmuştur.

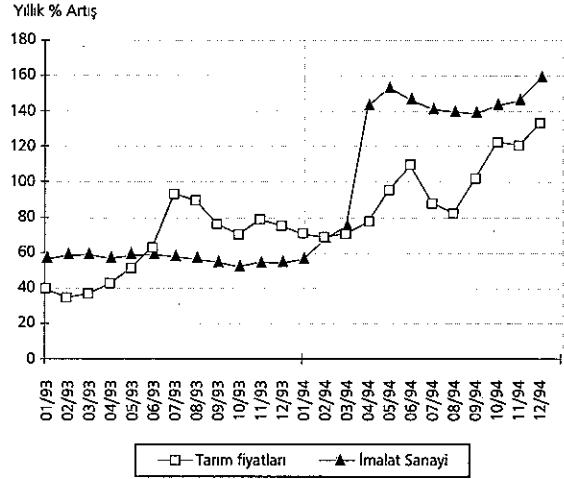
Aralık ayı başında bazı bankaların döviz talebi artarken Merkez Bankası'nın döviz müdahale etmemesi, döviz fiyatlarının artacağı yönündeki beklentileri güçlendirerek döviz fiyatlarındaki çıkışı hızlandırmıştır. Bir gecelik faizlerin yükseltilmesiyle ve döviz satışıyla, ancak ocak ayının ilk haftasında önlenebilen bu çıkış, Hazine'nin borçlanma imkanlarını oldukça kısıtlamıştır.

Ancak, 1994 yılı nisan ayından itibaren TL'sının reel değer kazanması ve 1994 yılının son aylarında bu eğilimin güçlenmesi bir başka sorun oluşturmaktadır. Hükümetin, yıl ortasında IMF'ye verdiği hedeflerde ve 1995 yılı geçiş programında reel kurun sabit kalacağı varsayımı ve Merkez Bankası'nın bu yöndeki basın açıklamaları döviz fiyatlarında görece hızlı bir artış süreci beklenmesinin zeminini hazırlamaktadır. Hızlı kur artışı hem dövizin cazip bir yatırım aracı olmasına hem de daha yüksek enflasyon beklentilerini gündeme getirerek bekleyişler yoluyla hazine bonusu faizlerinin artması yönünde baskı oluşturmaktadır.

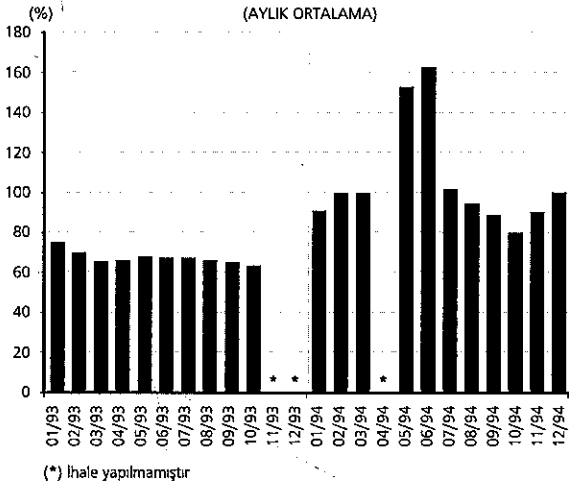
TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ

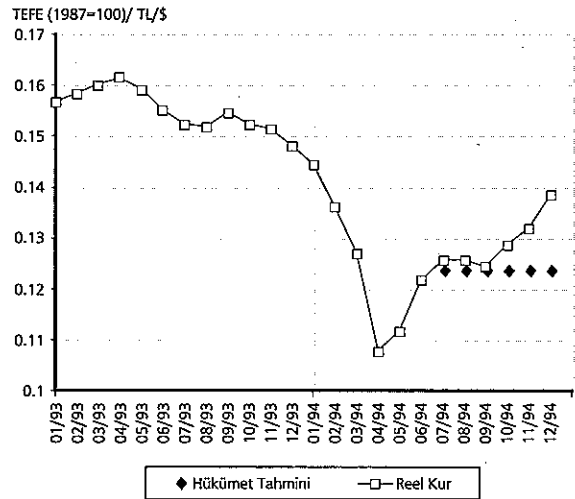
TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ (TARIM-İMALAT SANAYİ FİYATLARI)

3 AYLIK HAZİNE BONOSU FAİZLERİ (AYLIK ORTALAMA)

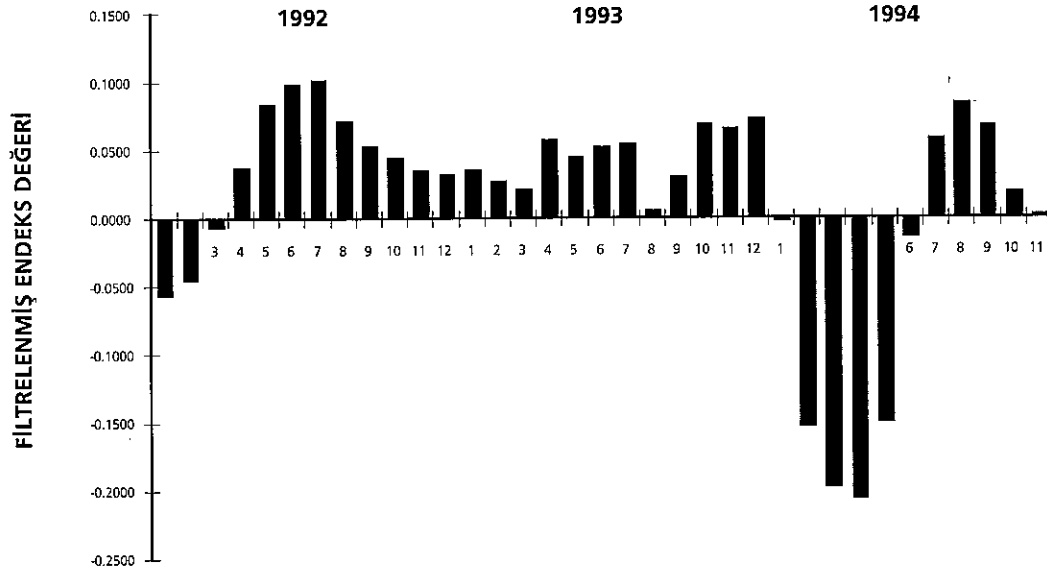

REEL DÖVİZ KURUNDAKİ GELİŞMELER (1987 Sabit Fiyatlarıyla Ortalama Dolar Kuru)

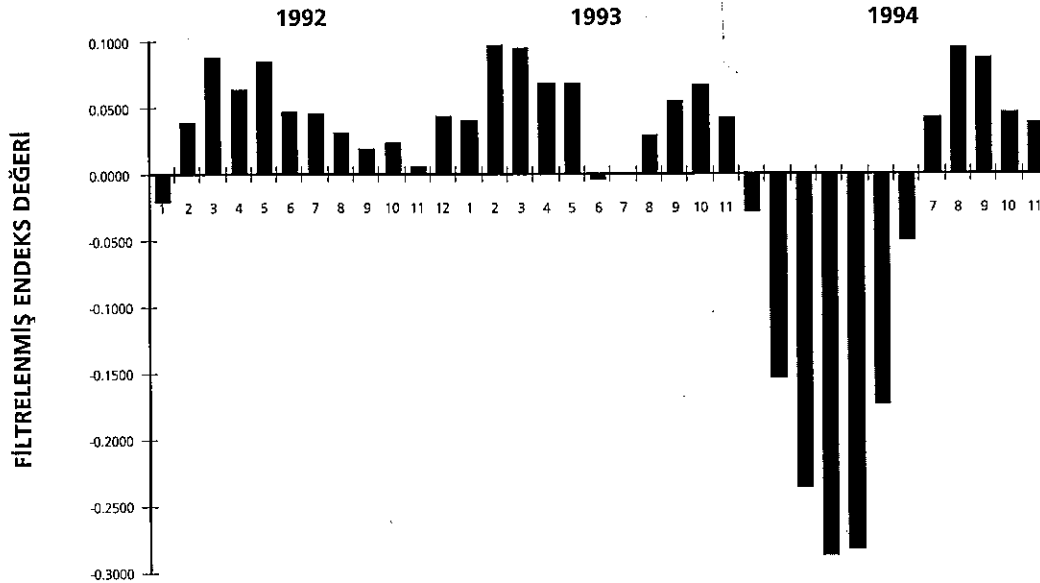

Yavaşlama daralmaya dönüşebilir

EKONOMİK DURUM ENDEKSİNDEKİ DEĞİŞİM (EDE)

ÖNCÜ GÖSTERGELER ENDEKSİNDEKİ DEĞİŞİM (ÖGE)

En değerli kâr ortaklarımızdan biri.

Nesli tükenmekte olan
Varget Gülü, ülkemizin
korunması gereken doğal
zenginliklerinden biri.
Garanti, gelirin
bir bölümüyle, bitki
türlerinin de korunması
için çalışmalar yapan
Doğal Hayatı Koruma
Derneği'nin projesini
destekliyor.

GARANTİ

Ekim itibariyle kamuoyuna açıklanan ÖGE ve EDE endekslerinin değerlendirmesinde ekonomik genişlemenin momentum kazanarak devam ettiği yorumuna yer verilmiştir. 16 Ocak 1995 itibariyle hesaplanan endeks sonuçları ise yaz aylarında başlayan genişleme eğiliminin geçici nitelikte olduğuna işaret etmektedir. Kasım ayı itibariyle ekonomide yeniden bir daralma tehlikesi görülmektedir.

EDE serisine göre Türkiye ekonomisi, 1994 başında daralma sürecine girmiş, endeks 6 ay boyunca negatif işaretli değerler almıştır. Endeks Nisan ayında en alt seviyeye indikten sonra yükselmeye başlamış, Temmuz ayından itibaren pozitif değer alarak krizin dip noktasının geçildiğini göstermiştir. Yükselme eğilimi Eylül ayına kadar devam etmiştir. Ancak, EDE serisi Eylül ayından başlayarak yeniden azalan değerler almış, böylece yaz aylarında başlayan genişleme döneminin geçici olduğu ortaya çıkmıştır. Geçici verilere göre azalma eğilimi Kasım ayında da devam etmiştir.

1994 krizini 1993'ün Kasım ayında haber veren ÖGE serisi ise 1994 Nisan ayında daralma eğiliminin sona ereceğine işaret etmişti. ÖGE Temmuz ayından itibaren pozitif değer alarak genişleme sinyali vermiştir. Ancak bu eğilimin Ağustos ayından sonra tersine döndüğü görülmektedir. ÖGE serisi Eylül, Ekim ve Kasım aylarında giderek azalan pozitif değerler alarak yavaşlama sinyali vermektedir. Bu yavaşlamanın yeniden bir daralmaya dönüşüp beklenmesi gerekmektedir.

Kasım ayında yapılan hesaplamalarda aşağıdaki değişkenler için tahmini değerler kullanılmıştır:

- DDY yük taşımacılığı
- Toplam ithalat
- İnşaat ruhsatnamelerine göre inşaat alanı
- Mevduat bankaları kredileri (reel)
- Konsolide bütçe harcamaları (reel)

Aşağıdaki değişkenler için Ekim sonu kesinleşmiş değerleri alınmıştır:

- Sanayi üretim endeksi
- Yeni kurulan şirket sayısı
- Enterkonnekte sistem ani puant değeri
- M1 para arzı (reel)
- M2 para arzı (reel)

-TCMB iç krediler (reel)

-İMKB borsa endeksi (reel)

-Şirketlerce artırılan sermaye miktarı (reel)

TÜSİAD ÖGE ve EDE serilerinin yorumlanması

TÜSİAD, revize edilmiş ÖGE ve EDE serilerini, Mayıs ayından itibaren bir önceki ayın değerlerini yansıtacak biçimde her ayın son işgünü açıklamaktadır. Böylece, EDE ile geçtiğimiz ayda içinde bulunduğumuz ekonomik durum hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olurken, ÖGE önümüzdeki dönemde ekonomide daralma ya da genişleme sinyali beklentilerini vermektedir. Verilerin teminindeki olağan gecikmelerden dolayı son ay değişkenlerinden geçici nitelikte olanlar izleyen aylarda güncelleştirilmektedir.

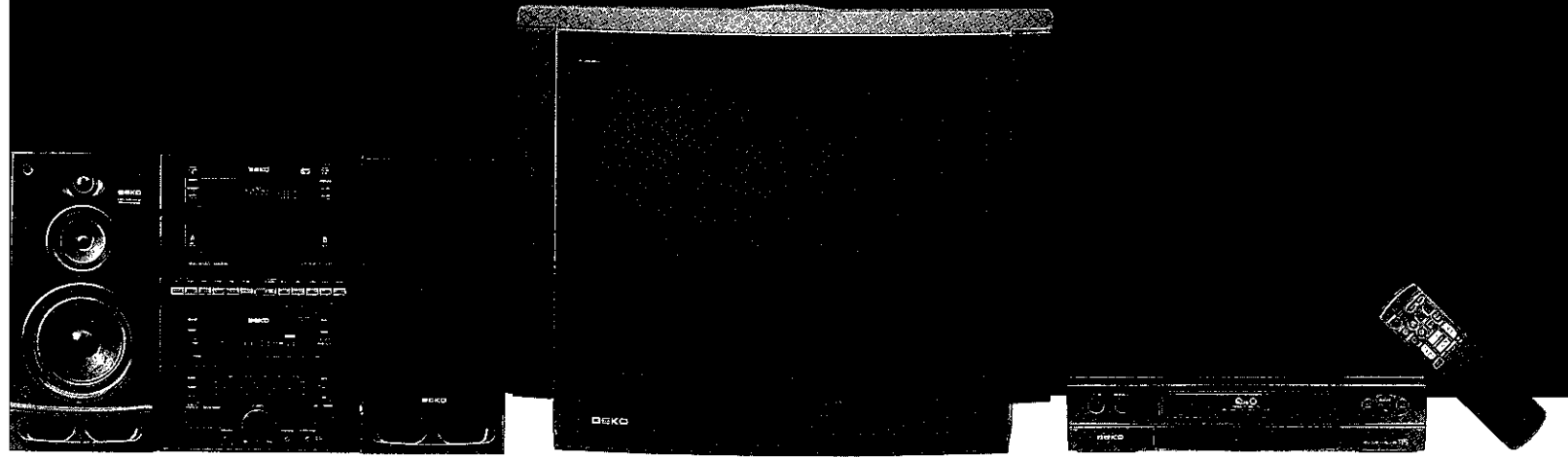
Seriler filtrelenmiş ÖGE ve EDE serilerinden oluşturulan grafikler yardımıyla daha rahat takip edilebilmektedir. Filtrelenmiş ÖGE ve EDE endekslerinin grafiklerinde artan negatif değerler daralma, artan pozitif değerler ise genişleme işareti olarak yorumlanmalı, serilerin mutlak büyüklüğünün değil yalnız işaretinin (pozitif ya da negatif) ve yönünün (artmakta ya da azalmakta olmasının) önemli olduğu göz önünde tutulmalıdır. Endekslerin son aylarının geçici nitelikte olduğu ve birbirini izlemeyen pozitif ya da negatif değerlerin herhangi bir yönetime işaret etmediği göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle, ÖGE'nin genişleme ya da daralma sinyali verdiğini güvenle söyleyebilmek için (+) ya da (-) değerlerin birkaç dönem üstüste gözlemlenmesi gerekmektedir.

TÜSİAD tarafından hazırlanan grafikler aşağıdaki kıstaslar uygulanarak yorumlanabilir: Filtrelenmiş ÖGE serisinin giderek daha büyük pozitif değerler alması ekonomide genişlemeyi, giderek daha büyük negatif işaretli değerler alması ise daralmayı göstermektedir. Benzeri biçimde, giderek daha küçük pozitif değerler alması yavaşlama, giderek daha küçük negatif işaretli değerler alması ise resesyondan çıkış işareti olarak yorumlanmalıdır.

Dünya markasından dünya güvencesi

Elektronikte

Türkiye'de ilk kez Beko Teknik uluslararası kalite onayını aldı. ISO 9001

Kalitesini ve teknolojisini tüm dünyada kanıtlayan Beko Teknik, Türkiye'nin ISO-9001 Uluslararası Kalite Güvencesi Sertifikası'na sahip tek elektronik ev cihazları üreticisidir.

TV, video, müzik setleri ve yazar kasa üreticisi Beko Teknik'e bu belge 1991 yılı başında İngiltere Krallığı'nın SGS Yarsley Kuruluşu'nun incelemeleri sonucu verilmiş ve 1993'te de yenilenmiştir. Böylece Beko Teknik, İngiltere Kralliyet Sanayi ve Ticaret Departmanı Kalite Güvencesi Kataloğları'nda yer almıştır. Beko Teknik bu defa, 12 Ekim 1992 tarihinde de, ulusal kuruluşumuz TSE'nin incelemeleri sonucunda TS-ISO-9001 Kalite Güvencesi Belgesini almıştır.

Ürün ve hizmet etkinliklerinin tümünün yüksek kalite güvencesi standartları taşıdığı TSE tarafından da onaylanan Beko Teknik, böylece Türkiye'nin bu unvana sahip ilk ve tek elektronik üreticisi olmuştur.

ISO-9001 Uluslararası Toplam Kalite Güvencesi Sertifikası; üretimden yönetim ve organizasyona, araştırma ve geliştirmeden satış sonrası hizmetlere kadar, tüm etkinlikleri yüksek kalite güvencesi standartlarını taşıyan kuruluşlara verilen uluslararası bir belgedir.

**Türkiye'nin İlk Yeşil Güvercin
Ödülü Beko Teknik'in.**

Beko Teknik'in 3 Mart 1994'te

Türkiye'ye ilk kez getirdiği Yeşil Güvercin Ödülü, atıklarını, arındırma ya da dönüştürme yollarıyla tekrar kullanılabilir hale getiren, böylece hem ülke ekonomilerine hem de dünya ekolojik dengesine katkıda bulunan çevreci sanayi kuruluşlarına verilen uluslararası bir ödüdür.

 Beko Teknik

Kurumlarda Süreklilik

Halis Komili

Türkiye'nin, 60'lı yıllardan bu yana yaşadığı en önemli sorunlardan biri kurumlarda sürekliliğin, istikrarın sağlanamaması olmuştur.

Ülkenin bir değişim süreci içinde olması, politik hayatımıza istikrarsızlık biçiminde yansımış ve ortalaması iki yılı bulmayan süreler içinde hükümet değişiklikleri yaşanmıştır. Hükümet değişikliği, her zaman iktidar değişikliği anlamına gelmese bile, üst yönetimdeki her yeni isim, devlet mekanizmasında az ya da çok bir çalkantı yaratmış, kimi zaman da baştan aşağı yeni kadrolaşmaya yol açmıştır.

Devlet katında siyasi etkilerle yaşanan bu süreksizlik, toplumun diğer kesimlerinde de, "kurumlaşma ve demokratik uzlaşma bilinci" eksikliği nedeniyle benzeri bir biçimde yaşanmıştır. Kurumlar bazen iç çekişmelerinin kurbanı olarak kısa ömürlü olmuş veya başlangıçtaki aktivitesini yitirmiş, bazen de ancak belirli bir ismin sürükleyiciliğine bağımlı bir biçimde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

24 çalışma yılını geride bırakarak, 1995'te 25. yaşına basan TÜSİAD, böyle bir sosyal örgütlenme ortamında, süreklilik ve kurumlaşma açısından zaman içinde öne çıkan, dikkat çeken bir yapıya ve kimliğe sahip olmuştur. Kuşkusuz

bu yapı ve kimlik, ana prensipleri belirlenmiş olmakla birlikte, dernek kurulumu kurulmaz ortaya çıkmamış, zaman içinde gelişip olgunlaşmıştır. Bu olgunlaşma sürecinde, TÜSİAD üyelerinin demokratik uzlaşmaya verdikleri önemin ve kurumlaşmaya verdikleri desteğin büyük rolü olmuştur.

TÜSİAD'ın yapısının ve kimliğinin geçirdiği olgunlaşma süreci, bu sürecin kamuoyunda algılanışı açısından, sorunsuz, pürüzsüz yaşanmamıştır. Bunun başlıca nedeni şudur:

Eğer ülke ekonomisini yakından takip ediyorsanız, eğer gerçekçi tesbitleriniz ve çözüm önerileriniz varsa, sözlerinizi kişisel kanaatlere değil, titiz çalışmaların bulgularına dayandırıyor olsanız, değerlendirmelerde temel kriteriniz ülke menfaatleriyse, düşüncelerinizi kendineze saklayamazsınız. Bu düşünceleri mümkün olan her fırsatta açıklamak, kamuoyunun tartışmasına açmak istersiniz.

TÜSİAD da böyle yapmıştır

Ne var ki, yapılan çalışmalar, ortaya atılan fikirler, eleştiriler ve öneriler, kamuoyunda olumlu yankı yaptığı ölçüde, kimi resmi çevrelerin ve kimi politikacıların öfkesini üzerine çekmiştir.

Bu öfkeli çevreler, kendileri gerçeklere kulaklarını tıkamakla yetinmeyip, başkalarının da kulak zarını patlatırcasına bağırıp çağırarak, bizim söylediklerimizin duyulmasını tümüyle engellemeye çalışmışlardır.

Bu öfkeli ağızlarda TÜSİAD, bazen gizli işler çeviren karanlık bir güç, bazen hükümetleri dışardan yönetmeye çalışan bir avuç para babası, bazen kendi çıkarlarından başka hiçbir şeyi düşünmeyen bir zenginler kulübü olmuş, dernek mensuplarına "vatan haini" bile denmiştir...

TÜSİAD, bu öfkeli ağızlarda sakız edildiği gibi bir "nifak yuvası" mıdır?

Türk sanayicileri ve İşadamları Derneği, batı ülkelerinde çok sayıda örneği olan ve çoğulcu parlamenter rejimin vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilen baskı gruplarından biridir. Ne yazık ki bu kavram Türkiye'de fazla tanınmamakta, bilinmemektedir. Oysa "baskı grubu" kavramı, çoğulcu parlamenter batı demokrasisinin temel taşlarından biridir.

350 üyeli bir dernek olan TÜSİAD'ın üyeleri, ekonominin farklı ölçekteki firmalarından gelen iş sahipleri ve yöneticileridir. Genel kanının aksine, büyük iş sahipleri TÜSİAD üye kitlesinin yüzde 10'unu ancak teşkil eder. Farklı kesimleri, farklı fikirleri bünyesinde barındıran bu yapı, TÜSİAD'ı, yaygın deyimleriyle bir "çıkar örgütü" olmaktan uzaklaştırır. Zaten TÜSİAD da ortak gündelik çıkarların savunulması için kurulmuş bir dernek değildir, makro düzeydeki konularla uğraşır, Türk sanayininin gelişmesi. Türkiye'de serbest piyasa ekonomisinin yerleşmesi için çaba sarfeder.

Türkiye'nin kendine özgü koşulları TÜSİAD'ın omuzuna bazı ek sorumluluklar yüklemiştir.

Bunlardan biri, aynı amaçla kurulan sanayici ve işadamı dernekleriyle federasyon veya kon-

federasyonlar oluşturmaktır. Bu konuda karşımızda yasal engeller bulunmaktadır. Ama TÜSİAD, bu kuruluşlarla bilgi ve görüş alışverişi içinde olmayı ihmal etmemiş, özellikle 90'lı yıllarda yoğunlaştırdığı bu ilişkileri kurumlaşma yolunda önemli köşetaşları saymıştır.

Bir diğeri ise, Türkiye'deki "think-tank" açığının kapatılması sorumluluğu olmuştur. TÜSİAD ekonomiden eğitime, bilim ve teknolojiye yerel yönetime bir dizi konuda kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmiş, kamuoyunda pek çok tartışmanın başlatıcısı ya da yönlendiricisi olmuştur.

Planlamanın hor görüldüğü bir dönemde, iki yıl süren kapsamlı bir çalışmayla Türkiye'nin 2000'li yıllarına ilişkin perspektifler geliştiren TÜSİAD olmuştur. Türkiye'nin orta vadeli bir istikrar programına ihtiyacı olduğunu uzun süre vurguladıktan sonra, gerekli tedbirlerin popülist politikalar yüzünden alınmadığını ortaya koyan, yaklaşan kriz konusunda yetkilileri ve kamuoyunu uyaran da TÜSİAD'dır. Türkiye'nin 2000'li yıllardaki eğitim-öğretim, bilim ve teknoloji gereksinimini, enerji gereksinimini araştıran ve bu konularda strateji ve politikalar üreten yine TÜSİAD olmuştur.

TÜSİAD bütün bu çalışmalarda üyelerinin değil, ülkenin önceliklerinin ne olduğunu saptamaya çalışmış ve o öncelikler doğrultusunda hareket etmiştir.

Derneğimiz, 24 yıllık "kısa" geçmişinin hiçbir döneminde, gelişimini tamamladığı görüşüyle hareket etmemiştir. Değişim yalnız Türkiye'nin değil, TÜSİAD'ın da gündemindeki en önemli maddedir. Toplum içinde kalıcı ama dinamik bir "kurum" olmanın anahtarı, değişimin ve sürekliliğin birbirlerinin karşısına dikilmeyecekleri formülleri üretebilmektedir.

Dünya 1994'ü özlemeyecek

Soli Özel

Türk dilinin güzel darb-i mesellerinden biri de "Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste" sözüdür. Yaşanan ana bir yararı olmasa da Bosna'da çekilmesine göz yumulan acıların, bunların başlıca sorumlusu olarak ortaya çıkan Batı Avrupalılar'a bir bedel ödeteceği belli oldu. Berlin'deki Utanç Duvarı'nın yıkılmasından tam beş yıl sonra mutahayyel bir "Yeni Dünya Düzeni" cenneti yerine, dünya kendini yeni utançlar, yeni kıyımlar, savaşlar, trajediler ve ikiye bölünmüşlüklerle dolu bir bataktaki buldu. Bu ve benzeri olumsuzluklara rağmen, 21. yüzyıl dünyasının parametrelerini belirleyecek adımlar atıldı, uluslararası ilişkilerin gelecekteki hakim çizgileri derinleştirildi. Eski dünyanın miras bırakmış olduğu bazı sorunlar ve haksızlıklar çözüldü, siyaset kendine yeni tanımlamalar bulmak üzere atığa kalktı.

Avrupa: Batı Avrupalılar bir yandan geleceğin birleşik Avrupa'sının kurulması için gereken adımları atmaya sürdürür ve Avrupa Birliği'ni genişletirken, diğer yandan Bosna'daki savaşa yaklaşımlarıyla çok kültürlü bir Avrupa idealini gerçekleştirmek isteyenlere ihanete devam ettiler. Yıl boyunca birbirini ardına gelen barış planları Sırp tarafından reddedilirken, Sırp blöflerini görmemekte ısrar eden Birleşmiş Milletler ve NATO, BM'nin "güvenli alan" ilan ettiği Bihac ve çevresindeki Sırp saldırıları karşısında iyice pısıp havlu atılar. Bu gelişmeler sonucu, Bosna-Hersek topraklarının sadece Bosnalılar'a değil, NATO'ya ve BM'nin prestijine mezar olacağı gerçeği daha belirgin hale geldi. Kötü niyetlilik, beceriksizlik ve korkaklık Avrupa'nın soğuk savaş sonrasındaki bu ilk sınavından büyük bir başarısızlıkla çıkmasına ve önümüzdeki yıllarda bedelini bir şekilde ödemeye devam edeceği bir faturanın oluşmasına yol açtı. ABD'nin aynı konudaki tutumunun oynaklığı ise bu ül-

kenin dünyayla olan ilişkilerini siyasi olarak ne tür bir çerçeveye oturtmak istediğini bir tür çözemediği izlenimini güçlendirdi. Eski Varşova Paktı ülkelerinden dördünün örgüte dahil edilmesi konusunda kendi içinde tam bir anlaşma olmayan, bu konu nedeniyle Rusya ile kapışan ve soğuk savaş sonrasında işlev ve amacının ne olacağını bir türlü kestiremeyen NATO'nun Bosna konusundaki aczi ile daha da öne çıkan hazin durumu, aslında ABD ve Avrupa arasındaki ilişkilerin soğukluğunun da bir göstergesiydi. Batı Avrupa'nın da kendi içinde yeni bir yapılanmanın ilk iz düşümleri görünmeye başladı. Bugüne dek ekonomik bir dev ancak siyasi bir cüce olan Almanya'nın Avrupa Birliği Siyaseti'ne gittikçe ağırlığını koymasıyla bu ülke ile Fransa arasında mevcut olan özel ilişki de bozulmaya başladı. Fransa, gittikçe Avrupalılığı şaibeli olan İngiltere'ye yaklaşırken, bahardaki Fransız başkanlık seçimlerindeki en güçlü adayların AB'ye eski dönemlere göre ılık bakan siyasetler olması da önemli bir işaret sayılıyor. Almanya'da Şansölye Kohl'un partisinin iki vitesli bir AB projesini destekler görünmesi önümüzdeki dönemde AB içi siyasetteki gerginlikleri ipuçlarını da veriyor. Bunların ötesinde, tüm dünyada olduğu gibi Avrupa'da da irili ufaklı yolsuzluk olayları siyasi arenayı çarptı. Yıl sonuna doğru gelişen olaylar İtalya'da "Temiz Eller" olaylarının bir sonucu olarak iktidara gelen Silvio Berlusconi'nin geçici bir siyasi kişilik olacağı izlenimlerini güçlendirdi.

Herşeyin aslına rücu edeceği gerçeği, Rusya'nın yıl içindeki kıvranmaları ve iç ve dış siyasetlerine yansıyan davranışlarıyla kanıtlandı. Özelleşmeyi gerçekleştiren, ekonomisine çeki düzen veren, Ekim ayındaki Ruble Krizi'ni hafif sınırlarla atlatmayı beceren Rusya'da siyasi sorunlar, sistemi ciddi olarak zorlamaya başladı. Yeni-

Sırp blöflerini görmemekte ısrar eden BM ve NATO, "güvenli alan"

ilan edilen Bihac ve çevresindeki Sırp saldırıları karşısında havlu attı.

den yapılanmanın getirdiği başıbozukluk sonucu mafyalar cenneti haline gelen belli başlı Rus şehirlerinde sokak ortasında güpegündüz çete hesapları görülürken, halkın artan hoşnutsuzluğu eski komünistlerin ve milliyetçilerin kredilerinin artmasına yol açtı. Popülaritesini gittikçe yitiren Yeltsin, ABD'den de aldığı destekle eski Sovyet toprakları üzerindeki Rus egemenliğini yeniden tesis etmeye girişti. Brüksel'de NATO'yla yapılan "barış için ortaklık" anlaşmasına imza atmaktan vazgeçen, Budapeşte'deki AGIK toplantısında ABD'yi "soğuk barış" ile tehdit eden Rusya, yılın sonuna doğru da üç yıldır bağımsızlığını ilan etmiş olan Çeçenistan'a saldırdı. Batının, Rusya'nın iç işi olarak gördüğü bu müdahaleye karşı en dişli muhalefet Rus parlamentosundan geldi ve bu ülkedeki demokratik birikim ve cesaretin herşeye rağmen küçümsenemeyeceğini de göstermiş oldu.

Avrupa genelinde en olumlu haber Kuzey İrlanda'dan geldi. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) 25 yıldır sürdürdüğü terör kampanyasına son verdiğini ilan ederek İngiliz hükümetiyle siyasi bir diyalog içine girdi. Fanatik Protestan milliyetçilerin baltalama girişimlerine rağmen başarıyla süren yeni siyasi açılım sonunda İrland-

da'da yepyeni bir dönemin başlayacağına neredeyse herkesin gözüyle bakılıyor.

Amerikalılar: Dünyada yılın ilk şenliği Meksika'da yaşandı. Yılbaşının akşamdan kalmalığı geçmeden Meksika'nın en fakir eyaleti Chiapas'ta Zapatista gerillaları NAFTA'ya, Meksika devletinin baskıcılığına ve köylülerin fakirliğine isyan ettiler. Biraz da NAFTA nedeniyle projektörler altında olduğundan hükümet isyancılarla barışçı bir çözüme gitme yolunu seçti. İktidardaki PRI partisinin nasıl iflah olmaz ölçüde yolsuzluk ve çürümeden malul olduğu, partinin alışkanlıklarını değiştirmeye ahdetmiş biri cumhurbaşkanı adayı diğeri parti genel sekreteri iki politikacısının öldürülmesiyle iyice açığa çıktı. Her iki cinayette de partinin eskimiş ve değişime tümenden kapalı kadrolarının parmağı olduğu, kanıtlanamasa da görüldü. Ancak, Meksika'nın da Latin Amerika genelinde esen değişim rüzgarlarına gittikçe daha çok açılacağı bekleniyor.

Aslında Latin Amerika'da bu yılki gelişmeler çok olumlu sayılabilir. Brezilya'nın nihayet ekonomik istikrarı sağlayarak sivilliği ve dürüstlüğü tartışamayacak bir cumhurbaşkanı seçmesi, Haiti'nin ABD'nin tüm kıvırtmalarına rağmen, nihayet Amerikan deniz piyadeleri gözetiminde meşru cumhurbaşkanına kavuşması, genelde elde edilen yüksek büyüme hızları alt kıtanın geleceği hakkında iyimser beklentiler yarattı. Yılın sonunda yapılan Amerikalılar Konferansı, Batı yarıküresinin ekonomik bütünleşme doğrultusunda attığı ilk adım sayılabilirdi. Nitekim bu toplantı sırasında Şili, resmen NAFTA'ya dahil edildi. Küba'nın dışlandığı toplantıda ABD'nin yeni yüzyıla doğru ekonomik ve siyasi bağlarının nerede güçlü olacağının ipuçları da ortaya çıktı.

Dış politika konusunda Rusya'yı desteklemenin dışında ne tür bir stratejik görüşe sahip olduğu bir türlü anlaşılamayan Amerikan yönetiminin, 21. yüzyıla girerken ABD'nin ekonomik ilişkilerini ne şekilde düzenlemek istediği iyice belli oldu. Latin Amerika'nın yanında

Filistinlilerin haklarına kavuşmaları konusunda 1993 yılından miras kalan iyimserlik, yerini şiddetle beslenen bir karamsarlığa bıraktı.

ABD, Asya'nın Pasifik ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye önem veriyor. Kasım ayında yapılan APEC(Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) toplantısı, yeni oluşan bu Pasifik ekseninin önemini iyice vurguladı. Ekonomik ilişkilerin ileride ABD'nin de dahil olacağı ve muhtemelen Çin'i dengelemeye yönelik bir güvenlik işbirliğine dönüşmesi de bekleniyor. Kasım ayında yapılan seçimlerde ABD sisteminde, sonuçları ileride çok daha iyi anlaşılacak ve hissedilecek bir deprem yaşandı. Ekonominin canlılığına rağmen, toplumda güven duygusu uyandırmayan, verdiği sürekli tavizler ve sıkça değiştirdiği siyasi pozisyonları yüzünden inandırıcılığını ve destekçilerini yiti-

ren Başkan Clinton ve partisi seçmenden büyük tokat yediler. Bir bakıma beyaz orta sınıf erkeklerin isyanı olarak yorumlanabilecek seçimlerin ardından Cumhuriyetçiler kırk yıldır ilk kez hem Senato hem Temsilciler Meclisinde çoğunluğu elde ettiler. Cumhuriyetçilerin yeni önder kadrosu eski kadrolara göre çok daha popülist bir sağın sözcülüğünü yapıyor. Sosyal güvenlik mekanizmalarına karşı radikal görüşleriyle bilinen ve ülkenin en fakir, şiddete ve diğer toplumsal sorunlara en açık kesimlerini siyasetin sorumluluk ağının dışına çıkarmayı isteyen bu kadronun, ülkedeki toplumsal gerilimleri arttırabileceğinden endişe ediliyor. Dış politikada da Cumhuriyetçilerin Rusya'ya daha az taviz verme ve ABD'yi uluslararası kuruluşlardan bağımsız hareket ettirme gibi konularda yönetimi zorlayacakları düşünülüyor.

Asya: Soğuk savaş sonrasının ilk nükleer krizi Kuzey Kore'de yaşandı. İhtiyar lider Kim İl Sung'un ölmesi ve Başkan Carter'in arabuluculuğundan sonra Kuzey Kore'ye çokça taviz ve rüşvet verilmesiyle atlatılan bu krizin ardından Asya'da ne tür bir güvenlik rejimi kurulacağı sorusu gündeme gelmeye başladı. Japonya'nın içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik krizler sonucu Asya'da liderlik konumunu sürdürüp sürdüremeyeceği ciddi olarak sorgulanır oldu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin gelişmesi bu hızla sürer ve devrim neslinin son üyeleri de öldükten sonra siyasi parçalanma olmazsa, 21.yüzyılda Asya'nın siyasi hatta ekonomik dünyasının Çin merkezli olması bekleniyor. Biraz da bunu gözönüne alarak ABD, Çin ile olan ticari ilişkilerini insan hakları konusunda atılacak olumlu adımlara bağlamaktan vazgeçti. Asya'nın diğer nüfus devi Hindistan ile Çin arasında varılan saldırmazlık anlaşması ise, Asya alt sisteminde savaşın gündem dışına çıkarılmasının ve ekonomik gelişmeye verilen önemin bir göstergesi olarak algılandı.

Ticaret ve üretim karşısında insan haklarından fera-

SİNGAPUR HAVAYOLLARI İLE DÜNYAYI DOLAŞIN.

Her perşembe, her pazar BIG TOP 747'lerimizden biri sizi İstanbul'dan Singapur'a götürmeye hazır. Singapur'dan Asya'daki bütün önemli kentlere haftada 300'den fazla, Kuzey Amerika'ya ve Avustralya kıtasına haftada 30'ardan fazla uçuşumuz var. Avrupa'ya haftada 40, Ortadoğu ve Afrika'ya 14 kere uçuyoruz. Bizimle nereye uçarsanız uçun, her uçuşta, dünyanın en genç, en modern filosunun sunduğu tüm konforu ve diğer havayollarının bile takdirini kazanmış konukseverliğimizi bir kere daha yaşayacaksınız. **SINGAPORE AIRLINES**

gat edildiği her ne kadar doğru idiyse de, alttan gelen bu konuyla ilgili dalganın her şeye rağmen uzun vadede uluslararası ilişkilerin önemli bir kriteri olacağı görülüyor. Nitekim, APEC toplantısında dahi Endonezya'nın Doğu Timor'da uyguladığı vahşet gözlerden kaçırılmadı ve konuşmalarda bu konuya da değinildi. Bir zamanlar Batı'nın Sovyetler'i zayıflatmak amacı ile beslediği ve silahlandırdığı gerillaların bitmez tükenmez bir iç savaşı sürdürdükleri Afganistan'da, tarafların uyguladıkları vahşetin derecesi inanılması zor boyutlara vardı. Bosna'daki insan hakları ihlallerini en sert şekilde ve haklı olarak eleştiren İslam aleminden ise bu konuda tıs çıkmadı.

Ortadoğu: Filistinlilerin ulusal haklarına kavuşmaları konusunda 1993 yılından miras kalan iyimserlik, giderek tükenen bir barış sürecinin etkisinde, yerini şiddetle beslenen bir karamsarlığa bıraktı. Fanatik bir İsrailinin, ibadet etmekte olan Filistinlileri öldürmesiyle başlayan şiddet sarmalı, İslamcı örgüt HAMAS'ın güçlenerek terör eylemlerine girişmesiyle yıl boyu devam etti. Yaz aylarında Gazze şeridinde dönen FKÖ Lideri Yaser Arafat'ın yeni konumuna uygun niteliklere sahip olmayışı, otoriter eğilimleri, yordakçıların önemli mevkilere getirerek nitelikli Filistinlileri dışlaması ve genel olarak elinin siyaseten İsrail'e karşı çok zayıf olması, Filistinlilerle liderleri arasında bir uçurumun oluşmasına yol açtı. İsrail'in varılan anlaşmaları sürekli kendine yontarak yorumlaması, Ürdün ile barış anlaşması yaparak, Filistinlileri bir kıskaç içine almak istediği izlenimini vermesi, Arafat'ın beceriksizliği ve çaresizliği ile birleşince Filistin toplumu içinde HAMAS güçlenmeye başladı. İslamcı hareketle, Filistin Otoritesi arasındaki çekişme Kasım sonunda Filistinliler arası ilk katliama sebep oldu. Önümüzdeki dönemde Arafat'ın ve İsrail'in yaklaşımlarını değiştirmemeleri halinde, Nobel ödülü verilmiş barışın kendisine kavuşmak ümitleri giderek eriyecek.

Kendi halkının baş düşmanı Saddam Hüseyin, ülkesine karşı uygulanan ambargonun kaldırılma şansını Cumhuriyet Muhafızlarını Kuveyt sınırına yollayarak yok ederken, bir anlamda Amerika'nın politikasının yetersizliğini de vurgulamış oluyordu. Suudi Arabis-

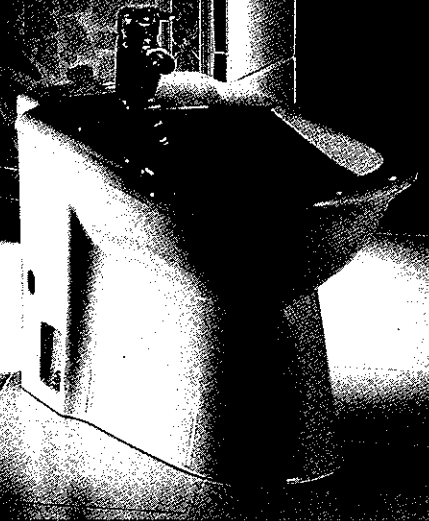
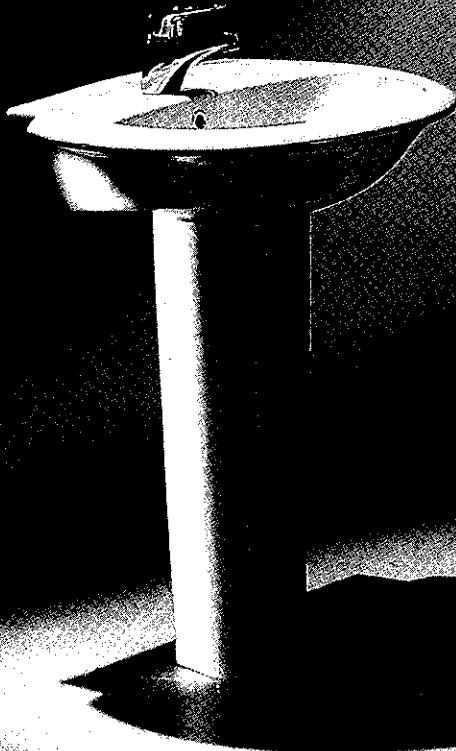
tan'ın büyük bir maddi kriz içinde olması ve rejimin ciddi bir muhalefet ile uğraşmak zorunda kalması, bundan böyle Saddam'a karşı yapılabilecek hareketlerin bu ülkeden finansman sağlayamayacağını ortaya çıkardı. İsrail ve Suriye arasındaki barış görüşmeleri yavaş, fakat güvenli adımlarla ilerlerken, İran'da, başı dertteki İslami rejimin radikal unsurları, sonuçları daha sonra görülecek olan hatalı bir adım attılar. Dini konularda hiçbir derinliği olmayan ve alim sayılamayacak olan İran Dini Lideri Hamaney'i, tüm Şiilerin "taklit mercii" ilan ederek, yerleşik tüm geleneklere ters düşen rejimin meşruiyeti bu nedenle önemli bir kayba uğrayacak.

Afrika: Kıtanın güneyinde insana umut veren pek çok gelişme olurken, kuzeyin çeşitli bölgelerindeki gelişmeler dünyanın içini kararttı. Cezayir'deki vahşi iç savaş üçüncü yılını doldururken, giderek fecileşen durumdan çıkma yolları da giderek tıkanıyor.

Fakirlik ve devlet otoritesinin erimesi sonucu ortaya çıkabilecek vahşetin en esaslı örneklerinden biri Ruanda'da yaşandı. Çoğunluk Hutuların, tam bir soykırım boyutuna ulaşan öldürme şehveti sonucu iki milyon kişi ülkelerinden kaçtı, insan cesetleriyle dolu nehir ve göller salgın hastalıkların yaygınlaşmasına yol açtı. Azınlık Tutsilerin ağırlıkta olduğu muhalif gerilla hareketinin, başkenti ele geçirmesiyle karşı şiddete başlaması, kamplarda yaşayanların her an bulundukları ülkelerden kovulma ihtimalleri ve kamplarda çıkan olaylar, yakın gelecekte sakin bir çözüm ihtimalini ortadan kaldırıyor. Çatışmaların daha önce benzeri bir süreci yaşamış olan komşu ülke Burundi'ye sıçramasından korkuluyor.

Barış Ödülü sahipleri Mandela ve deKlerck önderliğinde barışçıl bir seçim yapan Güney Afrika Cumhuriyetinde tüm zorluklara ve birikmiş sorunların ağırlığına rağmen, Apartheid sonrası demokratik rejim işliyor. Ülkenin niteliğinin değişmesiyle, çevresindeki ülkelerin krizlerinin çözülmesindeki önemi de belirgin olarak ortaya çıktı. Ekonomik merkez görevi de gören Güney Afrika'nın, Mozambik ve Angola'daki çabalarının bir sonucu olarak, Mozambik'te seçimler yapılabilir ve sonuçlar herkesçe kabul edilirken, Angola'daki kanlı iç savaş da nihayet sona erer gibi oldu.

Serel, Orkide serisi...yeni.

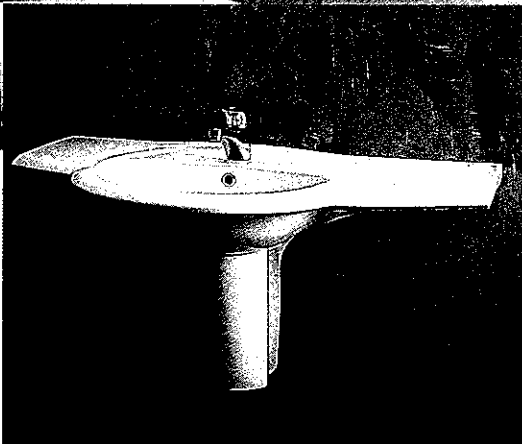
...sevgiler gündedir!

Şu "Orkide"...

Günü kucaklayan,

günü söyleyen.

Sevgi gibi, bir anda.

Sonra, yine o "Orkide"...

Ve gün olur "Orkide"ler

açar, banyonuzda sizinle...

Gün içinde, sevgiyle!

SEREL

"Banyonuzdaki Güzel"

GENEL DAĞITIM: ELMOR TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.

MERKEZ (İstanbul): Kemeralı Cad. Ümmehan 71/2 Karaköy-İSTANBUL Tel: (0212) 251 70 06 (6 hat) Faks: (0212) 249 90 91 BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ ANKARA Tel: (0312) 431 11 32 (2 hat)
Faks: (0312) 431 61 43 İZMİR Tel: (0232) 433 91 95 (2 hat) Faks: (0232) 458 33 33 ADANA Tel: (0322) 352 53 55 / 56 Faks: (0322) 351 85 57 SAMSUN Tel: (0362) 233 97 57-
234 01 89 Faks: (0362) 234 01 89 BURSA Tel: (0224) 223 43 61- 220 79 72 Faks: (0224) 220 24 52 ANTALYA Tel: (0242) 242 27 15 - 242 77 15 Faks: (0242) 242 77 15

ELMOR A.Ş. BİR ELGİNKAN TOPLULUĞU KURULUŞUDUR.

Türk Siyaseti: Geçmeyen geçmiş, gelemeyen gelecek

Ümit Cizre Sakallıoğlu

Devletçi siyasal gelenek ve kurumlarını tasfiye ederek ekonomik ve siyasal alanlarda liberalizasyon sürecine girmiş hiçbir ülke, geçmişin geleceği sınırlayıcı etkilerini iradi bir biçimde birden silip atamaz. Bu anlamda, Türk siyasetinin içinde bulunduğu bunalıma “eski siyasal ve toplumsal değerler çöktü, yerine de yenileri yerleştiremedi” tanısına başvurarak çözüm aramak aceleci ve kolaycı bir yöntem olacaktır. Gerçekçi olan, bu bunalımın kaynaklarını hem devlet merkezli bir siyasal kültür ve pratiğin sürekliliğinde, hem de dönüşme ya da dönüştürülme süresinde aramaktadır. Bugünkü bunalım, Osmanlı İmparatorluğunun batıcı reformlarının toplumsal ve siyasal dokunun kurucu unsurlarına çarparak yenik düşmesinin oluşturduğu klasik soruna da indirgenemez. Çünkü, ekonomik liberalizm, modernleşme, globalleşme ve Avrupa Birliğine tam üyelik gibi makro amaçlara ulaşmanın gerektirdiği yenileşme ve değişim, siyasal yapımızın “kendiliğinden” oluşan tepkisine olduğu kadar, “kasıtlı” devlet politikaları engeline de çarpmaktadır. Bunalımın parametreleri genişlemiş, niteliği değişmiştir.

Son 14 yılın Türkiye’inde geçmişin sürekliliği ile yeni bir geleceğin bunalımlı birlikteliğini beraber yaşamamızın en temel belirleyicilerini dört başlık altında toplamak mümkündür: Yeni liberalizm, kimliklerin siyasallaşması, toplumsal bütünleşme ve siyasal geleneğimizin demokratik meşruiyet anlayışı.

Yeni liberalizm

Yeni liberalizm, biri geçmişle olmak üzere, iki düzlemde sorun yaratmaktadır. Bunlardan ilki, bu ideolojinin içselleştirdiği siyasal ve iktisadi liberalizmin ön koşullarının; batılı olmayan toplumlar için tarihsel bir

geçerliliğinin olmayışındır. Türkiye’de de hem sol hem de sağ, siyasal geleneğin toplumsal tabanı, tarihsel olarak soğuk savaş yıllarının komünizm tehdidi altında giderek muhafazakarlaşan devletçi yapı içerisinde, patronaj ilişkileri yoluyla güçlenip zenginleşmeyi ummuştur. Diğer yandan, bu taban, devletçi bir ekonomik ve siyasal liberalizmden yana olmuştur. Bu “amorf”, hem tabandan hem de tavandan liberalleşmeyi engelleyici rolünü sürdürmektedir. Siyasal iktidarlar, ekonomik açıdan kısmi serbestleşmeden yana, kültürel açıdan muhafazakar, siyasal açıdan otoriter bir tavır ve kültürle yoğrulmuş olan bu tabanı, demokratikleşme doğrultusunda bir adım atmamanın gerekçesi olarak fırsatçı bir biçimde kullanabilmektedir. Mevcut koalisyon hükümetinin “demokratikleşme” vaadinin, bugün Terörle Mücadele Yasasının düşünce özgürlüğüne ilişkin tek bir maddesine indirgenmiş olması ve tartışmaların İslam ve milliyetçilik eksenleri etrafında süregelmesi, bu durumun bir kanıtıdır.

Yeni sağ söylem, doğasında taşıdığı siyasal ve toplumsal gerilimler nedeniyle de, temsili demokrasinin kurumsal düzleminde varolan bunalımı ağırlaştırmıştır. Gerek batılı, gerekse batılı olmayan birçok ülkede olduğu gibi, yeni liberalizm Türkiye’de de vülger Marksizmin muzdarip olduğu ekonomizm hastalığına tutulmuş olup⁽¹⁾, serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi çabalarının dışına çıkmamaktadır. Önceki dönemin popülist politikalarına bir tepki olarak, temsili olmaktan çok “icracı” bir siyasal üslubu benimsemiştir.⁽²⁾ Ekonominin siyasetten arındırılması düşüncesiyle temsili kurumlar devredışı bırakılarak zayıflatılmış, emek örgütleri karar merkezinden dışlanmış, geleneksel politikacıların antitezi olarak ve teknik etkinlik adı-

na partilerüstü bir kimlikle lanse edilen liderler, politikacılar ve teknokratlar türemiştir. En önemlisi, yeni liberalizm, uzlaşmaya dayalı, sert, ideolojik koşullandırmalardan uzak, pragmatizm ve serbest piyasanın belirleyiciliği esasına oturtulan bir siyasal merkezçiliği, Türkiye'nin en gözde siyasal eğilim odağı haline getirmiştir. Bu nedenle, merkez parçalanmış ve kalabalıklaşmıştır. Gerek sağ gerekse sol siyasal partiler, bu esnemiş odakta kendilerine yer açarken farklı bir ideolojik seçenek sunamama açmazına, yani kimlik bunalımına sürüklenmişlerdir.

Kimliklerin siyasallaşması

Türk siyasetinin, yeni sağ söylemle ilişkili de olsa, onun dışında kendine özgü bir dinamizm kazandığı gözlemlenen bir başka bunalım kaynağı daha belirmiştir. Bu da, ulusu oluşturan kurucu öğeler olarak dinsel, etnik ve kültürel kimliklerin siyasallaşmasıdır. Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile oluşan Yeni Dünya Düzenin oluşturduğu istikrarsız ortamda, Avrupa ve Amerika ile yakınlaşmaya her zamankinden fazla ihtiyaç duyduğu bir konjoktürde, İslamcı ve Kürt milliyetçisi hareketlerin anlamı açıktır. Batı ile bütünleşmenin yeni koşullarından birisi olan serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi, yol açtığı toplumsal mağduriyet ile kitleleri İslamcı siyasetin yörüngesine itmektedir. Ölçütlerin ikincisi olan insan haklarına dayalı bir siyasal demokrasi esası ise, PKK'ya karşı yürütülen savaşın şiddetinin engeline çarpmaktadır.

İşte bu noktada, İslam ve etnisite kaynaklı yeni kimlik mücadelelerinin geçmişten devralınan parametrelerini saptamak gerekmektedir. Bu mücadelelerin tanımlanışında kullanılan "yükseliş", "uyanış", "geri dönme" terimleri eski ile sürekliliği vurgulamaktadır. Siyasal İslam, dayandığı yeni taban, öz, üslup ve talepler itibarıyla bu tanımlamaya hak vermiyorsa da, kimlik düzeyinde geçmişle bağlantısını sürdürmektedir. Bu anlamda devletin, bu unsurları hem etkisizleştirilmesi, hem de denetim altında tutması söz konusu olmuştur.⁽³⁾ Kemalist ulus-devletin, Türk kimliğini tanımlarken gizil bir biçimde başvurarak dışladığı "öte-

ki" kimlikler, sonunda bu iki eksenle devletin karşısına çıkmış bulunmaktadır. Bugün batıda, yine batı-merkezli liberal paradigmayı ve onun batılı olmayan ülkelere tek seçenek olarak sunduğu ulus-devlet modelini, kimliklerin oluşumu düzeyinde kıyasıya eleştiren bir literatür ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de çok sayıda akademisyenin izlediği "farklılığın politikası" tartışmaları, İslamın, etnisitenin, kültür ve cinsiyetin siyasal alanda kendilerine yer açarak egemen ideolojiye meydan okumaları olgusunun kökenlerini geçmişte bulmaktadır. Buna göre, liberal ulus devlet, kimliklerin oluşumunda doğal olarak var olan çoğul katmanları (aidiyetleri) bir kenara iterek, evrenselleştirilmiş bir "haklar" kavramı yoluyla kimliklerimizi tekçi, "siyasal" bir koşullandırmaya tabi tutmuştur. "Vatandaşlık" ve "milliyet" bağlantısının da gözden geçirilmesini uman bu eleştirel yaklaşımlar, liberal paradigmayı benimseyen ya da benimsendiğini sanan birçok ülke bağlamında olduğu gibi Türkiye'de de tarihsel bir gerçekliğe sahiptir.

Toplumsal bütünleşme

14 yıl öncesine kadar dünya ekonomisine devletçi bir ekonomi ve otoriter-popülarist-milliyetçi bir siyasal modelle katılan Türkiye'nin çok kültürlü, çok sınıflı ve dolayısıyla çok "çelişkili" bir modeli reddetmesi anlaşılır bir şeydi. Ancak, bu modelin ortadan kalkması ve kökleri bu modelde yatan "kimlik" sorununun siyasal arenaya bir sorun olarak çıkıvermesiyle, içinde bulunduğumuz yeni modernleşme ve globalleşme döneminin bunalımının bir başka belirleyicisi de açığa çıkmıştır. Rejim, İslamcısını, Kürt vatandaşını, Alevisini, Süryanisini, solcusunu, işçisini, gençlerini, kadınlarını, kısacası tekçi bir devletçi ideolojinin çizdiği sınırların dışına çıkma potansiyeli taşıyan tüm farklılıkları nasıl bir toplumsal bütünleşme modeli ile ortak bir amaç etrafında toplayacaktır? Daha da önemlisi, bütünleşme yöntemi ne olacaktır? Bunalım, bu soruların cevabının henüz verilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Geçmişte, bu sorun iki araç yoluyla ve toplumsal kontrole yönelik olarak çözebilmişti. Bunlar-

dan birincisi, örgütsüz sivil toplumla girilen popülist ilişkiler, ikincisi ise örgütlü kesimleri bürokratize ederek ve kamu statüsü kazandırarak siyasal sistemle bütünleştiren korporatizm idi.

Ancak, toplumsal aktörlerin en dayanıklı olanlarını ayıklama işlevi serbest piyasa ekonomisine devredilince, emek evreninde korporatizme duyulan gerek ortadan kalkmış, tam tersine, ihracatın rekabet üstünlüğüne kavuşturulabilmesi için ücretlerin toplam maliyet içinde payının azaltılması gereği, ortaya çıkmıştır. Bu sektör, bir varolma mücadelesine itilirken, diğer toplum sektörleri, bir yandan devletin ekonomik gücünün sürdürülmesinden kaynaklanan, bir yandan da serbest piyasa ekonomisinin dinamiklerinin bazı alanları etkisi altına alması ile oluşan çelişkili ve altüst

edici etkilere maruz kalmışlardır. Toplumu Balkanlaştıran ve adeta yakan bu dengesizlikler, retorik düzeyinde tüm siyasal partilerin karşı çıktığı popülist reçetelerle giderilmeye çalışılmaktadır. Çözülen köylülüğe sübvansiyon, bir kısım sanayiciye teşvikler ve gümrük muafiyetleri, esnafa enflasyondan elde ettiği tatlı karlar, özelleştirme kapsamına giren işçi ve memura hala kamu sektöründen besleneceği müjdesi verilmektedir.

Toplumsal anlaşma ve uzlaşma, devlet ve sivil toplum arasında ne birinin ne de ötekini çok zayıf ya da güçlü olmaması anlamına gelen, "optimal" bir işbölümü oluşturma modelinden çok,⁽⁴⁾ o bildik devletçi muhafazakar sindirme yöntemleriyle sürdürülmektedir.

Demokratik meşruiyet anlayışı

Siyasal sistemin en vahim bunalımı, ifadesini zayıf iktidarlarda bulan ilkel bir demokrasi ve meşruiyet anlayışıdır. Bu tehlikeli sorun, tüm Cumhuriyet dönemi iktidarlara için geçerli olup, çok önemli bir başka sorun olan sivilleşememeye de yol açmaktadır. Askeri bürokrasi üzerinde sivil iktidarlara denetiminin kurulamaması bu durumun bir nedeni olmaktan çok sonucudur. Benzer bir biçimde, sivil toplum örgütlerinin en güçlüsü olan siyasal partilerimizin bugün içine düştükleri seçenek sunamama bunalımı da bir ölçüde bu demokrasi anlayışından kaynaklanmaktadır. Hangi siyasal formasyona ait olurlarsa olsunlar, devletçi popülist yöntemleri meşruiyet aracı olarak kullanmakta direnen ve siyasal - iktisadi liberalizme geçmeyi reddeden mantığın gerisinde de aynı sorun yatmaktadır.

Türk sağ ve solu, tarihsel olarak, tek ve şaşmaz meşruiyet kaynağını halk egemenliğinde, yani seçimlerde görmüştür. Her iki gelenek, "milli irade" anlayışlarının bir sonucu olarak iktidarın kaynağı ile aşırı ve abartılı bir biçimde ilgilenip ve vurgu yaparken, liberal demokrasinin asıl özünü oluşturan iktidarın sınırlanması sorununa hiçbir zaman tam eğilmemiştir. Dolayısıyla, çok partili rejim iktidarlara-sosyal demokrat olanlar ve cemaat yapılanmalarının yanında görünenler de dahil, demokrasiyi minimal bir tanımla, ço-

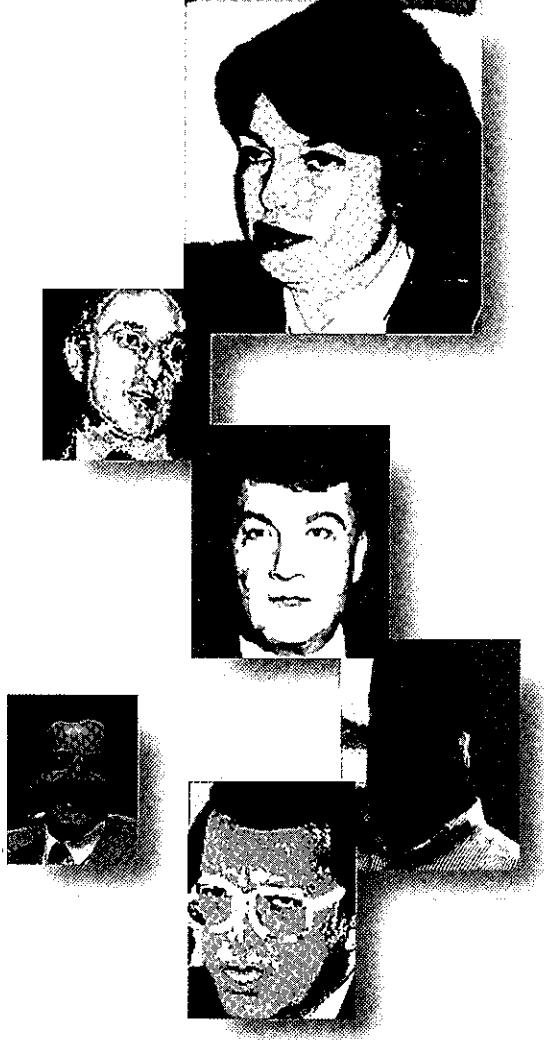
ğunluğun iktidarı formülü ile yani oy yüzdeleri, sandalye sayıları, meclis çoğunluğu aritmetikleri ile özdeşleştirmişlerdir. Bir diğer deyişle, Türk siyasal geleneği, batı liberal geçmişinin en önemli demokratik meşruiyet kaynağını oluşturan “sınırlı devlet” nosyonuna ve pratiğine yabancıdır ve dünyaya açılmanın dayatmaları ile, bunları yeni yeni keşfetmektedir. Bireyi devlet karşısında merkez alan ve onu devletin keyfi uygulamalarından korumayı amaçlayan sınırlı devlet, başlıca üç araçla gerçekleştirilmektedir.⁽⁵⁾ Devletten özerk, klientalist ilişkilerle kolayca satın alınamayan örgütü ve güçlü bir “sivil toplum”, iktidarların denetlenebilmesi ve topluma hesap verebilmesi amacı doğrultusunda, “siyasal eşitlik” ilkesini gözeterek, her türlü ideolojiden arındırılarak işleyen bir “hukuk devleti” ve “anayasal çerçeve içinde kalma taahhüdü”.

Bu nosyonun Türk siyasal geleneğinde mevcut olmaması, siyasal iktidarları zaafa uğratıp dayanılması, güç siyasal istikrarsızlık ortamları doğurmaktadır. Arkalarında sağlam bir seçmen desteği ve meclis çoğunluğu ile iktidara gelenler, toplumsal uzlaşma ve demokratikleşme yerine, güçlerini daha da arttırmak isteği ile otoriter korporatist bir çizgiye geçerek istikrarsızlığa katkıda bulunmaktadır. Tersi durumlarda iktidar olanlar, sivil topluma hayatiyet kazandırma, etkin bir hukuk devleti anlayışını yerleştirme ve siyasal aktörleri anayasal konumlarına çekme işlemlerine, kendi iktidarsız iktidarlarını daha da etkinsizleştireceği korkusuyla yanaşmamaktadırlar. Sonuçta, bugün içinde bulunduğumuz tablonun ortaya çıkması doğaldır. Demokratik meşruiyet kanalları tıkalı, siyasal partileri ve seçkinleri toplumdan hızla kopararak yıpranan merkezi güçler, devlet iktidarının sınırlandırılması ve askeri bürokrasinin siyasal denetim altında alınması politikalarını devreye sokmayı düşünmemektedirler.

Zayıf iktidarlar olgusu ile bağlantılı bir diğer dramatik sonuç, siyasal partilerin kimlik bunalımıdır. Ancak, hatırlamakta yarar var. Bu bunalım, geçmişten devralınan tarihsel bir mirasın ağırlaşarak süreklilik kazanmasıdır. Doğuş ve gelişme koşulları itibarıyla, Türk siyasal partileri, “çevre”yi bile temsil etseler,

devletle çatışma, küskünlük ve mağduriyet boyutlarını, çelişkili bir diğer boyut olan devletle barışık muhafazakar bir popülizm ile eklemlenmişlerdir. Bu çift söylem, tarihsel olarak siyasal partilerin ideolojik konumlarını kristalize etmelerine engel olduğu gibi, bulanık içerikli popülist bir pragmatizmi benimsemelerine yol açmıştır. Yeni liberalizmin ılımlı merkezci yaklaşımları da bu eğilimi pekiştirmektedir. Siyasal partilerin askeri bürokrasiye ilişkin tavır ve politikaları da bu tutarsızlığın ve ilkesizliğin bir sonucudur. Bir yandan vesayetsiz bir demokrasi ve parlamentonun üstünlüğü anlayışını vurgularken, diğer yandan da facto bir biçimde siyasal yaşamı gözetleyen ve son kerte müdahale edebilen bir kurumun gözü önünde meşruiyet sağlamaya, pazarlık gücünü arttırarak zayıf iktidarlarını güçlendirmeye yönelik uzlaşmacı, övgüsel ve alttan alan bir tavır ve davranışı benimsemektedirler.⁽⁶⁾ Silahlı Kuvvetleri diğer partiler aleyhinde kısırtabilmekte, kendi içlerinde militarist zihin ve niyetli hiziplerin türemesine göz yummakta, askeri bürokrasinin devlet hiyerarşisi içindeki yerinin belirlenmesinde iktidar ya da muhalefette olmalarına göre değişen bir tutum izlemektedirler. Bazen gürlenmekte bazen sinmekte, ancak hiçbir zaman kararlı ve tek söylemli bir siyasal üslup ve içeriğe sahip olamamaktadırlar.

Bu noktada, İslamcı sağın sözcüsü Refah Partisi’nin ideolojik söyleminin, radikal ve merkezden kaçan yanı önem kazanmaktadır. RP, bugün Türkiye’yi etkisi altına almış iki temel olumsuz gelişmenin gerekli kıldığı radikal ve sert bir platformla seçmenleri kendisine çekmeyi başarabilmektedir. Birincisi, laik/anti-laik, kültürel/siyasal kimlik saflaşması, ikincisi de iktisadi liberalizmin toplumsal maliyetinin de yardımıyla, geleneksel politikaların zayıfladığı, muhafazakarlaştığı, toplumdan koptuğu ve nepotizme kaydığı bir ortamın gerektirdiği “anti”ci söylem. RP, kişileri çekimser kalmaya davet eden sorunlarla (abstention issues) ilgilenen ve siyasal bir tavır alması gerekmeyen yabancılaşmış bireylere değil, siyasette kritik sorunların (critical issues) varlığı nedeniyle siyasal tavır almak zorunda olan protestocu-tepkici bir seçmen yapısına dayanmaktadır.

Siyasal sürecin "Yeni" unsurları

Yukarıda sözü edilen ve geçmişten geleceğe uzanan bunalım parametreleri, doğal olarak 1980 sonrası sisteminin "yeni" öğelerini de içinde taşımaktadır. Çünkü, geçmişin geleceğin yapılanmasına yaptığı müdahale ne denli yoğun olursa olsun, siyasetin otonomisi, önceden kestirilemeyen bazı yeni eğilimlere de yol açmaktadır. Bu yeni eğilim ya da oluşumların bazıları Türkiye'nin geleceği için umut beslememize yardımcı olacak bir nitelik taşımasına rağmen, bazıları sistemin yenilenmesi ve değişmesi açısından olumlu bir gidiş-

tın habercisi olmaktan uzakturlar.

Bu yeni eğilimlerden en önemlilerinden birisi, yeni liberal dönüşümlerin, ne denli cılız olurlarsa olsunlar, sivil toplumu birleştirici bir siyasal alanı bazı konular çerçevesinde oluşturma çabalarıdır. Ekonominin dışı açılması, devletin KİT'ler ve bankacılık yoluyla ekonomide sürdürdüğü ağırlığın sona ermesi, piyasa ekonomisine istikrar ve insan haklarına dayalı yeni bir demokrasi anlayışının yerleştirilmesi, bürokraside ve yargıda reform, bu tür birleştirici konu başlıklarının en çarpıcı olanlarına örnek oluşturmaktadır. Bunun bir uzantısı olarak, 1980'li yıllarda, plebisiter, yani siyasal iktidarları yaptıkları hizmete endeksleyen bir seçmen davranışı, istikrar arayan bir boyutla birlikte hareket ederek ANAP iktidarlarını taltif etmiştir. Siyasal etkinlik duygusunun artışı olarak tanımlanabilecek olan bu davranış, ANAP'ın beklentilere cevap vermekten uzaklaşması ile onu cezalandırarak iktidardan indirmiştir.

Bu pragmatik nitelikli davranışın istikrarsızlığa yol açmamasının temel koşulu, seçmenlerin, Türkiye'nin ciddi sorunlarının uzun vadede çözülebilir bir nitelik taşıdığı konusunda ikna edilebilmesiydi. 1990'lı yıllara gelindiğinde, bu algılayışın sona ermiş olmasının yanı sıra, temsili kurumların zayıflaması, geleneksel devletçi nimetlerin eski hızıyla dağıtılmaması, devlette keyfilik, yolsuzluk ve rüşvetin medya yolu ile zihinlere yerleştirilmesi, toplum ile devlet arasındaki ilişkinin kopması, yeni ve tehlikeli bir toplumsal eğilime yol açmış görünmektedir. Tüm toplum kesimleri, kitlesel bir "isteri" içinde "çözüm" formüllerinin arayışı içine girmiştir. Sorunlara konulan teşhisler, yapılan analiz ve tartışmalar, öneriler, siyasal araçlar ve hazırlanan program ve paketler, çözüme endekslenmiş kestirmeci ve sabırsız bir toplumun gözünde fazla bir önem ve değer taşımamaktadır. Benzer bir durumu, "delegatif" demokrasiler olarak nitelendirdiği Latin Amerika bağlamında gözlemleyen sosyolog Fransisco Weffort, Arjantin Devlet Başkanı Carlos Menem'i iktidara taşıyan formülün, ait olduğu partinin önerdiği politikalar olmayıp "Beni İzleyin" (Siganme) özdeyişi olduğunu belirtmektedir.⁽⁷⁾ Diğer Latin Amerika ülkeleri ve Doğu

Avrupa bağlamında da yaşanmakta olan bu durum, “siyaset aşkını” kurtarıcılar peşinde koşma sonucu doğurmaktadır. Siyasetteki boşluk, çözümün kendilerinde olduğunu söyleyen yeni siyasal hareketlerin lideri ya da Refah Partisi’nce doldurulmaktadır.

Bir diğer yeni eğilim, yukarıda sözünü ettiğimiz kültürel kimliklerin siyasallaşmasıdır. Bu durum, yalnızca otoriter devletçi-Kemalist seçkinlerin değil, geniş bir spektrum içinde, sade vatandaşından en aydınına, örgütsüzünden örgütlüsüne, adeta tüm toplumun gözünde, ülkenin “birlik ve bütünlüğünü” tehlikeye sokan bir gelişmedir. Şunu unutmamak gerekir ki, bu kaygıların kökeninde, yalnızca, otoriter niteliği kuşkusuz olmakla beraber, demokratik ve çoğulcu niteliği hayli kuşkulu, tekçi bir devlet yapılanmasının toplumsal koşullandırması ve pragmatik gerekleri yatmamaktadır. Gerek Liberal, gerekse Marksist siyasal geleneklerin siyasal “olan” ile siyasal “alan”ı çok dar bir biçimde, devletle özdeşleştirerek algılamalarının paradigmatik etkisi de yabana atılmamalıdır. Günümüz konjonktüründe, milliyetçiliğin ve İslamın resmi ideolojiye karşı siyasallaşmasının karşısında, demokratik bir düzlemde yer alacak etkin bir ideoloji ya da yapı henüz ortaya çıkmamıştır. Kendisini yeniden tanımlayan farklı kimlikleri anlamlı bir projenin ve çoğulcu bir bütünlüğün şemsiyesi altında toplayacak ne bir siyasal hareket, ne bir siyasal parti ya da ideoloji ufukta belirmemiştir. Yeni Demokrasi Hareketi ve Refah Partisi alternatifsizliğin avantajlarını kullanarak bu boşluğu doldurmaya aday olduklarını ilan etmişlerdir.

1980 sonrasının siyasal yaşamımıza kazandırdığı birçok yeni oluşum ve eğilim arasında yeni kayıplar da vardır. Bunlardan en önemlisi, artan ekonomik ve toplumsal eşitsizliğe rağmen, merkez eksenini üzerinde kendine alan bulmaya çalışması olmuştur. Bunun en açık nedeni, benimsenen yeni ortodoksinin getirdiği “daha az devlet daha çok piyasa” formülünün, refah devleti nosyonunu devreden çıkarmış olmasıdır. Bir başka çarpıcı ifade ile, Keynesçi sosyal demokrasinin uygulanabilirliğinin sınırları belirlemiştir. Bu siyaset tarzı, dünya ile bütünleşmesini tamamlamış, içe dönük,

yalıtılmış bir siyasal ve ekonomik sistemdi, aynı zamanda enflasyonsuz bir büyümeyi suni yollarla sürdürmenin talep edildiği yönetim tekniğidir. Kısacası, sosyal demokrasinin bunalımı örgütsel parçalanmanın çok ötesinde, konjonktür ve proje düzleminde bir bunalımdır.

“Çözüm” istenirse, kapılmadan, son söz olarak neler söylenebilir? Geleneği yeniden üretmeyen bir gelecek, büyük ölçüde kasıtlı devlet politikalarından geçer. Amerikalı sosyal bilimci Adam Przeworski’den düşündürücü bir alıntı, bu gerçeği mizahi bir biçimde özetlemektedir. “Ne zaman bir devlet araştırma bursu için başvursam, insan deneklerle deney yapmayacağıma dair bir form imzalamam gerekiyor. İsterdim ki, hükümetlerin de böyle yapmaları gerekli olsun”.

Doç. Dr. Ümit Cizre Sakallıoğlu

Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü

NOTLAR

- 1- Lawrence Whitehead, “The Alternatives to ‘Liberal Democracy’: A Latin American Perspective”, David Held, ed. *Political Studies* XL (1992, Special Issue), 152.
- 2- Adam Przeworski, “Neoliberal Yanılgı”, Larry Diamond ve Marc. F. Plattner, eds., *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler* (çev: Ergun Özbudun ve Levent Köker) (Türk Demokrasi Vakfı: Ankara, 1994), 70-73.
- 3- Bobby Said, “Sign O’Times: Kaffirs and Infidels Fighting the Ninth Crusade”, Ernesto Laclau, ed. *The Making of Political Identities* (Verso: London, New York, 1994), 271.
- 4- Yahya Sadowski, “The New Orientalism and the Democracy Debate”, *Middle East Report*, 23 (July-August 1994), 20.
- 5- Noel O’Sullivan, “Political Integration, the Limited State and the Philosophy of Post-Modernizm”, *Political Studies* (Special Issue: The End of ‘Isms’) XLI (1993), 21-42.
- 6- Ümit Cizre Sakallıoğlu, *AP-Ordu İlişkileri-Bir İkilemin Anatomisi* (İletişim Yayınları: Ankara, 1993),
- 7- Fransisco Weffort, *New Democracies, Which Democracies?*, Working Paper, No. 198. (Woodrow Wilson Center: Latin American Program, 1992), 28.

**HAK
ETTİĞİNİZ
HER ŞEY
İÇİNDE.**

KİM OLDUĞUNUZU GÖSTEREN HER ŞEY DIŞINDA.

Otomotiv dünyasının en önemli dergilerinden "Auto Motor und Sport" lüks otomobillerin en iyisini belirlemek için bir "Yol Testi" gerçekleştirdi. En iyi üç otomobil* arasında yapılan karşılaştırmalı testin sonucunda "Auto Motor und Sport"un yorumu şöyle: "Yeni 7 Serisi genişletilmiş iç mekânı, çevikliği, yüksek manevra kabiliyeti ve alışılmışın ötesinde konforuyla övgülerin en yükseğine layık."

Bu sonuç bizi hiç şaşırtmadı. Çünkü BMW'de her yeni otomobil tasarlanacağı zaman yaptığımız en önemli iş, bilinen eski sorulara, bilinmeyen yeni cevaplar aramak.

Yeni 7 Serisi yaratılırken aynı süreç yine tekrarlandı. Otomotiv teknolojisinde ulaşılan son noktayı yeni, alışılmışın dışında bir bakış açısıyla ifade etmek... Limitsiz bir konforla donatılan iç hacmin dış dünyayla sınırını, ihtişamlı fakat mağrur bir çerçeveyle belirlemek...

Yeni 7 Serisi'nde her şey BMW'ye özgü sürüş zevkini ve konforu daha da artırmak için tasarlandı. Yenilenen gövde, kusursuz bir yol tutuş ve olağanüstü sessiz sürüş sağlıyor. Ön konsoldaki "Multi Information Display" ve "On Board Computer" sayesinde, otomobille ilgili her işlem ve bilgi parmağınızın ucunda. Ayrıca dilerseniz tüm yönetimi direksiyon üstündeki tabloya alarak, radyo, hava dolaşım kontrolü, otomatik hız kontrolü ve telefonu, ellerinizi direksiyondan ayırmadan kullanabiliyorsunuz. Elektrikli koltuklar bir düğmeye dokunmanızla tüm ayar, ayna açılan ve direksiyon yüksekliğini tam sizin vücut ölçülerinize göre ayarlıyor. Üstelik programladığınız üç farklı ayarı hafızasında tutabiliyor. Adaptif kontrollü otomatik şanzıman da koltuklardan farksız. Sizin sürüş tarzınızı anlıyor ve vites değişikliklerini sizin kullanımınıza

uygun devirlerde yapıyor...

Yeni 7 Serisi geleceğin ekolojik ortamının otomobilini bugünden tasarlarken, diğer yandan otomobil güvenliğinde de sektörün en yeni standartlarını belirliyor. ABS fren, sürücü ve sürücü yanı "Airbag", yükseklik ayarlı, otomatik gerdirmeli emniyet kemerleri, kapı kenetleme sistemli yan darbe koruyucuları, 7 Serisi'nin standart güvenlik sistemleri.

BMW 7 Serisi lüks otomobiller sınıfında yeni bir otomobil değil, yeni bir anlayışın habercisi. Yeni 7 Serisi'ni bizzat denediğinizde test sonuçlarının her şeyi söylemediğini ve buraya var olanların çok azını sığdırabildiğimizi göreceksiniz.

Borusan Oto

BMW Türkiye Genel Müessesili Borusan Oto Servis ve Ticaret A.Ş.

BMW Merkezi: (212) 591 30 66 **Salıpazarı:** (212) 252 44 05 **Ankara**

(Diplomatlara ve yabancı uyruklulara satış): (312) 428 25 69 **Bayiler:**

İstanbul • Araç Ticaret: (212) 266 06 96 • Autorium: (212) 570 22 78

• Beta Otomotiv: (216) 385 87 38 • Kosifler Oto: (216) 302 24 61

• Mega Otomotiv: (212) 257 81 43 **Ankara** • TMT Otomotiv: (312)

440 64 62 **İzmir** • Ege Servis: (232) 461 17 65 **Antalya** • Kosifler

Oto: (242) 243 00 03 **Adana** • Autorium: (322) 453 91 71 **Bursa**

• Çiftliklioğlu Oto: (224) 257 08 80 **Eskişehir** • Ağıç Oto (Çiftliklioğlu

Oto Bayisi): (222) 234 24 70 **Gaziantep** • Autorium: (342) 321 77 73

Trabzon • On-Oto: (462) 327 16 34 **İzmit** • Öztoran Oto: (262) 324 74 38

* "Auto Motor und Sport" Yol Testi'ni, Audi A8 4.2, Mercedes S 420 ve BMW 740i arasında yaptı.

Gümrük Birliği tartışmasının düşündürdükleri

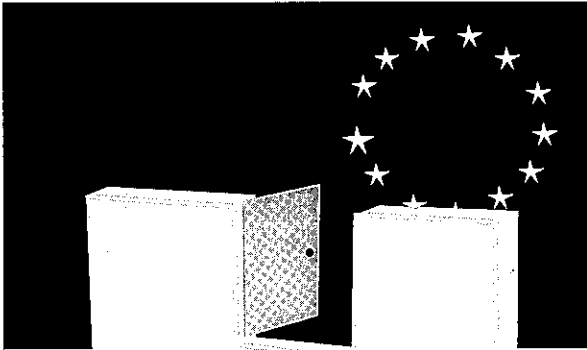
Atila Eralp

Avrupa ile ilgili tartışmalarda bir süredir ekonomik sorunların nasıl siyasileştiğini görüyoruz; gümrük birliği meselesi de bu açıdan son derece dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. 1980'lerin başında Türkiye'de gelişen söylem, ekonomik ve siyasi meseleleri birbirinden ayırdetmeye çalışmış; ekonomik konuların ancak ekonominin kendi kanunları ve bu çerçevedeki bakışlarla çözüleceğini savunmuştu. Ancak, Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizde bu bakışın açmazları ortaya çıkmış, her konuda, artan bir şekilde siyasileşmiştir.⁽¹⁾ 1980'lerin başlarından itibaren, Avrupa Topluluğu ile

ilişkilerimizde demokrasi ve insan hakları sorunları sürekli gündeme gelmiş ve bunlara Kıbrıs sorunu gibi önemli dış politika meselemiz de eklenmiştir. Topluluğun 1987'deki tam üyelik başvuruza verdiği yanıt incelendiğinde de, ekonomik ve siyasi sorunlara nasıl birlikte baktığını görürüz. Son günlerdeki gümrük birliği tartışmalarında da aynı durumu gözlütüyoruz. Biz sorunun ekonomik olduğunu söylerken, Avrupa Birliği, ekonomik ve siyasi meselelerin içiçe olduğunu belirtiyor. Böylece, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında ilişkilere bakış tarzında bir uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır.

Son gümrük birliği tartışmalarında, dikkatimizi çeken diğer husus, konunun Türkiye'nin iki önemli projesi olan Kalkınma ve Batılılaşma ile nasıl içiçe geçtiğidir. Gümrük birliği üzerine görüşler, bu iki büyük projeye ilgili tartışmaları canlandırmakta ve ekonomik sorunlarımız ile kimlik meselemiz içiçe geçmektedir. Bu durum da konuya sadece ekonomik boyutta bakmanın imkansızlığını sergilemektedir. 1970'lerdeki gümrük birliği tartışmalarında kalkınma eksenini ağırlıktayken ve gümrük birliği sanayileşmeyle ilişkilendirilerek tartışılırken, şimdiki gümrük birliği tartışmalarında bu yazıda ileri süreceğimiz gibi, Batılılaşma eksenini ağırlık kazanmaktadır.

Gümrük birliği tartışmalarında bu yazıda üzerinde duracağımız son husus ise, "Yunanistan faktörüdür". Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizde Yunanistan meselesi uzun yıllar siyasi konularda ortaya çıkmıştır. Ancak son dönemde, özellikle Yunanistan 1981 yılında Topluluk üyesi olduktan sonra, topluluk ile ilişkilerimizde Yunanistan'ın etkisi ve hatta "vetosu" söz konusu olmaya başlamıştır. Son gümrük birliği tartışmaları, bu açıdan son derece dikkat çekicidir. Bu durum ise yine bize ekonomik gibi görünen meselelerin nasıl siyasileştiğinin önemli bir göstergesi olarak gözükmektedir.

WELCOME

Bu yazıda, bu üç husus üzerine düşüncelerimizi, 1970'lerdeki gümrük birliği tartışmalarına kısaca bakarak ve karşılaştırarak geliştirmeye çalışacağız.

Gümrük Birliği ve kalkınma eksen

1970'lerin başına dek, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile ilişkileri oldukça sorunsuz gelişmiştir. Bu dönemde Türkiye, Topluluk ile ilişkilerini temelde Batılılaşma projesinin bir uzantısı olarak görmüştür. İkinci Dünya Savaşının ardından Batılılaşma projesi, somut olarak Batı İttifakının parçası olmak şeklinde tanımlanınca, Avrupa Topluluğu bu ittifakı ekonomik yönden güçlendiren bir kuruluş olarak görülmüş ve Türkiye, Batı İttifakının diğer kurumlarının olduğu gibi (NATO, OECD, Batı Avrupa Birliği) Avrupa Topluluğu'nun da üyesi olmaya çalışmıştır. Soğuk savaş ortamında Avrupa Topluluğu da Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmeye yönelmiş ve stratejik nedenlerle Türkiye'yi Batı İttifakının parçası olarak görmüştür. Bu çerçevede, Topluluğun ilk ortaklık antlaşmaları Türkiye ve Yunanistan ile yapılmış ve bildirdiğimiz gibi, bu ortaklık antlaşmalarında daha sonrakilerden farklı olarak tam üyeliğe açık bir tutum görülmüştür.

Yukarıda özetlediğimiz, Topluluk ile nispeten sorunsuz ilişkiler, 1970'lerin başında gümrük birliği tartışmaları ile çalkantılı bir döneme girmiştir. Bildiğimiz gibi, 1971 yılında Türkiye Avrupa Topluluğu ile gümrük birliği ilişkilerini düzenleyen Katma Protokolü imzalanmıştır ve böylece gümrük birliği tartışmalarının alevlendiği bir ortama girilmiştir. Özellikle sanayiciler, Katma Protokolde belirtilen gümrük birliğine geçiş sürecinin çok kısa olduğunu ve sanayimizin bu rekabete dayanamayacağını belirterek sanayileşmemizin olumsuz etkileneceğini savunmuşlardır. Avrupa Topluluğu ile yakın ilişkileri sürekli olarak desteklemiş olan İstanbul Sanayi Odası ve İktisadi Kalkınma Vakfı gibi kuruluşların bile, gümrük birliğine bu dönemde olumsuz bir tutum takındıklarını görürüz. Bu kuruluşlar, Avrupa Topluluğu ile imzalanan Ankara Antlaşmasına karşı olmadıklarını, ancak Katma Protokolle belirlenen gümrük birliğine karşı olduklarını vurgulamışlardır.

Bu tartışmalarda bürokraside de gümrük birliğine farklı bakışların olduğu ortaya çıkmıştır. Geleneksel olarak Avrupa ile ilişkilerimizi yürüten Dışişleri Bakanlığı, Toplulukla ilişkilerimize yukarıda belirttiğimiz Batılılaşma projesi çerçevesinde bakmış ve ilişkileri geliştirmeye yönelmişti. 1970'lerde gümrük birliği tartışmaları ile Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimiz açısından önem kazanan Devlet Planlama Teşkilatı ise, Topluluk ile ilişkilerimize kalkınma projesi çerçevesinde bakmış ve gümrük birliğinin sanayileşmemiz ve ithal ikameci kalkınma stratejimizi olumsuz etkileyeceğini savunmuştur. Böylece, Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi önemli iki kurumumuz Batılılaşma ve Kalkınma gibi iki önemli projemizde Topluluk ile ilişkilerimizi farklı yorumlamaya yönelmişlerdir. Bu ortamda, Topluluk ile ilişkilerimizde Batılılaşma eksenini ikinci plana düşmüş ve Kalkınma eksenindeki tartışmalar ağırlık kazanmıştır. Avrupa Topluluğu ile ilişkiler gerginleşmiş, "onlar ortak, biz pazar" sloganı yaygınlaşmaya başlamıştır. 1970'lerde Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizde belirtmeye çalıştığımız gibi, ekonomik sorunlar önplana çıkmış ve gümrük birliği bu sorunların temelini oluşturmuştur. Bu sorunların etkisiyle ve gümrük birliği takvimine uymanın zorluğu gerekçesiyle, Ecevit hükümeti 1978 yılında Avrupa Toplulduğundan, gümrük birliği ilişkilerimizin yeniden gözden geçirilmesini talep etmiş ve beş yıllık ek süre istemiştir. Bu durum ise, Topluluk ile pek de iyi olmayan ilişkilerimizin bir süre için askıya alınmasını gündeme getirmiştir.⁽²⁾ Gümrük birliğine ilişkin sorunlarımızdan dolayı biz Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizi dondurmaya yönelirken; Yunanistan gümrük birliğinin yeterli olmadığını, daha doğrusu tam üyelik olmadan gümrük birliğinin zorluğu gerekçesini ileri sürerek, tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye ve Yunanistan'ın yollarını ayırmaya başlamıştır.

Bu dönemin en çarpıcı özelliği, Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizin Kalkınma ekseninde tartışılması ve Toplulukla ilişkilerimiz ile Türkiye'nin iki önemli projesi, Batılılaşma ve Kalkınma arasındaki uyumun bozulmasıdır. Ayrıca, daha sonraki dönemlerden farklı olarak ekonomik ve siyasi sorunların birlikte ele alın-

ması bu dönemde önemli olmamış; Topluluk ile ilişkilerimizde ekonomik sorunlar tartışmalarda ağırlığı teşkil etmiştir. Ancak, belirtmemiz gerekir ki, Avrupa Topluluğu siyasal konulara yeni yaklaşımlarını, özellikle demokrasi/insan hakları üzerine görüşlerini bu dönemde şekillendirmeye başlamıştır. Bu dönemde, Yunanistan, Portekiz ve İspanya tam üyelik başvurusu yapmışlardır. Avrupa Topluluğu bu ülkelerin başvurularını değerlendirirken o zamana dek uyguladığı ekonomik kriterlerin ötesine geçerek demokrasi konusunu, üyelikte “olmazsa olmaz” koşul haline getirmeye ve ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu durum ise, Türkiye’nin Topluluk’la ilişkilerini 1980’lerde belirlemede temel etken olmuştur. Türkiye’nin Avrupa Topluluğunun bu sürecini gözardı etmesi, 1980’lerde Türkiye Avrupa Topluluğu ilişkilerinin gergin bir ortama girmesine neden olmuştur.⁽³⁾ Türkiye açısından gözardı edilen diğer bir konu da Avrupa Topluluğunun 1970’lerle salt ekonomik/ticari güç olmanın ötesinde, uluslararası siyasi bir aktör olma yolundaki gelişimidir.

Gümrük Birliği ve demokrasi sorunu

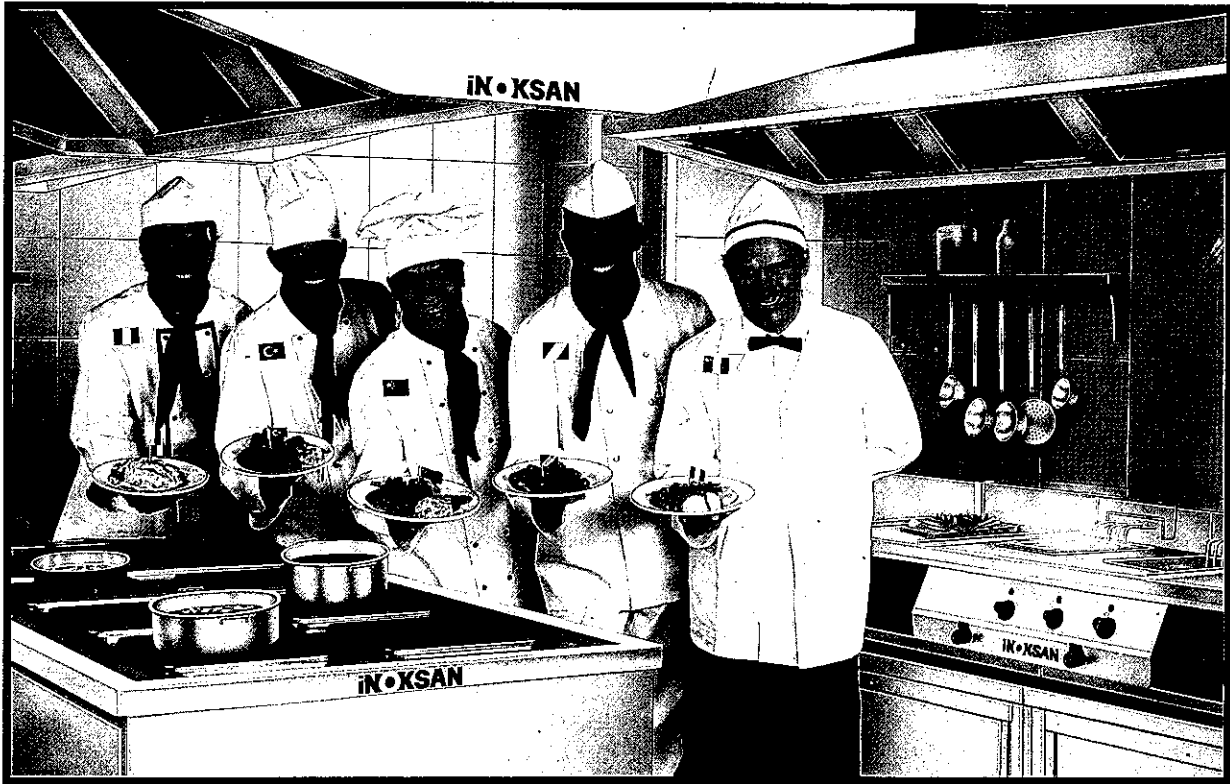
1980’lerin başında Türkiye, Kalkınma stratejisini ithal ikamecilikten, ihracatı desteklemeye çevirmesine ve dünya pazarlarına entegrasyonu vurgulamasına rağmen, Avrupa Topluluğu ile ilişkilerde ekonomik sorunlar sürmüş ve ekonomik/siyasi sorunlar içiçe girmeye başlamıştır. Avrupa Topluluğu ile her zaman ağırlıklı olmuş ticari ilişkilerimiz bile, 1980-1985 arasında durgunluk içine düşmüştür. Bu dönem, Avrupa Topluluğunun Türkiye ile ilişkilerinde demokrasi/insan hakları konularını ön plana çıkardığı ve bu konularda Topluluk ve Türkiye arasındaki farklı bakış tarzlarının ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Avrupa Topluluğu, demokrasiyi “olmazsa olmaz” koşul halinde belirlerken, Türkiye, Topluluğun bu yaklaşımını içişlerine müdahale şeklinde nitelemişti. Türkiye, demokrasiye geçiş sorununu bir iç sorun ve zamanla gerçekleşecek bir mesele olarak görürken, Topluluk, demokrasiyi Avrupalılığın bir temel koşulu haline getirmiştir. Bu uyumsuzluk, Topluluk ile ilişkilerimizin gerginleş-

mesine ve ekonomik sorunlarının siyasileşmesine neden olmuştur. Topluluktan alınan mali yardım da bu durumdan etkilenmiş ve IV. Mali Protokol, 1981 yılında dondurulmuştur.

Türkiye’nin 1987 yılındaki tam üyelik başvurusundan itibaren ise, Topluluk ile ilişkilerimizde ekonomik ve siyasi konular tamamen içiçe geçmiştir.

Türkiye’nin tam üyelik başvurusuna ilişkin topluluk Komisyonu görüşüne bakıldığında, bu durum açıkça görülür. Yunanistan, Portekiz ve İspanya’ya ilişkin Komisyon görüşlerinde de gözlediğimiz bu gelişme, Türkiye’nin başvurusunda daha da belirginlik kazanır. Avrupa Topluluğu, ekonomik ve siyasi meseleleri birlikte değerlendirerek Türkiye’nin tam üyelik başvurusuna olumsuz görüş bildirmiş ve Topluluk ile Türkiye arasında uzun süredir dondurulmuş olan, Ortaklık Antlaşmasının canlandırılması önerisinde bulunmuştur. Bu canlandırma için ise kamuoyunda “Matutes Paketi” diye bilinen bir işbirliği paketi önermiştir. Bu paket: 1) Gümrük birliğinin tamamlanması, 2) Mali işbirliğinin canlandırılması, 3) Sanayi ve teknoloji alanlarında işbirliğinin desteklenmesi ve 4) Siyasi ve kültürel ilişkilerin kuvvetlendirilmesi unsurlarından oluşuyordu.

Bu paket, Türkiye ve Avrupa’da farklı şekilde yorumlandı. Türk tarafı başlangıçta iyimser bir havada belirtilen önerileri tam üyeliğe ulaşmanın uzantısı olarak görme eğilimindeyken, Topluluk tarafı, bu önerilerinin Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki işbirliğini artırmayı amaçladığını, tam üyeliği hedeflemediğini belirtmeye çalıştı. Bu paketin uygulanması ise kolay olmadı, çeşitli güçlüklerle karşılaşıldı ve mali işbirliği konusu Yunanistan’ın vetosuna takıldı. Esasında 1981 yılından beri askıda olan IV. Mali Protokol, Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerinin en önemli göstergesi haline gelmiştir. Bu protokol, bir yandan Topluluk ile ilişkilerimizde ekonomik sorunların siyasileşmesini gösterirken, öte yandan Yunanistan’ın Topluluk üyesi olduktan sonra Avrupa Topluluğu-Türkiye ilişkilerinde ne kadar etkili rol oynadığını gözler önüne sermektedir. Yunanistan’ın bu rolü, birçok Avrupa Topluluğu

Uluslararası kalitede **MUTFAK**

Projenizin her ayrıntısına özen gösterdiniz. Sıra mutfakta! İşletmenizin verimliliğini artıracak, en son teknolojiyle donatılmış, uluslararası kalitede bir mutfak yaratmak istiyorsunuz.

O halde İnoksan'la çalışmalısınız. İnoksan'ın dünyanın dört bir yanına ihraç edilen ürünlerinin tümü en titiz kalite kontrolla, en

ileri teknolojiyle üretilmiştir. Ayrıca İnoksan; Zanussi, Icematic, Carpigiani, Animo gibi dünyanın en büyük 30 kuruluşunun Türkiye temsilcisidir.

Projelendirmeden satış sonrası hizmete kadar uluslararası kalitede bir mutfak endüstrisi oluşturmanın her aşamasında İnoksan uzman kadrosu, yaygın ve hızlı servisiyle sizinledir.

Taahhüt Müdürlükleri
Bursa : (224) 243 36 66
İstanbul : (212) 275 59 93
Ankara : (312) 428 50 05
İzmir : (232) 421 86 28
Antalya : (242) 243 36 76
Adana : (322) 458 29 44

INOKSAN
"mutfakta endüstri"

Mağazalarımız
Bursa : (224) 254 35 35
İstanbul : (212) 253 52 05
Ankara : (312) 231 92 61
İzmir : (232) 254 55 28
Samsun : (362) 234 20 94

üyesi ülkelerin de işine gelmektedir. Böylelikle, kendilerinin de Türkiye ile ilgili rezervasyonları varken, bunları açıkça söylemekten kurtulmuş oluyor ve kenara çekilerek bütün olumsuzluğu Yunanistan'ın sırtına yükleyebiliyorlar.

İşbirliği paketinin uygulanmasına baktığımızda, gümrük birliğinin, zamanla bu paketin en önemli unsuru haline geldiğini ve çalışmaların gümrük birliğinin 31 Aralık 1995 tarihine dek tamamlanması üzerine odaklaştığını görürüz. Türk tarafı, özellikle sanayiciler, başlangıçta Yunanistan, Portekiz ve İspanya deneyimlerini de gözönüne alarak tam üyelik olmadan gümrük birliğine gitmenin sakıncaları üzerinde durmuşlardır.⁽⁵⁾ Genelde, Türkiye'de gümrük birliği tam üyeliğe giden sürecin bir parçası olarak görülmüştür. Ancak, Avrupa Topluluğunun gündeminden Türkiye'nin tam üyeliği hızla düşmeye başlamıştır. Bu ortamda ise her iki taraf için gümrük birliği, ilişkileri sürdürmenin asgari yolu olarak gözükmeye başlamış ve önem kazanmıştır.

Gümrük birliğine ilişkin son tartışmalar, konunun nasıl siyasileştiğini göstermesi açısından son derece önemlidir. Konunun ekonomik yanlarının ikinci planda kaldığını ve Kıbrıs meselesi, DEP davası ve insan hakları/demokrasi konularının gündemi belirlediğini görüyoruz. Bu açıdan, 1970'lerdeki gümrük birliği tartışmalarından oldukça farklı bir süreç yaşanıyor. O dönemde, hem Türkiye'deki hem de Türkiye-Avrupa ilişkilerindeki gümrük birliği tartışmalarında, yukarıda belirttiğimiz gibi, ekonomik gereçler ağırlıktaydı, Türkiye'de gümrük birliğine sanayileşme ve ithal ikameci kalkınma stratejisini olumsuz etkileyeceği nedeniyle karşı çıkılmıştı. 1980'lerden itibaren gelişen süreçte ise, Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizde siyasi ve ekonomik konular öylesine içiçe geçti ve hatta siyasi meseleler o kadar ağırlık kazandı ki, şimdiki gümrük birliği sorunu bu durumun etkisinde tartışılmakta denilebilir. 1980'lerin başından beri Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizde gerginlik yaratan Kıbrıs meselesi ve insan hakları gibi siyasi konular, şimdiki gümrük birliği tartışmalarının da ana konuları haline gelmiş bulun-

maktadır. Bu durum, bize ekonomik konuların siyasileşmesini göstermesinin yanı sıra, biriken sorunların artık Topluluk ile her ilişkimizi nasıl etkilediğini gözler önüne sermektedir. Avrupa Topluluğu ile her sorunun tartışılmasında hemen hemen aynı konular gündeme gelmektedir. Ayrıca, son tartışmalar 1970'lerin ortalarından itibaren ve özellikle 1980'lerin başından beri Avrupa Topluluğu ile Türkiye'nin olaylara bakışının ne kadar farklılaştığını ve temel bir uyumsuzluğun ortaya çıktığını göstermektedir. Avrupa Topluluğu, 1970'lerin ortalarından itibaren kendini yenilerken özellikle insan hakları/demokrasi konularına önem vermiş ve soğuk savaş parametrelerinin dışına çıkmış; Türkiye ise, soğuk savaş parametreleri ile hareket etmeyi sürdürmüş ve böylece Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerinde temel bir uyumsuzluk ortaya çıkmıştır.

Son tartışmalar ve batılılaşma sorunu

Son gümrük birliği tartışmalarında dikkatimizi çeken diğer bir husus, bu tartışmalarda sanayileşme ve kalkınma meselesinin 1970'lerden farklı olarak ikinci planda kalmasıdır. Bazı sanayi sektörlerinin gümrük birliğinden olumsuz etkilenecekleri şeklindeki görüşler zaman zaman ortaya atılsa da, bugün 1970'lere göre çok daha geniş bir iş kesimi gümrük birliğini destekler görünmektedir. Ayrıca, kalkınma stratejisinin ithal-ikamecilikten ihracata-dönük modele geçmesiyle Avrupa Topluluğu ile ilişkilere sanayileşme çerçevesinde bakış etkinliğini yitirmiş gözükmektedir. Topluluk ile ilişkimizin, hangi sektörlerin ihracat potansiyelini arttıracığı ve hangi sektörlerle dış sermaye çekeceği daha çok tartışılan konular haline gelmiştir. Avrupa sermayesi ile birlikte, ihracata dönük bir atılım içine girmek iş dünyamızda büyük bir özlem olarak ortaya çıkmaktadır.

Şimdiki gümrük birliği tartışmaları, Kalkınma ekseninden Batılılaşma eksenine kaymış gözükmektedir. Gümrük birliği de elden giderse, Batıyla/Avrupayla bütün ilişkilerimizin kopma noktasına geleceği şeklinde beliren bir uçtaki görüşe karşı, gümrük birliğinin dışında kalmanın Türkiye'de farklı bir düzen (batıya

karşı-İslam Ortak Pazarı gibi) yaratmanın temelini oluşturacağını savunan diğer uçtaki görüşler sözkonusudur. Bu durum bize, gümrük birliği tartışmalarının Türkiye'nin kimlik sorunuyla içiçe geçtiğini göstermektedir. Oysa ki, 1987 tam üyelik başvurusundan sonra ilişkilerde gümrük birliği konusu ağırlık kazanınca ekonomik boyutun daha önemli olacağı ve siyasi konular ile kimlik sorununun gündeme gelmeyeceği düşünülüyordu. Hatta, hem Avrupa tarafı hem de Türk tarafı biraz rahatlamış gözüküyordu. Avrupa Topluluğu, Türkiye'nin tam üyeliğinin doğurabileceği sorunlardan kurtuluyordu. Türkiye ise yeni gelişen uluslararası ve bölgesel dinamikler içinde kimlik sorunuyla eskisi kadar karşılaşmayacağı yeni opsiyonlara açık hale geliyordu. Avrupayla ilişkilerinin ekonomik boyutta tanımlanması ile kimlik sorunlarının bu ilişkilerde asgariye indirilmesi ve Avrupa dışı yönelişlere, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Cumhuriyetlerine girebilme olanağı doğuyordu. Gümrük birliği ilişkisi, bu anlamda her iki tarafın da işine gelebilecek boyutları olan bir ilişki tarzı olarak gözüküyordu. Çünkü her iki tarafta da esneklik ve tercih imkanı tanınıyordu. Ancak, gümrük birliğine ilişkin son tartışmalara baktığımızda, bu durumun gerçekleşmediğini gözlüyoruz. Gümrük birliğini sadece ekonomik boyuta indirgemek ve kimlik meselesinden ayrı tutmak pek mümkün olamamıştır. Tam üyelik başvurusundan sonra, Avrupa Topluluğu ile ilişkilerde kimlik sorunları daha da ön plana çıkmış gözükmektedir. Topluluğun Türkiye'yle ilgili her olumsuz kararı Türkiye'deki Batı/Avrupa karşıtı görüşleri adeta daha da pekiştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Avrupa ile ilişkiler son derece dikkatli yürütülmesi gerekirken, bu özen, son yıllarda oldukça azalmış gözükmektedir. Türkiye'ye haksızlık yapıldığı şeklindeki görüşler sürekli olarak işlenmekte ve Avrupa Birliği'nin görüşlerinin anlaşılması ikinci plana itilmektedir. Son gümrük birliği tartışmaları da aynı noktaya gelmiş gözükmektedir; Avrupa'nın zaten Türkiye'ye karşı olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Avrupa'ya karşı sloganlar futbol maçlarında bile yaygın-

lık kazanmaktadır. 1980'lerin başında olduğu gibi, bugün de insan hakları/demokrasi meselesi tamamen bizim işlerimiz olarak düşünülmektedir, Avrupa'nın kararları işlerimize müdahale olarak nitelendirilmektedir. Böyle bir durum ise, Avrupa Birliği ile ilişkilerimizi gerginleştirmekte ve aynı Birliğin parçası olmayı imkansız hale getirmektedir.

Son gümrük birliği tartışmaları, batılılaşmaya ilişkin sorunlar yanısıra Yunanistan faktörünü de ön plana çıkarmıştır. Yunanistan, Avrupa Topluluğu üyesi olduktan sonra Topluluk ile bütün ilişkilerimizde veto-sunu kullanmaktadır. Avrupa Topluluğu Konseyi, Dublin zirvesinde Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerini Kıbrıs anlaşmazlığının çözüme bağladıktan sonra Yunanistan vetosunu daha da rahat kullanır hale gelmiştir. Şimdiki gümrük birliği tartışmalarında da Yunanistan, Kıbrıs Rum kesiminin Topluluğa tam üyelik başvurusunun takvime bağlanmasında ısrar etmiş ve gümrük birliği meselesini Kıbrıs sorunu ile ilişkilendirmiştir. Yunanistan özellikle Kıbrıs konusunu ileri sürerek sürekli "mağdur" rolünü oynamakta ve Avrupa

Birliğin Kıbrıs konusunda desteğini sağlamaya çalışmaktadır. Ancak, Avrupa Birliği üyeleri de Yunanistan'ın bu "mağdur" rolünü oynamasından artık rahatsızlık duymaya başlamıştır. Son üyeler olan Portekiz ve İspanya'dan farklı olarak Yunanistan, Avrupa Birliğiyle ilişkilerini bir türlü rayına oturtamamış, aldığı mali kaynakları iyi kullanmadığı tartışması yaygınlık kazanmıştır. Portekiz ve İspanya, Topluluk üyesi olduktan sonra ekonomik durumlarını bir hayli düzeltirken, Yunanistan'da ekonomik sorunlar aşılamamıştır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler, Yunanistan'ın Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin normalleşmesini sürekli veto kullanarak tıkaşından huzursuz olmaya başlamışlardır. Yunanistan'ın "mağdur" rolü geri tepmeye başlamıştır. Türkiye insan hakları/demokrasi meselesinde anlayış değişikliğine giderek yeni uygulamalara yönelirse, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı vetosunu sürdürmesine, Avrupa Birliği'ne üye diğer ülkeler artık eskisi kadar sessiz kalmayabilirler. Son gümrük birliği tartışmaları, Avrupa Birliği üyelerinin Yunanistan üzerinde baskılarını artırdıklarını göstermektedir. Bu açıdan, Mart'a kadar süre kazanılması belki de yararlı olabilir.

Sonuç

Son gümrük birliği tartışmaları, 1970'lerdeki gümrük birliği meselesinden farklı olarak konunun nasıl siyasetleştirildiğini göstermesi ve batılılaşma ekseninin kazandığı ağırlık açısından son derece önemli ipuçları vermektedir. Avrupa Birliği'ne ilişkin her konuda artık siyasi ve ekonomik konular içiçe geçmekte ve kimlik sorunu-muz tartışmalarda odak noktası haline gelmektedir.

Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizde, 1970'lerin ortalarından itibaren gittikçe artan bir uyumsuzluk söz konusu olmaya başlamıştır. Belirtmeye çalıştığımız gibi Avrupa'nın zaten bizi istemediği şeklindeki ve Avrupa'yı suçlayıcı görüşler zamanla ağırlık kazanmıştır. Avrupa Birliği ile ilişkilerimizi geliştirmek istiyorsak artık bu kolaylıktan vazgeçmemiz ve sorunlarımızı çok daha rahat bir şekilde ortaya koymamız gerekmektedir. Bunu yapamazsak, Türkiye'de Batı/Avrupa karşıtı söylem ve görüşler çok daha ağırlık kazanacaktır.

Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizin evrimine baktığımızda, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi sorunlarla karşılaştığı dönemlerde daha çok Avrupa'ya döndüğünü gözliyoruz. Avrupa Topluluğu'na ortaklık başvuru-muz, 1959 yılında ekonomik ve siyasi sorunların arttığı bir dönemde olmuştur. Katma Protokol tartışmaları gene ekonomik ve siyasi sorunların yoğun olduğu bir döneme denk gelmiştir. 1987'deki tam üyelik başvuru-muzda da aynı şeyleri düşünebiliriz. Şimdiki gümrük birliği tartışmaları da Türkiye'de ekonomik ve siyasi sorunların şiddetini artırdığı bir ortamda olmaktadır. Ne yazık ki, daha içe dönük tartışmalara girdiğimiz böyle bunalım ortamlarında Avrupa ile ilişkilerimizi geliştirmemiz, Avrupa tarafından ciddiye de alınmamaktadır.

Doç. Dr. Atila Eralp

ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Notlar:

- 1- Bu konunun daha ayrıntılı incelenmesi için bkz. Atila Eralp "The Politics Turkish Development Strategies", A. Finkel ve N. Sirman (derleyenler), Turkish State, Turkish Society Londra, Routledge, 1990, ss. 219 - 259.
- 2- Bu dönemin incelenmesi için bkz. Mehmet Ali Birand "Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası 1959 - 1985", İstanbul, Milliyet Yayınları, 1985.
- 3- Topluluğun İkinci Genişleme Sürecinin ayrıntılı ele alınması için bkz. Loukász Tsoulakis The European Community and Its Mediterranean Enlargement, Londra, George Allen and Unwin, 1981. İkinci Genişleme Sürecinin Türkiye'ye etkileri için bkz. Atila Eralp, "The Second Enlargement Process of the European Community and its Possible Effects on Turkey's External Relations", Yapı Kredi Economic Review, Cilt II, No. 23, 1988, ss. 3 - 3 - 24.
- 4- Bkz. Atila Eralp, "Turkey and the European Community in the Changing Post-War International System", C. Balkır ve A. M. Williams (derleyen) Turkey and Europe, Londra, Pinte Publishers Ltd., 1993. ss. 24 - 44.
- 5- Bkz. Nejat Eczacıbaşı, "Ankara Antlaşmasının 25. Yılında Türkiye - AT İlişkileri", İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, No. 59, Eylül, ss. 31 - 3. ve Vehbi Koç, "25 Yılında Türkiye-AT Ortaklık İlişkileri" (aynı dergi) ss. 24 - 6.

görüş
gözlüğüyle
92-94

Görüş Gözlüğüyle

Yeni bir yıla girilirken Türkiye'nin potansiyeli ile bulunduğu yer arasındaki fark tüm çıplaklığıyla toplumun önüne çıkıyor. Çok değil, bundan üç yıl önce önünde büyük fırsatlar olan, 21.yüzyıl ile ilgili mutantan talepleri seslendiren Türkiye'den bugünkü ekonomik ve siyasal tıkanıklığı yaşayan Türkiye'ye nasıl gelindiğini neredeyse anlamak mümkün değil. Bu sayıda, **Görüş**'ün yeni biçimiyle çıkmasından bu yana geçen üç yıl içinde yayınlanmış yazılardan bir derleme yapmamızdaki amaç olabileceklerle olanlar arasındaki bu farkın bir dökümünü yapmak, nerelerde hata yaptığımızı, neleri ihmal ettiğimizi toplumun dikkatine sunarak 2000 yılına beş kala nereye gittiğimizi bir kere daha düşünmemizi sağlamak..

TÜSİAD'ın yayın organı **Görüş**, yeni haliyle çıkmaya başladığında Türkiye gündeminin asıl önemli konularını işleyerek, geleceğe yönelik bir programın temel yapıtaşlarını kamuoyuna sunarak ve örgütün temel felsefesini yansıtan görüşleri de ortaya koyarak ciddi ve derin bir tartışma alanı yaratma amacı güdüyordu. Bir bakıma, Türkiye açısından önemli bir dönüm noktasında, dünya için bir "annus mirabilis"(mucize yıl) olması beklenen 1992 yılında ilk sayıyı çıkarırken, geleceğin güvenli, zengin ve bölgesinde sözü geçen Türkiye'sinin nasıl olması gerektiği konusunda ipuçlarını sunmaya, nelerin yapılmaması gerektiğini göstermeye çalışmıştık. Yayın politikasında, gündelik konulara fazla takılmadan, er ya da geç ortaya çıkacak olan yeni bir ekonomik ve siyasal uluslararası düzende Türki-

ye'nin nasıl ön saflarda yer alacağının cevabını soruşturan yazıları ön plana çıkarmaya karar vermiştik. Başarı ve nitelik kriterlerimiz, kesinlikle uluslararası, dünyaya bakışımız evrensel ve küreselleşmenin etkilerini ülke içindeki gelişmelerle harmanlamaya, yeni sentezler oluşturmaya yönelikti. Türkiye'nin dünyayla nasıl başedeceğinin, soğuk savaş sonrasında oluşmakta olan yeni stratejik ve ekonomik dengeler içinde nasıl önemli ve değerli bir konumda olabileceğinin formüllerini bulmaya çalışıyorduk. TÜSİAD'ın uzun süredir vurguladığı, derinleştirdiği ve sürekli önerilerle desteklediği genel ekonomik ve siyasal yaklaşımları da bu arayışlara öncülük ediyordu.

Önem verdiğimiz bir diğer ilke ise konularımızı işleyecek olan yazarları uzmanlık alanlarındaki derinliklerine rağmen kamuoyunda yeterince tanınmayan isimler arasından seçmektir. Böylece Türkiye'deki tartışma gündemine katkıda bulunacak, yeni bir soluk getirecek isimleri kamuoyuna tanıtarak düşünce ortamımızın farklı ve taze bakış açılarıyla zenginleşeceğine inandık.

Bu nedenlerle ilk sayımızda Türkiye'nin kendisine daha iyi bir gelecek kurmak için neler yapması gerektiği, demokratikleşmede derinleşmenin hem ekonomik hem de siyasal yapımızda nasıl bir ferahlık yaratacağı gibi konulara öncelik verdik. Uluslararası alanda Türkiye'nin kaybettiği vehmedilen stratejik öneminin ne şekilde yeniden formüle edilerek daha bile vazgeçilemez hale getirilebileceğinin çözümlemesini yaptık. Bu ilk sayıda Prof. Ercan Uy-

gur'un ekonomi programlarının siyasal güvenilirlikle ilişkisini vurguladığı uzun ve kapsamlı uyarı yazısı, Prof. Salih Neftçi'nin ileri ülkeler arasına katılmak için gelir toplumu olmamız gerekliliğinin altını çizmesi, Prof.Üstün Ergüder'in yeni kurulan DYP-SHP koalisyonu ile Türkiye'nin nasıl bir fırsat yakaladığına değinen çözümlemesi, Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ'ın neredeyse yeni bir stratejik doktrin formülü sayılabilecek makalesi, o günün Türkiye'sinden geleceğin Türkiye'sine nasıl geçileceğini düşünenlerin temkinli umutlarını yansıtıyordu.

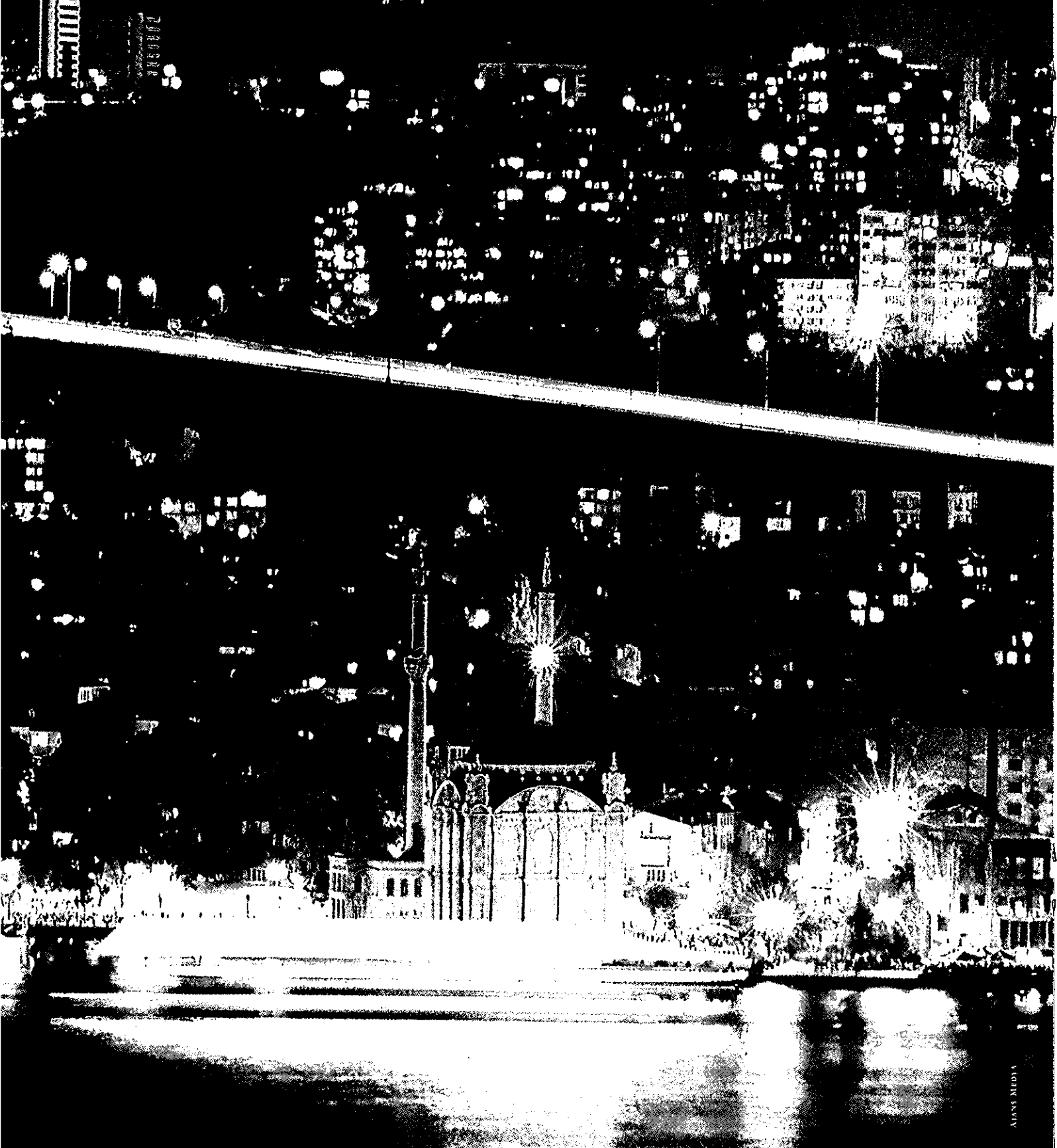
Çok net söylemek gerekirse, ilk sayımız çıktığında Türkiye'nin hızla kabuk değiştireceğine, ekonomik ve siyasal yeniden yapılanmasını gerçekleştireceğine güvenimiz vardı, bunların geniş toplumsal tabana sahip bir hükümet önderliğinde olabileceğine inanıyorduk, inanmak istiyorduk.

Bu iyimserliğin abartılı olabileceğine dair ilk işaret ikinci sayımızı çıkarırken gelmişti. Zamanın Başbakanı Süleyman Demirel ile yaptığımız mülakatta söylenen ve başlığa koyduğumuz söz, Türkiye'nin popülizm batağından kolay kolay çıkamayacağını ilk ve en güçlü göstergesiydi. Demirel bize, "Biz siyasetçiyiz, ekonominin gerektirdiği herşeyi yapamayız" demiş ve bir bakıma büyük beklentileri yüklenen DYP-SHP koalisyon hükümetinin icraatının ne yönde olacağını belli etmişti. Buna rağmen, hatta belki de bu yüzden Türkiye'yi uzun vadede etkileyecek tüm yapısal sorunlarımızı birbiri ardına gündeme getirdik, kapak sayfalarımızda ya da dosyalarımızda irdledik. Bunu yaparken dünyada olup bitenler konusunda bilgilenmek gerektiği konusunda ki inancımızın da bir sonucu olarak uluslararası ekonomik gelişmelere, dünya ekonomisindeki beklentilere de yer verdik, yurt dışından uzmanlara yazdırdığımız yazılarla dış dünyanın Türkiye'ye nasıl baktığını anlamaya çalıştık. Örneğin Dünya Bankası uzmanlarından Jeremy Oppenheim'in, Türkiye için sanayi politikası önerisi, İtalya modelini öne çıkaran çözümlemesi daha uygun ortamlarda Türkiye'ye çok gerekli bir tartışmanın başlangıcı olabilirdi.

21.yüzyılın dünya ölçeğinde ne tür bir ekonomik yapılanma ve buna paralel yönetim ve üretim örgütlenmesi getireceğinden, hukuk devletini tesis etmenin ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişmesi için olan önemine, nüfus sorununun ekonomik gelişmeye bağlanarak irdelenmesinden üniversite sistemimizdeki tıkanıklığın tahliline; Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin en heyecan verici döneminde nasıl boş bir çerçeve olarak kalabileceği uyarısını yapmaktan, su sorununun gelebileceği noktaları bugün düşünmeye başlamamızın hayati önemine kadar pek çok konuyu henüz genel kamuoyu bu konulara pek ilgi duymazken okurların dikkatine sunmaya çalıştık. **Görüş**'ün 11. sayısının çıkmasından bir hafta sonra İngiliz **The Economist** dergisinin o sayıda Mehmet İnhan'a yazdırdığımız "multimedya" konusunu kapak yapmış olduğunu görmek bizi sevindirdi. Rahmetli Cumhurbaşkanı Turgut Özal da, yeni bir siyasal olgunluğun arayışlarını içeren yenileşme programının bazı ana hatlarını ilk kez bizimle yaptığı bir mülakatla kamuoyuna sundu.

Usuldendir, bu tür yazılarda bir yayının çıkmasına katkıda bulunanlar yaptıklarıyla övünürler. Aslında **Görüş**'ün bugüne kadar çıkan sayılarına katkısı bulunan herkesin buna hakkı olduğuna da inanıyoruz. Ama en önemlisi, bu dergiyle biz TÜSİAD'ın kamu yararına üstlendiği görevlerden birini yerine getirdiğini düşünüyoruz. Ancak bunun da ötesinde, ilerideki sayfalarda okuyacağınız derlemeyi sunmanın esas anlamı, değinilmiş konuların, yapılmış çözümlerinin ve önerilmiş çözümlerin geçerliliklerini yitirmediklerini biliyor oluşumuz; sorunlarımızı aşmak için bu konulara kafa yormaya devam etmemizin bir zorunluluk olduğunu kabul etmemiz; Türkiye'nin hemen her konuda dünya ölçeğinde düşünce üretebilen yetişmiş insanlara, uzmanlara sahip olduğu gerçeğini yeni yıla umutsuzlukla giren kamuoyuna bir kez daha hatırlatmak isteğimizdir. Bu gerekçe bağlamında kendimizi biraz olsun övmemizin de bu nedenle hoşgörüyü karşılanacağına inanıyoruz.

**BU AKŞAM BU ŞEHİRDE,
SAHİP OLDUKLARINIZA ZARAR VEREBİLECEK
BİRÇOK UNSUR VAR...
ONLARI GÖRÜYOR MUSUNUZ?**

B İ Z G Ö R Ü Y O R U Z !

Hırsızlık, yangın, su baskını... Sahip olduklarınızı elinizden alıp maddi ve manevi zarara yol açacak olası tehlikeler... Merkezi Güvenlik Sistemleri sizi ve malınızı bu tehlikelere karşı güvence altına alarak en etkin korumayı sağlar. MGS, yan kuruluşu Merkezi Gözlem İstasyonu ile kurmuş olduğu güvenlik sistemlerine günde 24 saat gözetim, denetim ve bakım hizmeti veren tek kuruluştur. Baraj ve trafo merkezlerinden kimya, tekstil ve konfeksiyon fabrikalarına, banka, döviz bürosu ve kuyumculardan alışveriş merkezlerine, depo, stüdyo, galeri, mağaza ve müzelere kadar Türkiye çapında yaklaşık 11 milyon metrekarelik bir alanı, donanımını gerçekleştirmiş olduğu elektronik güvenlik sistemleri ile korumakta olan MGS, konusunda var olan en üstün teknolojiyi, ADEMCO teknolojisini kullanmaktadır.

M E R K E Z İ G Ü V E N L İ K S İ S T E M L E R İ

VALİKONAĞI CAD. 143/5 NİŞANTAŞI 80220 İSTANBUL

TEL: (0212) 231 41 95 FAX: (0212) 234 56 22

D e t a y l l b i l g i v e t a n ı t ı m k a t a l o ğ u i ç i n b i z i a r a y ı n ı z .

Koalisyonlar ve Demokrasi

Karamsarlığa gerek yok!

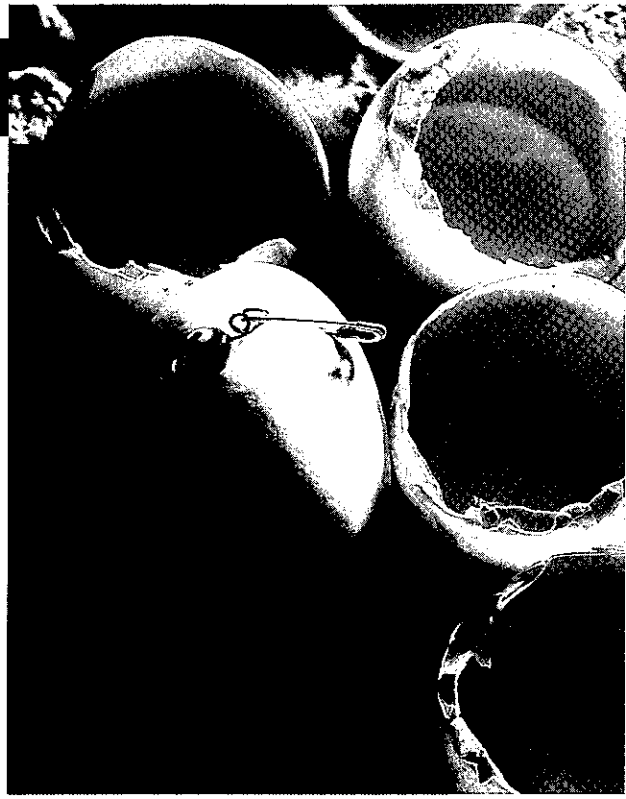
Prof. Dr. Üstün Ergüder

Koalisyon hükümetleri, 1991 öncesi Türk siyasal hayatında derin ve olumsuz etkiler bıraktı. 1975 öncesi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)-MSP (Milliyetçi Selamet Partisi) beraberliği pek uzun olmadı ve ülkenin önemli sorunlarla karşılaştığı bir dönemde dağıldı. Süleyman Demirel başkanlığındaki MC (Milliyetçi Cephe) koalisyonları ise herhalde siyasi tarihimizde pek hoşgörü ile anılacak tecrübeler olmamalıdır. Hangi siyasi ve iktisadi göstergeyi kullanırsanız kullanın, MC hükümetleri döneminin savunmasını yapmak oldukça güç. Enflasyon, üç haneliliğe doğru yöneldi; siyasi ve ideolojik mücadele sonucu meydana gelen ölümler arttı; ilerlemekte olan Avrupa entegrasyonundan uzaklaştık; dış itibarımız sarsıldı; belki de en önemlisi, artan siyasi istikrarsızlık ülkeyi biraz daha askeri müdahaleye yaklaştırdı.

1970 sonrası koalisyon hükümetleri tecrübesi, 1980 sonrası siyasi yapılanmayı ve siyasi hayatımızı da etkiledi. Askeri yönetim tarafından partilerin kapatılması, koalisyon dönemi liderlerinin siyaset dışı bırakılması, 1982 Anayasası'nda parlamento (yasama) karşısında hükümete ve Cumhurbaşkanlığı'na etkinlik kazandırılması, koalisyonlara neden olduğu bilinen nisbi temsil seçim sisteminin ülke ve yerel barajlar ve küçük seçim bölgeleri ile törpülenmesi gibi tedbirler, 1970'lerin tekrarını önlemek üzere alındı.

Bütün bu deneyimlere rağmen 1991 seçimleri sonucunda gene koalisyon hükümetleri ile karşı karşıyayız...

Karamsar olmaya gerek var mı? Koalisyonlar hep siyasi istikrarsızlığa neden olurlar diye bir kural var mıdır? Değişen şartlar altında yeni koalisyon hükümetinin şansı nedir? Koalisyonun çözümlemesi gereken sorunlar nelerdir? Bu sorunları çözmeye çalışırken ko-

alisyon ortaklarının iç dinamikleri bu çabaları ne yönde etkileyecektir?

Karamsar olmaya neden var mı?

Siyasi hayatımızı değerlendirirken çoğu zaman siyasi kültürümüzün çokpartili siyasi hayatı desteklemeye müsait olmadığından yakınırız; kimi zaman ise sosyo-ekonomik yapımızın demokratik yaşama uygun olmadığını ileri süreriz. Halbuki siyasi ve sosyal yaşam dinamiktir. Yakındığımız siyasi kültür, yavaş da olsa, zamanla değişebilir; sosyo-ekonomik yapı ise ekonomik ve sosyal hareketlilikten etkilenir. Bu değişim sürecinin siyasi sisteme yansımaları ise doğaldır.

Türk siyasi hayatının "med-cezir"i

Hükümet programı incelendiğinde dikkati çeken en önemli husus "demokratikleşmeye", "şeffaflaşmaya", adil bir hukuk düzeninin kurulmasına en az iktisadi sorunların çözümü kadar verilen önemdir. Programda görülen bu vurgu, kanımızca Türk demokrasisinin evriminde çok anlamlı ve önemli bir yere oturmaktadır.

Kanımızca koalisyon hükümeti tarihi bir fırsat yakalamış, hükümet programı ile kamuoyunun halihazır nabzını tutup gündemi iyi tesbit etmiş durumda. Geniş bir uzlaşmaya dayanan anayasal düzenlemeler gerçekleştiği takdirde Türkiye'de demokratik rejimin çatısının iyi çatılması çok kuvvetli bir ihtimal olarak görünüyor.

Günümüzde gerek partiler dışı gerek partiler içi şartları dengeye vurduğumuz zaman olumlu yönler ağır çekiyor. Bunlar tabii ki koalisyon hükümetinin başarılı olacağı anlamına gelmez; kadayıfı yapmak için malzeme iyidir anlamına gelir. Hükümet programında söz edilen ekonomik sorunları (enflasyonu) hafifletmek ve demokratikleşmeyi gerçekleştirmek hedeflerinde sinyalleri hemen verebilmek koalisyonun ömrüne olumlu katkıda bulunacaktır.

Sayı 1, Ocak 1992

Jeo stratejiden eko stratejiye

Şükrü Elekdağ

Türkiye, bir Avrupa ülkesi olduğu kadar, bir Balkan, bir Akdeniz, bir Ortadoğu, bir Karadeniz, bir Kafkas ve bir Asya ülkesidir. Arap dünyası ve Kuzey Afrika ülkeleriyle de tarihi ve köklü ilişkileri vardır.

İşte soğuk savaş ortamı nedeniyle yarım asır boyunca değerlendirilemeyen bu emsalsiz Geo-Politik konum, dünya dengelerindeki köklü değişimler dolayısıyla, Türkiye'ye bu saydığımız bölgeler ile ortak çıkar alanlarını genişletmek, derinleştirmek ve zenginleştirmek hususunda yepyeni ufuklar açmaktadır.

Türkiye'nin Karadeniz havzasında bir ekonomik işbirliği bölgesinin kurulması hakkındaki girişiminin kısa denebilecek bir süre içinde tüm bölge ülkeleri tarafından benimsenmiş olması bu değerlendirmemizin en somut örneğidir.

Görüleceği üzere, Türkiye'nin önüne tarihsel nitelikte bir fırsat çıkmıştır. Bu fırsatın tam olarak değerlendirilmesi için, Türkiye'nin kendisine ulusal hedef olarak bölgesinde "eko-stratejik merkez" olmayı seçmesi, "stratejik önem" faktörünü ikame etmesi ve tüm politikalarını buna göre yönlendirmesi gerekecektir.

Dünyadaki devrimsel değişikliklerle birlikte, uluslararası rekabet, artan ölçülerde ticari ve ekonomik alanlarda yoğunlaşma ve ekonomik güç, her zamandan fazla başarının ve itibarın simgesi olma yolundadır.

Türkiye'nin, önündeki bu emsalsiz fırsattan yararlanabilmesi ve tarihin kendine biçtiği bu rolü üstlenebilmesi için gerek içerde, gerekse dışarda, söz konusu ulusal hedefi ile uyumlu politikalar izlemesi zorunludur.

İçerde, demokrasiyi pekiştirmesi, ekonomisini istikrara kavuşturması ve gerçek bir sanayi toplumu olma yolundaki gayretlerine gergi vermesi gereklidir. Bu bağlamda Türkiye, ekonomik gelişmesini frenleyen etkenlerin başında gelen nüfus artışı ve eğitimdeki yetersizlik sorunlarına behemahal kısa sürede çözüm getirmek zorundadır... Diğer önemli bir konu, Türkiye'nin insan hakları konusundaki eksikliklerinin ivedilikle giderilmesi suretiyle, uluslararası kuruluşların insan hakları raporlarında, uygarlıktan nasibini almamış ve insan haysiyetiyle bağdaşmayan olayların cereyan ettiği bir ülke olarak, üçüncü dünya ülkeleriyle birlikte dünyaya kara listede teşhir edilmekten kurtarılmasıdır. Ayrıca, Türkiye'nin bölgede model olma rolünü sürdürebilmesi, Kürt sorununun çözümü konusunda inandırıcı ve etkili bir yaklaşım getirebilmesine ve bunu uygulayabilmesine bağlıdır. Kürt sorunu çözülmemediği müddetçe, Türkiye'deki rejime "kısıtlı bir demokrasi" olarak bakılacağı unutulmamalıdır.

Üstleneceği bu yeni rol gereği Türkiye'nin, bölgesindeki ülkelere her zamankinden daha fazla güven veren ve onlar gözündeki saygınlığını daha da artırıcı politikalar izlemeye özen göstermesi son derece önemlidir.

Evrensel eğilimler ve değerlerin aktif bir savunucusu olma boyutunun Türk dış politikasına kazandırılması, ülkemizin eko-stratejik merkez olma yolundaki çabalarına katkıda bulunacağı gibi, Türkiye'nin bu konumuyla ahenkli de olacaktır.

Tarihin Türkiye'ye bir daha böyle gülmeyeceğinin bilinciyle, hükümetimizin, sanayi ve iş çevreleriyle en kısa sürede biraraya gelerek bu amaca yönelik çalışmalarını başlatmasında büyük yarar vardır.

Sayı 1, Ocak 1992

Türkiye yol ayrımında

Prof. Dr. Salih Neftçi

Çağdaş Avrupa'nın temelleri bundan birkaç yüzyıl önce atıldı. Ekonomi, bilim, siyaset ve toplumun örgütlenmesinde 16 ile 18 yüzyıllar arasında yaşanmış olan büyük değişim ve yeni yapılanmalar Batı Avrupa'nın dünya üzerinde maddi ve kültürel bir hakimiyet kurmasının nedeni olmuşlardır. Türkler, kendi tarihsel koşulları dolayısıyla bu sürecin dışında kalmışlar, bir başka deyişle, 16 ile 18. yüzyıllar arasında kalkan bir treni kaçırmışlardır.

Türkiye bu günlerde de aynı çeşit bir yol ayrımında bulunuyor. Karşısında iki seçenekten ilki ve zor olanı, Uzak Doğu'daki dinamik ekonomilerin Akdenizli bir benzeri olmaktır. Bu yolda yürümenin cesaret ve kararlılık gerektiren birçok koşulu var. Ama işin özü, bir "transfer ekonomisi" olmaktan çıkıp, "üretimden gelir" elde eden bir topluma dönüşmekten geçiyor.

Transfer, başkası tarafından üretilen bir malın, şu veya bu şekilde size aktarılmasıdır. Başkasının geliri size "transfer" edilir...Çalınan mal bir transferdir. Ama, bu örneğin aksine, "transfer"den elde edilen kazançların büyük çoğunluğu aslında yasaldır. Kamu sektöründeki şişkin kadronun aldığı tüm maaşlar aslında bir gelir değil, bir transferdir. Çünkü, bu kişiler, belki her gün işe giderler. Ama aldıkları maaş kadar üretimde bulunmazlar.

Bir özel banka, KİT'lere normalin çok üzerinde bir faizle kredi açmış ve kârını artırmışsa, bu bir gelir değildir. Yine bir transferdir.

Şirketlerin Borsa'da dağıttıkları temettü, bir "gelir"dir. Çünkü yatırımcı, şirketin bir ortağıdır. O seneki üretimden kendisine düşeni alacaktır. Oysa ani fiyat oynamaları sonucunda, Borsa'da kazanılan para bir transferdir. Güney sahillerinde yeni bir otel açan turizmci, gelirin artmasına katkıda bulunmaktadır. Turizmdeki gelişmeden yararlanarak, Antalya'daki arsasını yüksek fiyata satan köylünün kazancı bir transferdir.

Transfer kazançlarını fazla teşvik eden bir toplum geride kalmaya mahkumdur. Bireyler üretime yöneleceklerine, başkasının gelirlerini yasal yollardan kendilerine aktarma amacını güderler. Böyle bir toplumda yeni transfer yolları bulmak başlı başına bir uğraş haline dönüşür... Eğitim, girişkenlik, kendini geliştirme gibi değerlerin ikinci plana atıldığı görülecektir.

Transfer toplumlarının dış dünya ile rekabet gücü zayıftır. Transfer geliri peşinde koşanlar daha çok "kapalı ekonomilerde" görülür.

Piyasaya yeni para sürmek, bir malı üretenden alıp başkasına transfer etmenin en "kolay" yoludur.

Transfer peşinde koşmanın yaygın olduğu toplumlarda sık sık yüksek enflasyonlara rastlanır.

...

Türk ekonomisinin bugünkü gündemi, bir başka deyişle önündeki rasyonel seçenek toplumu transfer toplumu olmaktan tümüyle çıkarmaktır.

Türk ekonomisinin bugün bulunduğu yol ayrımında bir ikinci seçenek daha vardır; şimdiki dengeyi korumak. Bu ise ancak Orta Doğu ve Afrika ülkeleriyle kıyaslandığında başarılı bir Türkiye demektir.

Sayı 1, Ocak 1992

Vergi verilmez alınır

Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel

Kısır döngülerin içinden çıkmak oldukça zordur. Girmeye görülsün. Patojide bir hastalığın başka bir hastalığa yol açması, onun da sebep olan hastalığı daha da kötüleştirilmesi gibi, vergide kaçak sonucu taban erozyonu arttıkça vergi yükü daha eşitsiz dağılmakta ve alınmaya çalışılmaktadır. Kötü dağılım ve vergi alma hastalığı bu sefer vergi kaçağı hastalığını daha da vahim hale getirmektedir. Demek ki hastalığı başka bir hastalığa yol açmadan önlemek gerekir.

Vergi tabanını iki olay aşındırır. Devlet belli kişileri ve konuları vergiden ayırık tutmaktadır... Daha da kötüsü aynı ödeme gücüne sahip olan bazılarından daha fazla alınmaktadır. Hele, arada bir vergiden kaçanlar yakalandığında ya da yakalanmadan "gıyaben" affedildiklerinde "sen de kaçır" dürtüsü şiddetlenmektedir.

Ülkemizde vergi erozyonunun göstergelerini fazlaca aramaya gerek yoktur. Gelir vergisinde 40'a yakın, kurumlar vergisinde 50 kalemi aşkın istisna ve muaflık vardır. Halbuki çeşitli çalışmalarla ispatlanmıştır ki, vergiyle ne gelir bölüşümü adaletsizlikleri giderilebilir, ne de bireyler özendirilebilir.

Türkiye'de 1990 nüfus sayımına göre 57 milyon kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun %60'ı (33 milyon) 15-64 yaş

arasındaki aktif gelir elde edebilecek nüfustur. Bu nüfusun tamamının mükellef olması beklenemez. Öğrencisi, işsizi ve emeklisi vardır. Şimdi, demokrat ve uygar bir katılımın temelini oluşturan mükellef sayısına bakalım. 1990 yılında yaklaşık 1.5 milyon kişi gelir vergisi beyannamesi vermiştir. 1 milyon da götürü mükellef bulunmaktadır. 5 milyon bordrolu ücretli bir yana bırakılırsa sonuç şudur: Aktif nüfusun sadece %5'i, toplam nüfusun %2,5'i beyanname vermektedir. 243 milyon nüfusla ABD'de gelir vergisi beyanname sayısı 100 milyona yaklaşmaktadır. Kısacası nüfusun %40'ı beyanname vermektedir.

Bir gösterge daha kullanalım: Gelir vergisi, gelir üzerinden ödenir. Türkiye'nin 1990 yılı milli geliri 260 trilyondur. Gelirler Genel Müdürlüğü verilerine göre 1990 yıl brüt gelir vergisi tahakkuku, 23.7 trilyondur. Vergi tahakkukunun vergisi verilen gelirin üçte biri (ortalama vergi oranı %33) kabul edilirse, vergisi verilen gelir 70 trilyon civarında olmaktadır. Kısacası, 1990'da 260 trilyon gelir kazanılmış, bunun yaklaşık 1/4'ü beyan edilmiştir. Beyan edilmeyen, istisna edilen, kaçırılan ve kaçan vergi miktarı, verilenin üç katıdır.

1990'da Türk insanı 225.9 trilyonluk tüketim yapmıştır. Alınan KDV toplamı ek vergi ile birlikte 12.7 trilyondur. Normal oranda alındığını düşünürsek 225.9 trilyonluk tüketimden %12'den 27 trilyon vergi alınmalıydı...

Patolojik olan...

Türkiye'de bir türlü anlatılamayan ve anlaşılamayan bir gerçek var. Salt vergi yasaları çıkarmakla vergi toplanamaz. Vergiyi toplama olayının özünde sağlıklı örgütlenme, sonra da insan unsuru yatar. Bunlar betonarme bir inşaattaki demir ve çimento gibidir. Bu ikisini bir araya getirmeden binayı ayakta tutamazsınız...

Olay patolojiktir. Kısır döngünün tedavisi; vergi mevzuatı değiştirmede, kullanılamayacak bilgileri vergi istihbarat merkezine yığarak zaten ağır vergi yükü olan mükelleflere kırtasiyecilik yükleyerek, haksız yaptırımları koruyarak, af yaparak, güçsüz vergi yönetimini güçlendirmeyerek, teşvikleri artırarak yapılamaz. Sosyal

yapı ve sınırlamalar ancak bu kadar vergi almaya elvermektedir, gibi bir savunmaya geçilebilir. Bunun da çağdaş ve demokrat bir toplumda kamu vicdanında yankı bulacağı iddia edilemez. Az vergi hiç olmazsa adil alınmalı, adil uygulanmalıdır

Sayı 3, Mayıs 1992

Rekabet Kanunları'nı beklerken

Dr. Ateş Akıncı

Rekabetten beklenen yarar

Rekabetten beklenen yararlardan ilki sosyal yönü, ikincisi ise ekonomik yararadır... Siyaset bilimcileri sosyal yarara ağırlık verirken, ekonomistler ikinci tür yararı ön plana çıkarmaktadırlar.

Rekabet bir serbest seçim sistemidir. Toplumu oluşturan bireylerin, tercihlerini piyasada belirleme yöntemi olan rekabetin en önemli sosyal yanı, keyfiliğe son vererek, toplumu oluşturan bireylerin toplam tercihlerini ortaya çıkaran bir demokratik sistem olmasıdır.

Liberal ekonomistlere göre rekabet, ekonomik verimliliği gerçekleştirmede en etkili yöntemdir. Bu sebepten de bazı hukuk sistemleri rekabeti amaç olarak değerlendirmektedirler.

Yeni tasarıda, rekabetin anlaşma ve fiili uygulamalar ile kısıtlanması, engellenmesi ya da ortadan kaldırılması yasaklanmıştır. Bunlar genellikle fiyat anlaşmaları şeklinde ortaya çıkar. Ancak bu tasarının kanunlaşmasıyla bu tür anlaşmalar ya da uygulamalar yerlerini do laylı olarak fiyatı belirlemeye yönelik anlaşmalara bırakacaktır.

Tasarıda, tekel olmak kendi başına suç kabul edilmemiş ve hatta tekel olmaya yönelik faaliyetler yasaklanmamıştır. Yasaklanmış olan, piyasada egemen güç durumunda olan firmaların bu güçlerini diğer teşebbüslere karşı, kendilerine veya üçüncü kişilere

ayrıcılıklar yaratacak şekilde kullanmaları ya da faaliyet gösterdikleri piyasalara başkalarının girmesine engel olmalarıdır.

Tasarıda düzenlenmiş olan üçüncü bir husus da, birleşmeler ve devralmalardır. Genel olarak birleşmeler özel sorunları beraberinde getirmeleri sebebi ile Rekabet Hukuku doktrininde farklı bir yere sahiptir. Tasarıda, birleşmeler ve devralmalar bakımından çerçeve hüküm niteliğinde kurallar bulunmaktadır.

Rekabet Kanunu'ndan beklenen

Rekabet kanunları devlet erkini elinde tutanların ekonomik hayata karışmak açısından bu yetkiden feragatleri anlamına geleceği için, rekabet konusundaki yasalama hareketleri beklenen hızda olmamıştır. Türkiye'deki tekeller incelendiğinde, bunların tümünün, devletin tanımış olduğu imtiyazlardan ya da piyasaların küçük olması nedeni ile birçok teşebbüsün varlığını imkansız kılmasından kaynaklandığı görülür. Rekabet Kanunu'nun kabulünden sonra piyasaya egemen olan teşebbüsler bazı davranışlarını değiştirmek zorunda kalacaklardır. Ancak, bunlar hiçbir şekilde piyasaya sunulan mal veya hizmetin fiyat veya miktarı ile ilgili değildir.

Rekabet Kanunu'nun kabulü ile devletin ekonomik hayata karışmasının ve piyasa dengelerini bozmasının önemli ölçüde önüne geçilmiş olacaktır. Rekabet Kanunları'nın birbirini tamamlayan iki yönü vardır. Bunlardan ilki devletin, kanunla birlikte hiç kimsenin piyasaları etkilemesine ve rekabeti engellemesine göz yummayacağını açıklaması; ikincisi ise, kendisinin de aynı şekilde davranacağını, yani, piyasaların gelişmesine karışmayacağını ve piyasa dengelerini bozmayacağını taahhüt etmesidir. Piyasaların ve rekabetin özel kişiler tarafından bozulması ne kadar sakıncalı ve hatalı bir davranış ise, bunun devlet tarafından yapılması da o denli sakıncalıdır. Bu bakımdan Rekabet kanunu'nun kabulü, rekabetin olmamasının sonucu ortaya çıkmış olan keyfiliği sona erdirecek ve toplumu oluşturan bireylerin arzu ve tercihleri ön plana çıkacaktır. Toplumun ekonomik hayata etkin olarak katılmasını sağlayacak

olan rekabet kuralları, devletin ekonomik hayattaki rolünü asgariye indirerek, demokrasiyi ekonomik hayata geçirmek sonucunu ortaya çıkaracaktır.

Sayı 4, Ağustos 1992

Cumhurbaşkanı Turgut Özal:

Dünya ile bir arada giderseniz, bütün dünya yan sanayiniz...

-Benim söylemek istediğim "serbest fikir ortamı"dır. Hatta yeni düşünce sisteminin teorilerine göre, nasıl malları pazarlamak için onların pazarı varsa, fikirlerin de pazarı vardır. Fikirler de pazar içerisine gelir, değerlenir orada. İyi olanlar kabul edilir, kötü olanlar reddedilir. Bazen iyi olmayanlar da kabul edilebilir başlangıçta, bir müddet böyle devam eder ama her zaman yalancının mumu yatsıya kadar yanar atasözüne uygun olarak doğru fikir gelir, yanlış kovar. Ama aradan zaman geçer. Çünkü medya ve propaganda teknikleriyle, hakikaten bu konuda çok ustalıkla yapılan çalışmalarla belli fikirlerin bir süre hakim olması mümkündür. Ama başka da çaresi yoktur. Yani fikirlerin doğruluğunu bulabilmek, fikir ortamının sağlam, serbest olmasıyla mümkündür. Yoksa tahdit koyduğunuz, tabular koyduğunuz, yasaklar koyduğunuz zaman orada gelişme olmaz.

- Burası önemlidir. Türkiye'nin gelişmesi bakımından biraz daha spesifik ikinci bir konuya daha geliyorum, ben ekonomik gelişmede, sosyal gelişmede esas unsurun fertler olacağı kanaatindeyim. Yani önümüzdeki asır, 10, 20, 30 yıl cemiyet halinde çalışma yerine daha ufak gruplar, daha ferdi çalışmalar olacak. Üç

sektör düşünürsek, sanayi, tarım ve hizmetler olarak.. sanayi ve tarımın istihdamdaki rolü çok aşağıya doğru gidecek. Bu demek değildir ki sanayi geri kalacak. Otomasyon gelecek. Çok az insanla çok büyük istihsal yapılabilir. Fakat önemli olan, birçok iş sahası açılacak.

- Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nde ve devletin işçilik hizmeti verdiği yerlerde devletin çalıştırdığı memur sayısı da çok fazla. 800 bin kadar işçi, bunların yılda devlete ortalama maliyetleri 150 milyon, çarparsanız, 120 trilyon lira. Zannediyorum, memur fazlalığı da bir 15-20 trilyon liraya mal olur. Toplam 140 trilyon lira. Şimdi bunun yarısını indirebilseniz, 60 trilyon lira kar edersiniz ki, bütçe açığımız zaten bu kadar.

Tabii siz meseleyi çözmezseniz, çözmediğiniz müddetçe hem meseleyi gitgide büyütüyorsunuz, hem de arkadan gelenlere yeni iş sahası çıkmıyor. Böyle olunca da devlet bir nevi cazip yer haline geliyor. Seçimler bitince, herkes diyor ki, aman bana belediye bir iş, devlette bir iş. O vakit ben şu suali soruyorum; "Biz eski Sovyetler Birliği'ndeki komünist sisteme mi girelim?" Fiilen yaptığımız da bu oluyor. Orada da devlet iş garantisi vermiş herkese. Bugün meseleyi çözememelerinin nedeni de o. Bir yada birkaç sene dayanabilseler, çark dönmeye başlayacak, buradan kalanlarla yeni iş sahaları açılacak.

- Prioriteler meselesi çok önemli Türkiye'de... Sosyal meselelere ağırlık verebilmeniz için ekonomik meselelerin anasının halledilmesi gerekli. Ekonomik gücünüz olmadığı zaman birçok meseleyi zaten halletme imkanınız yok. Hatta öyle yapmalısınız ki, sosyal meselelerinizin çözümü, sizin ekonomik meselelerinizi zorlaştırmamasın. Prensip olarak ben bunu kabul ettim başlangıçta. Türkiye'de müdahalelerin olduğu dönemler hep ekonomik krizlerin başladığı, onu siyasi krizlerin izlediği dönemler olmuştur. Yani ekonomik krizler olmadığı taktirde müdahale meselesi de olmaz.

- (Eğitimde) çok yeni sistemlere gitmemiz lazım. Hatta bir nevi özelleştirme, bölgeselleştirme, mahalleleştirme, yani merkezi idareden mahalli idarelere kayma, halkı işe sokma, özel üniversiteleri destekleme, hatta anayasanın bile değişmesi icap eder. Bir yer-

de söyledim; - bazen çok büyük reaksiyon geliyor münevverlerden, baskıcı, tutucu, yasakçı, özellikle tek parti devrinden kalma hastalıkları var,-ben,Tevhid-i Tedrisat kanununun değiştirilmesi kanaatindeyim. Bir

devre yararlı olmuştur, ama artık böyle bir tek merkezden kontrollu eğitimin komünist sistemden ne farkı var? Bir taraftan tenkit ediyoruz onları, sonra tekdüze adam yetiştiriyoruz, hatta belki de yetiştiremiyoruz. Burada devlet bir kontrol yapabilmeli... çok anormal yerlere gitmemesi için kontrol etsin. Ama bırakın yeni fikirler de gelsin, aynı sanayide olduğu gibi eğitimde ve sağlıkta rekabet şarttır.

- Eğer bir Bursa, Bursa olmuşsa, eğer bir Şırnak, Şırnak olmuşsa, tabii şartlardan olmuştur. Yoksa insanlar veya devletler ille orayı iyi yapalım, burayı kötü yapalım dememişlerdir. Bunlar tabii olarak büyüyen şehirlerdir. Niçin İstanbul ta Bizans'tan beri bir merkez olarak gelmiş? Bunun coğrafyası, tabii şartları böyle yapmıştır. Ben ekonomik sınırların kaldırılması kanaatindeyim.

70-75 milyona vardığımız zaman bunun yüzde 85'inin sahillerde yaşayacağını tahmin ediyorum. Göç şöyle oluyor; geliyor İstanbul'a dostu, akrabası, yakını neredeyse ona gidiyor, onda kalıyor. İstanbul'un içinde bir ufak Mardin kurmamamız, bir ufak Van kurmamamız lazım, onları cemiyete entegre edecek yollar bulmamız lazım. Bunun kolay olmadığını da biliyorum. Çünkü bu tabii bir akıştır. Adam önce korumayı kendi akrabasında bulacak. Önce gelecek kalacak altı ay, ondan sonra iş bulup kendi evine gidecek. Buna müdahale etmek için,gecekondu yapacağına, biraz yardım edip ev yaptırabilirsiniz. Bu da biraz göçü artırır, teşvik eder. Ama bunu yapmadığınız taktirde, her halükarda bu insanlar gelecek, ondan sonra siz on beş yıl sonra bunları düzenlemek zorunda kalacaksınız.

- Ben bugün özel teşebbüste "daha iyi yaşayayım" diye yatırım yapıldığı kanaatinde değilim. O bir hasta-

lıktır. Yatırım yapmak, birşeyler başarmak hastalığıdır. Bu düşünceyi bir virüs gibi sokmak lazım, özel sektöre. - Eğer siz dünyayla birarada gidiyorsanız, bütün dünyayı kendinizin yan sanayii olarak kabul etmeniz lazım.

- Bana öyle geliyor ki, biz eşitliği İslami esaslardan dolayı ta baştan kabul etmişiz. Ve ben öyle zannediyorum ki, bizim için en önemli unsur adalet. Bu toplumun istediği, en önemli konu adalettir. Gerçi Batı'ya uyararak biz de 1908'de mûsavvat (eşitlik), uhuvvet (kardeşlik) diye bağırılmışız, hürriyet demişiz. Ama İslam ananesine göre camiye gittiğiniz zaman en geride namaz kılarırsınız, asiller önde kılar diye birşey yoktur. Bizde insan münasabetleri farklı. Batı'ya göre aile mefhumu, aile dayanışması hatta bunun ötesinde mahalle, şehir dayanışması fevkalade güçlü. Bunlar da gene bizim İslam kültüründen, Doğu kültüründen gelen şeyler... Şimdi acaba, bu tür konularda biz Batı'yı mı taklit edelim, Doğu'ya mı gidelim? Bunun farkını iyice düşünmemiz lazım. Bizim yaptığımıza Doğu sistemleri daha uygun. İnsan tarafı kuvvetli. Batı'nın işçiye kapı dışına bırakan anlayışı bize hoş gelmiyor, acıyoruz. Kapitalist sistemde acıma yok, iş aksadı mı, talep azaldı mı, derhal fabrikanın bir kısmı kapatılır, işçiler işten çıkartılır. Doğu'da grev yoktur, işimiz azaldı diye adamı işten de atmazlar. Bu işi hep birlikte düzeltelim anlayışı vardır. Acaba bunları mı getirmemiz lazım diye iyice düşünmemiz, bakmamız lazım. Çünkü Batı'nın sistemini alırsanız, Batılı gibi düşünen adamları da yetiştirmeniz lazım.

- Anayasa, alanında o kadar detaya girmemelidir. Yani bir Anayasa Mahkemesi kalkıp da yabancılara mülk satışı yapılmasının anayasaya uygun olup olmadığı konusunda karar vermemeli. Bunun anayasa ile ilişkili hiçbir zaman olmaması lazım. Anayasanın esas itibarıyla temel hakları, hürriyetleri ortaya koyması lazım. İktisadi meseleleri anayasa ile düzenleyemezsiniz. Bunlar her zaman değişir. Anayasa o kadar sık değişen bir metin olmamalıdır. Anayasada bugün birçok şey vardır, olmamalıdır.

Sayı 5, Eylül 1992

21. Yüzyılın ekonomisi ve Türkiye

Doç. Dr. Lale Duruiz - Doç. Dr. Nurhan Yentürk

1950'lerden 1970'lere kadar daha önce benzeri görülmemiş bir iktisadi büyüme yaşayan dünya ekonomisinin, artık bir geçiş döneminde olduğu iktisatçıların arasında yaygın kanı. Doğaldır ki, bu geçiş dönemiyle ilgili en önemli tartışmalar dünya iktisadi sistemindeki gelişmeler ve değişimin niteliği konularında oluyor. Sistemdeki değişimlerle ilgili tartışmalar iki ana konuda odaklaşıyor. Birincisi, Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'lerin sonuna dek standart mal üreterek elde tutulan büyük ve istikrarlı pazarların ortadan kalkması. Dolayısıyla, dünya iktisadi sisteminin işleyişini, bütçe açıkları ve tüketim teşviki ile sürekli yüksek talep ve kitle pazarları yaratarak düzenleyen Keynesgil politikalar etkinliklerini kaybetti. İkinci temel konu ise, tüketici tercihlerinin içinde bulunduğumuz yıllarda, mal çeşitlenmesi, yeni ürün, değişik tasarım ve kaliteye yönelmeye başlaması.

Bu iki gelişme, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana etkin olarak işleyen "Fordist" sistemi sarıp, yırtıp aldı. Fordizmin özelliği, akan üretim hattında özel amaçlı makineler ve niteliksiz iş gücü kullanarak ayrıntılı işbölümü esasına göre kitle üretimi yaparak verimlilik sağlanmasıydı. Dolayısıyla kitle üretimine yönelik bu sistemin etkinliği büyük ve istikrarlı pazarlara ve standart mala yönelik talep yapısına sıkı sıkıya bağlıydı.

Küçük ve istikrarsız pazarların, değişen tüketici tercihlerinin hakim olduğu sosyoekonomik koşullara uyum sağlayacak yeni üretim sisteminin özellikleri konusunda çeşitli görüşler var. Firma ölçeklerinin ne şekilde etkileneceği, hangi sektörlerde yeniden yapılanma gerekeceği, istihdamın nasıl etkileneceği gibi konularda hala tartışmalar sürüyor.

İşin tümünü, başından sonuna bütünlüklü bir yaklaşımla bir arada yapmaya yönelik yeni emek süreci,

bazı basit işlerin gelişmekte olan ülkelerin sanayilerine havale edilmesi olanağını ortadan kaldırarak üretimin gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmasına neden oluyor. Ayrıca ürün esnekliği için ana-yan sanayi ilişkisinin daha sıkı ve sürekli etkileşim içinde olması gerekliliği, yan sanayinin nihai mal üreticisinin çevresinde kümeleşmesi zorunluluğunu doğuruyor. Türk sanayii mikro-elektronik aksamli yeni teknolojileri kullanmanın rekabet güçlerini artırmadaki hayati önemini fark etmiştir. Ancak, konvansiyonel makinelerin eskimesi nedeniyle yerine mikroelektronik aksamli teknolojilerin alınması (pasif yenileştirme) kararı, daha yaygın bir yatırım kararı türüdür. Ayrıca, çeşitli sanayiler bu teknolojilerin kullanımını selektif bir anlayışla sürdürmektedir. Üretim sisteminin topyekün bu teknolojilerden oluşturulmasından çok, üretimin çeşitli kritik noktalarına, yeni teknolojilerin birbirinden kopuk şekilde yerleştirilmeleri söz konusudur.

Türk sanayiinde hem yeni teknolojilerin kullanımının hem de yeni yönetim teknolojilerinin uygulanmasının sınırlı olmasının nedenlerinin başında nitelikli eleman eksikliği geliyor ve kritik darboğaz, mühendis, programcı, tasarımcı, yönetici gibi yükseköğretimden gelen işgücünde ortaya çıkıyor. Bu darboğazı üniversite sanayi işbirliği, staj olanakları, yurt dışındaki uzman firmalara eleman gönderme, yurt dışından uzman getirme gibi uygulamalarla aşabilen firmalar oluyor.

Ancak burada yüksek eğitimin günümüzün gelişmelerini dikate alarak baştan aşağı değiştirmesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımızda durmakta.

(Yeni dönemde) Türkiye'nin hemen hiçbir sektörde ucuz/niteliksiz işgücü ile uzun vadeli rekabet şansı yüksek değil.

Sayı 6, Kasım 1992

Morton Abramowitz:

"Büyümenin kilidi Özelleştirme"

Soli Özel

- Türkiye kendisini, karışık bir bölgenin içinde istikrar unsuru olarak görüyor. Türkiye etrafındaki bölgelerin istikrara kavuşabilmesi için neler yapabilir, ya da yapabileceği bir şey var mı? Türkiye gerçekten Doğu ile Batı arasında bir köprü mü?

- Ben Türkiye'nin Ortadoğu'ya bağlanan bir köprü olduğu kanısında değilim. Bence Türkiye Orta Asya'da yapıcı bir rol oynayabilir, zaten oynuyor da. Balkanlar'da daha mütevazı bir etkisi olur. Türkiye'nin bunları yapması arzu edilir bir şey.

Benim şahsi kanım, Türkiye'nin öncelikle içerde ciddi sorunları var, bunların halledilmesi gerek. Türkiye istikrarlı, demokratik bir ülke haline geldi. Türkiye'nin başlıca çıkarları OECD ülkelerindedir. Bu ülkelerdeki Batı teknolojisine, pazarlara, bilime, finansa erişebilme kolaylıkları Türkiye'nin çıkarına hizmet eder. Dış politikada Türkiye her iki şeyi de yapabilir. Batı'yla bağlantılarını yoğunlaştırırken, Orta Asya ülkelerine yardımcı olabilir. Bir yabancı olarak Türkiye'ye bakınca ülke için en önemli konunun ekonomik, sosyal, demokratik gelişmesini tamamlaması olduğunu sanıyorum.

-Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Türkiye, Amerikan şirketlerinin yatırım yapmalarına uygun bir ülke mi? Örneğin Türkiye Cumhuriyetleri'nde birlikte yatırım yapma ihtimali yüksek mi?

-Ben Türkiye'ye yatırım yapacak olsam, Orta Asya yüzünden değil, Türkiye yüzünden yapardım. Türkiye'nin yararlı ve iyi bir iş ortağı olduğuna inanıyorum. Eğer Amerikalılar Orta Asya'da varlık göstermek için Türklerle işbirliğini arzuluyorsa, ne ala. Bence asıl gereken Türkiye'nin gelişmesi, Türkiye'de yatırım

yapılması, Türkiye'ye yabancı sermaye girmesi. Ülkenin yapmak zorunda olduğu bir çok şey var ve bunların en önde geleni, yapılması gerekli en önemli şey özelleştirme. Gelecekteki büyüme için bunu kilit olarak görüyorum. Tamam, enflasyon gibi, Türkiye'de iş yapma sürecinin dertleri gibi sorunlar da önemli. Özelleştirmenin Türkiye'deki yatırımlar üzerinde büyük etkisi olacak.

-Karadeniz Ekonomik İşbirliği için ne düşünüyorsunuz. Yararlı bir girişim mi, geleceği var mı?

-Bence potansiyel olarak çok yararlı. Gelişmesi desteklenmeli. Katılan ülkeler arasındaki, özellikle siyasi ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Sadece ekonomik olarak çok anlamlı olduğunu, uzun bir süre de gerçekleşebileceğini sanmıyorum. Bu söylediklerimin genel söyleme uymadığının da farkındayım.

Sayı 8, Mart 1993

2000'li yıllara doğru Türk hukuk sistemi:

Bireyin devlete karşı korunması

Ümit Hergüner

Hukuksal düzenlemelerin anayasadan başlanarak tek tek çağın gereklerine uydurulması; gelişen ve değişen ekonomik, siyasal ve sosyal koşulların getirmekte olduğu yeni hukuksal uygulama alanları konusunda tüm uygulayıcıları ve yargı erki üyelerini bilinçlendirmek ve adalet mekanizmasının iyi bir hukuk öğretiminden geçmiş ve değişik alanlarda uzmanlaşmış yargıçlar, savcılar, avukatlar ve hukuk müşavirleri elinde, adaletin çabuk ve doğru bir biçimde yerine getirilebileceği bir yapıya kavuşturmak zorunluluğu doğmuştur.

Üniversitelerimizde verilen hukuk öğretiminin düzeyi son derece yetersizdir... Hukuk fakülteleri çağın gereklerine uygun öğretimi veremedikleri gibi hukuk uygulayıcılarının ve yargı erki üyelerinin meslek içi eğitimlerine yardımcı olacak biçimde çağın yeniliklerini işleyen akademik çalışmalar yapılmamakta, açık seçik yasal düzenleme veya yargı kararları olmayan yeni hukuk alanlarına ışık tutma ve başka ülke hukuk sistemlerinin hukuksal düzenlemelerinden örnekleri uygulayıcıların bilgi ve kullanımına sunma işlevlerini de yerine getirememektedirler.

Avukatlık mesleğini de, 21. yüzyılın gereklerine hazır hale gelmesini sağlayacak, idari vesayetten arınmış ve ekonomik anlamda bağımsız hukukçulardan oluşan bir meslek koluna dönüştürmeye yönelik her türlü hukuksal düzenleme yapılmalıdır.

Adaletin doğru, çabuk ve etkin bir biçimde yerine getirilemediği bir ülkenin hukuk sistemine güvenin olamayacağı açıktır. Bu güvenin eksikliği ülkenin vatandaşları açısından bakıldığında anarşi ve karmaşa ortamının doğmasına yolaçacağı gibi ülke ile hukuki ilişkilere girecek yabancı iş çevrelerinin de bu ilişkilere girmemesine, ülkeye ekonomik bir yatırımda bulunmak niyetleri var ise bundan vazgeçmelerine neden olur... Ekonomik liberalleşmenin gerektirdiği ve yukarıda ana hatları ile belirlemeye çalıştığımız, hukuksal düzenlemelerin yaratacağı güvenilir bir hukuk sistemi Türkiye'nin AT gibi ekonomik bir oluşum ile ilişkilerinin dahi çok sıkı işbirliği biçiminde olumlu yönde gelişmesinin sağlayabilecektir.

...

Tabii ki ekonomide liberalleşme yanında siyasette de liberalleşmenin önemini unutmamak gerekir. Ekonomik ilişkileri düzenleyen hukuksal üst yapısı çağdaşlaşmış bir Türkiye, bunun yanında hak ve özgürlükler alanında çağdaş demokrasilerin sunduğu tüm hak ve özgürlükleri yurttaşlarına sunmak zorundadır. Bu anlamda Anayasa'nın sivil yazılması gereği yanında, temel hak ve özgürlükleri yasalar düzeyinde sağlamaya yönelik düzenlemelerin, son Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu düzenlemelerinde görüldüğü üzere, en kısa za-

manda gerçekleştirilmesi gerekir. Sivil toplum düzeninde artık amaç, devleti yurttaşlara karşı değil, yurttaşları devletin hareketlerine karşı korumak olmalıdır. Katılımcı, demokratik bir çevrenin yaratılabilmesi ve konuşan, tartışan bir toplumun gelişmesini hızlandırmak, yurttaşlık hak ve özgürlüklerinin tam anlamı ile kullanıldığı ortamı yaratmak amacı ile, örneğin özel televizyon ve radyoların idari vesayet anlamında değil, fakat teknik uygunluk ve yargı denetimi anlamlarında yasal düzenlemelere konu edilmeleri gereklidir.

Sayı 8, Mart 1993

Yönetimde Devrim:

Popülizm sonrası devlete doğru

Prof. Dr. İlkey Sunar - Prof. Dr. Ziya Öniş

Popülist devlet 1950 sonrası Türkiye'sine damgasını basan, ancak tüm reform çabalarına rağmen günümüze dek bazı temel özelliklerini koruyan bir yönetim türünü yansıtmaktadır... Popülist devletin temel özelliklerinden bir tanesi ekonomiye müdahale alanının geniş kapsamlı olmasından kaynaklanmaktadır. Müdahale değişik boyutlarda gerçekleşmekte, büyük ölçüde doğrudan üretimi kapsadığı gibi, ekonomik yaşamın önemli bir bölümünü de dolaylı teşvik ve kontrollerle yönetme özelliğini taşımaktadır. Popülist yönetimin diğer bir özelliği gerek devletin gerekse sivil toplumun yeterli düzeyde kurumsallaşamamış olmasıdır. Devlet ile toplum arasındaki bağlantıların kurumsallaşamamış olması ise özel-kişisel-partizan düzeyde kurulan patronaj ilişkilerinin hem nedeni hem de sonucudur. Bu kısır döngü içinde, ekonomiye geniş müdahale alanına sahip olan devlet, özel, kişisel ve partizan patronaj baskılarının yoğun hedefi haline gelmektedir.

Popülist ve patronaj politikalarına dayalı yönetimin aşılabilmesinin önemli ön şartlarından bir tanesi devletin ekonomiye müdahale alanını belirli sınırlar içine çekmektedir... Uluslararası rekabetin yoğunlaştığı bir dönemde, devletin çok geniş bir kapsam içinde, çok sayıda ve farklı hedeflere aynı zamanda ulaşmaya çalışması, devletin ekonomiyi yönlendirme kapasitesini artırmaz, bilakis azaltır. Bu nedenle, devletin doğrudan üretimden çekilmesi, işlevlerini enerji, altyapı, eğitim, sosyal güvenlik, sağlık, araştırma ve geliştirme gibi alanlarda yoğunlaştırması gerekmektedir.

Popülist yönetimden ve patronaj politikalarından, etkin devlete ve pragmatik politikalara geçiş, gerek devlet gerekse toplum düzeyinde yeniden yapılanmanın sağlanmasına bağlıdır. Etkin bir yönetici-teknokrat kadronun oluşturulması bu açıdan ağırlık taşımaktadır...

Etkin yönetime geçiş, sivil toplum düzeyinde de bazı dönüşümlerin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Sivil toplumun devletten farklılaşması, otonomizasyonu, örgütlenmesi ve kurumsallaşması, popülist ve patronaj yönetiminin aşılması açısından bürokrasinin yeniden yapılanması kadar önem taşımaktadır. Ancak yukarıda nitelediklerini saydığımız bir sivil toplum ile devlet arasında işbirliği ve diyalog sağlanabilir.

...

Popülist devlet anlayışının terkedilmesi, refah devletinden vazgeçildiği anlamına gelmez. Tam aksine, popülist uygulamalar ve patronaj politikalarının aşılması, kurumsallığı, sürekliliği tutarlılığı ve gerekli kaynakları olan sistematik refah politikalarının devreye sokulmasına olanak sağlar.

O halde nasıl bir devlet? Özetle: Popülizm sonrası etkin yönetimin temel özelliklerini dünya ekonomisine ve uluslararası rekabete kenetlenmeyi hedefleyen; piyasa dinamiklerine duyarlı fakat salt piyasa mantığına teslim olmayan; hedefleri ve kapsamı selektif ve sınırlı fakat ekonomiyi yönlendirme kapasitesi yüksek; örgütlü sivil toplum kesimleri ile arasında diyalog ve işbirliği olan; teknik kapasitesi, eğitimi, tutarlılığı ve prestiji yüksek, sayıları sınırlı teknokrat yönetici kadroya sahip; rekabet ile uzlaşma, büyüme ile bölüşüm arasındaki dengeleri

iyi hesaplayan; refahı kısa-dönemli popülist ve patronaj politikalarının uzantısı olarak değil, rasyonel kaynak dağılımı ile kurumsal temele dayandıran devlet olarak nitelendirebiliriz.

Sayı 9, Mayıs 1993

Alaturkalık ile İffetsizlik Arasında

Birey olarak kadın

Doç. Dr. Ayşe Kadioğlu

Karşıtlıklarla yüklü modern-ancak-mütevazı kadın tipi Türkiye’de Tanzimat dönemi ile başlayan Batılılaşma akımları ile modern erkeklerin kendilerine yaraşır eşler arama çabaları neticesinde gündeme gelmiştir. Tanzimat döneminde tartışmaya başlanan kadınların kamusal görünürlüğü, Kemalist devrimin mihenk taşlarından birini oluşturmuş ve Batılılaşma ile ulusal değerlere bağlı kalma arasındaki köprünün oluşmasında kadın kimliğine önemli anlamlar yüklenmiştir. Böylelikle Kemalist devrimin içerisinde dengeleme rolünü üstlenen çağdaş kadınların bir yandan kocalarına yoldaşlık, çocuklarına analık görevlerini sürdürürken bir yandan da eğitim görmeleri, aydınlanmaları, hemşirelik, öğretmenlik gibi kendilerine uygun görülen işlerde çalışarak vatana yararlı olmaları bekleniyordu. Serbest cinselliği simgeleyen Batılı kadınların aksine, cinselliklerinden arındırılmış bu kadınlar birer hoşgörü, iffet, alçakgönüllülük, temizlik ve kahramanlık timsali olmalıydılar.

Türkiye’de, Tanzimat döneminden beri süregelen modernleşme projelerinin bir başka önemli özelliği ise kadını toplum içinde kendi başına mekanı olan bir birey olarak değil de, aile biriminin bağımlı bir parçası olarak görmeleridir... 1926’da kabul edilen Türk Medeni Kanunu’na göre, sözelimi, erkek gayet açık bir şekilde ‘evin reisi’ olarak tanımlanmış ve gerekli gördüğünde karısının ev dışında çalışma hakkını kısıtlama yetkisi ile donatılmıştır. Yani kadının asıl yetki alanı aile

çerçevesinde belirlenmiş, bundan arta kalan zamanında kamusal alanda görünürlük sağlamaya yönelik çabaları da bazen hoşgörölümüş, zaman zaman da teşvik edilmiştir. Ancak, üzerinde önemle durulması gereken nokta, kadın kimliğinin en ana belirleyicisinin aile kurumu olmasıdır.

(Boşanma yasası tartışmalarında) asıl önemli olan 'boşanmanın kolaylaşması veya zor olarak kalması' ikileminin ötesinde devletin özel hayata müdahalesinin derecesidir. Üzerinde düşünülmesi gereken konu boşanmaların kolaylığı veya zorluğunun devlet mercilerinin yetki alanına girmesinin gerekli olup olmadığıdır. Devlet, kürtajı yasaklayan (cenini koruyucu), boşanmayı zorlaştıran (evliliği koruyucu), zinayı suç olarak gören (iffeti koruyucu) yasalarla aile kurumunun bütünlüğünü korumayı kendisine görev edinmiştir. Böylelikle getirilen düzenlemelerin öznesi birey değil ailedir. Oysa devletin geliştirici müdahaleleri ile hedeflenen, vatandaşların aile biriminden bağımsız bireyler olarak

ayakta durabilmelerinin sağlanmasıdır.

Devletin bireyi geliştirmek yerine aileyi korumayı hedeflediği ortamlarda, kadınlarında 'denize düşen yılana sarılır' misali mutsuz oldukları bir aile ortamını mağdur olacakları bir kamusal alana tercih etmeleri ve boşanmaktan kaçınmaları son derece doğaldır. Devletin boşanmayı kolaylaştırmaktan ziyade özendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu da ancak kadınları aile dışında birer birey olarak tanımlayan yasalarla gerçekleşebilir. 'Boşanmayı özendirici' devlet politikalarının ayırdedici özelliği bireyi özne olarak almalarıdır. Kanımca, ancak bireye öncelik verilen ortamlarda aile birimi kendi içinde barındırdığı iktidar ilişkilerinin ötesinde farklı biçimlerde tanımlanabilir.

Aslında, Kemalizm, Sosyalizm, İslamcılık gibi, Türkiye'de kadın sorunsalının gelişmesini etkileyen bütün geniş kapsamlı davaların ortak yanı, kadını cinselliğinden arındırmayı amaçlamış olmalıdır. Böylelikle, modern-ancak- mütevazı, erkeğe benzemeye çalışan, örtünerek cinselliğini saklayan kadınlar ortaya çıkmıştır. İlginçtir ki, birbirlerinin genel anlamda karşını olan Kemalist, Sosyalist ve İslamcı ideolojilerin ortak yanı kadınları 'mütevazı' olmaya yönlendirmeleridir. Mütevazılığın ve cinsellikten arınmışlığın (asexuality) Cumhuriyet'in ilk yıllarında 'Kemalist öğretmenler'in olduğu kadar, 1970'lerde 'devrimci bacılar'ın ve 1980'lerde 'türbanlı öğrenciler'in ortak özellikleri olması, Türkiye'de kadın hareketlerinin sınırlarını göstermesi açısından düşündürücüdür.

Son yıllarda, sivil toplumcu tartışmaların ivme kazandığı Türkiye'de feminizm artık sadece kadının kamusal görünürlüğünü savunan bir ideoloji değildir. Kadın sorunsalı kamusal alan ile özel alan arasındaki hasas bölgede tanımlanmaya başlamıştır. Atatürkçilik ile iffetsizlik, modernlik ile mütevazılık, yoldaşlık ile cinsellik arasında yaşanan gerilimler şiir ve romanlarda yeniden üretilmekte, sinemalarda gösterime girmektedir. Kadınların cinselliğinin vurgulandığı; birey olarak 'kendine ait bir oda' arayışının anlam kazandığı ortamlara duyulan gereksimin giderek artmaktadır.

Sayı 9, Mayıs 1993

Su Sorunu:

Yeni umutlar, yeni umutsuzluklar

Steven Heydemann

Birçok ülke için tatlı su, çoktandır “normal” bir meta değil, stratejik bir kaynak. Tüm dünyada su kaynaklarının kontrolü ve yönetimi siyasi ve ekonomik rekabetin, gerginliğin ve olası çatışmaların başlıca kaynaklarından biri haline geliyor. Brezilya’dan Güney Kore’ye, Hindistan’a Özbekistan’a uzanan coğrafi alanda su, basit bir doğal kaynak olmaktan çıkıp kilit bir ekonomik-stratejik mesele haline geldi. Afrika ve Ortadoğu gibi suyun yıllardır siyasi gündemde önemli bir yer tuttuğu “kuru” alanlardan çok uzaklardaki devletler bile suyun önemini anlamakta ve konuyu dış ekonomik ilişkileri ve güvenlik politikalarının öğelerinden biri haline getirmekteler.

İçinde bulunduğumuz on yılın sonunda su, muhtemelen, 1970’li yıllarda petrolüne benzer bir statüye sahip olacak ve gene tıpkı petrol gibi, devletler tarafından gerekirse silah kullanarak korunacak hayati bir ulusal çıkar olarak görülecek... Su kaynaklarına ulaşabilmeyi güvence altında tutmanın İsrail’in kuruluşundan beri bu devletin stratejik doktrininin bir parçası olduğunu düşünenlerin sayısı epey fazladır. Suriye ve Irak’ın GAP’a gösterdikleri tepki, su üzerine kopan fırtınaların yeni bir olgu olmadığını da bize hatırlatıyor.

...

Suyu bu denli güçlü bir çatışma kaynağı haline getiren en önemli öge kısıtlıdır. BM Çevre Programı rakamlarına göre tatlı su kaynakları dünya su kaynaklarının sadece %2.6’sını oluşturmaktadır. Bu kaynakların da %99’undan fazlası Güney ve Kuzey Kutuplarında buz veya kar olarak bulunmaktadır ya da yerin altındadır. Türkiye’nin yılda %5’lik bir büyüme hızını sürdürebilmesi için, her 10-15 yılda elektrik üretimini ikiye katlaması gerekmektedir. GAP’ta üretilen elektrik enerjisinin, en iyi ihtimalle,

Türkiye’nin ihtiyacının %25’ini karşılayacağı göz önüne alındığında Türkiye’nin bugünkü büyüme hızını sürdürebilmek için gereken hidroelektrik kaynaklarına sahip olup olmadığı sorusu gündeme geliyor. Dicle-Fırat havzası sularının artan kent nüfusuna talep edilecek olması, GAP’ın enerji üretiminin tahminlerinin altında kalması ihtimalini de güçlendiriyor. Bu da, Türkiye’ye pahalı enerji ithaliyle, büyüme hızını düşürme arasında bir tercih zorlaması getirebilir.

Kentlerin su talebi GAP bölgesi içindeki altı kırsal ve tarımsal bölgenin elde edeceği sosyo-ekonomik yararları da azaltabilir. Böylece, GAP’ın azaltacağı umulan kır/kent farklılığının derinleşmesi söz konusu olabilir.

...

Suya artan talep gözönüne alındığında, su havzalarında hükümlerinin paylaşılması, uluslararası işbirliği, kıt kaynakların çoğulcu yönetimi ve uluslararası kuruluşların ulusal politikaları denetlemesi gibi konularda temel soruları gündeme getiriyor. Suyla ilgili sorunların diğer sorunlara göre daha az ayrılık, anlaşmazlık ve çatışmayla çözülebileceğine dair hiçbir veriye sahip değiliz. Ortadoğu ve başka bölgelerdeki olaylar suyun kolayca geniş bir devletlerarası sorun yelpazesine eklenemediğini gösteriyor. Bu şekilde de, ortak kullanımdaki su kaynaklarının yönetim ve paylaşım sorunlarının, işgal altındaki topraklarla ilgili Filistin-İsrail görüşmeleri, Suriye’nin Hatay’a ilgisi ve PKK’ya verdiği destek veya Irak’ın geleceğini etkileyen uluslararası kararlardan bağımsız ele alılabileceği ihtimali neredeyse sıfıra düşüyor.

...

Fırat’a çok bağımlı bir ülkesi olan Suriye, sürekli olarak Fırat’a bağlı ulusal çıkarlarını ve Fırat üzerindeki egemenlik haklarını savunmaya çalışmıştır. GAP’ın başlamasından ve 1990’daki su kesilmesinden beri, artan bir yoğunlukla, Suriye ikili ve üçlü anlaşmalar yoluyla ortak egemenlik ilkesini kurumsallaştırmaya çalışmıştır. Bunun yanında Suriye, Türkiye üzerinde baskı oluşturabilmek amacıyla PKK’ya açık destek de vermiştir. Bu destek özellikle Türkiye’nin Fırat’taki çalışmaları Suriye’nin su kaynağını kesecekmiş gibi göründüğünde artmıştır.

Türkiye’nin bu konulardaki tutarlı cevabı, Dicle ve

Fırat üzerindeki Suriye veya başka ülkelere ait ortak egemenlik iddialarını reddetmek olmuştur. Suriye ve Irak'ın kendi aralarında 1990'daki su kesilmesinden sonra yaptıkları ve Türkiye'den çıkan suyun %42'sinin Suriye'ye, %58'inin Irak'a verilmesini öngören ikili anlaşmaya katılma teklifini Türkiye reddetmiştir. Türkiye, Suriye'nin 1987'den beri yaptığı su miktarını artırma taleplerine, 1987 anlaşmasında belirlenen miktarların nihai ve artırılmaz oldukları gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Hatta, Türkiye bu iki nehrin uluslararası su yolları olduklarını kabul etmemiş ve kullanımları tamamen Türkiye'ye ait "tekil sınır aşırı su yolu" olarak tanımlamıştır.

Bunun ötesinde, Türkiye elindeki su kaynaklarını bölgedeki etkinliğini artırmak için olumlu yönde kullanmaya, sonunda başarısız da olsa, çalışmıştır.. Cumhurbaşkanı Özal'ın iddialı, hatta heybetli, Barış Suyu projesinde Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suları iki boru hattıyla taşınacaktı: Bir hatta, batıdan Suriye, Ürdün, Batı Şeria ve Suudi Arabistan'a, diğerinde de doğudan Körfez bölgesindeki Arap ülkelerine su taşınacaktı. 1992 yılına gelindiğinde, projeden yararlanması düşünülenlerin itirazları, Türkiye'nin artan su ihtiyacı ve Özal'ın siyasi etkinliğinin azalması Barış Suyu'nun sonunu getirdi. Türkiye'nin paylaşacak suyu olan bir ülke görüntüsünü vermesini artık istemiyorlardı. Suyun stratejik bir kaynak olarak görülmesi bugüne kadar olduğu gibi yarın da Türkiye'nin su politikalarını belirleyecektir.

...
Önümüzdeki on yıl içinde yeni su politikasının küresel boyutta önem taşıyacağına mutlak gözüyle bakılabilir. Ortadoğu gibi bölgelerde, suyla bağlantılı sorunların siyasi sorunlarla içiçe geçmiş olması, kıt ve hayati bir kaynağın eşitlikçi ve ortaklaşa kullanımında yaratıcı düzenlemeler yapabilmeyi çok güçleştiriyor. Ortadoğu'nun ötesine bakıldığında dahi, suyla ilgili yeni politikayı anlamak ve buna karşılık bulmak kolay olmayacak. Tıpkı nehir havzaları gibi, su sorunları da alışılmış sınırlardan taşarak yerel olanla uluslararası olanı, ekonomik olanla stratejik olanı ilintilendiriyor. Su sorunları devletlerin geleneksel siyasi/askeri kaygılarının yanına mutlaka yeni bir boyut ekleyecektir.

Tüm bu güçlükler çözümün imkansız olduğu anlamına gelmesin. Atılabilecek üç adım, yeni su politikasının sadece yeni çatışma biçimleri üreten değil, çatışmaları azaltacak ve çözecek, yaratıcı ve esnek stratejiler de üretebileceğini gösterebilir. Bunlardan birincisi, uluslararası su yollarının seyrü-sefer dışı kullanımıyla ilgili uluslararası hukuk kurallarının güçlendirilmesidir.

Atılacak ikinci adım, nehir havzalarında egemenlik paylaşan ülkelerin üyeler arasında ortak su kullanımı anlaşmalarının müzakerelerini yürütme yetkisine sahip bir uluslararası örgüt kurmalarıdır.

Atılabilecek üçüncü adım, önde gelen uluslararası kuruluşların ilgili ülkelerden, suyla ilgili müzakerelerde su sorunlarını diğer siyasi anlaşmazlıklardan tecrit etmek veya ilişkisizleştirmeyi temel ilke haline getirmek konusunda bir taahhüt almaya çalışmalarıdır.

Bu tür stratejilerin geliştirilememesi halinde, dünya 1990'lı yıllara demokratikleşmenin ve ekonomik liberalizasyonun gerçekleştiği yıllar olarak değil, en temel tabii kaynak olan su üzerindeki uzatmalı küresel mücadelenin başlangıç yılları olarak bakacaktır.

Sayı 10, Temmuz 1993

Bilimsel Kurgudan Ticari Uygulamaya

İnteraktif Multimedya

Dr. Mehmet Inhan

Dört buçuk yaşındaki kızım Cansu, interaktif multimedya teknolojisiyle henüz tanıştı. Birkaç yıl sonra fizik, kimya derslerini bu etkileşimli görsel işitsel ortamda sınıfında ve evindeki televizyonunda çalışacak. Benim yaşıma geldiğinde evinde, işyerinde neler kullanılıyor olacağını tahmin etmek için hayal gücümü nafile zorluyorum.

...

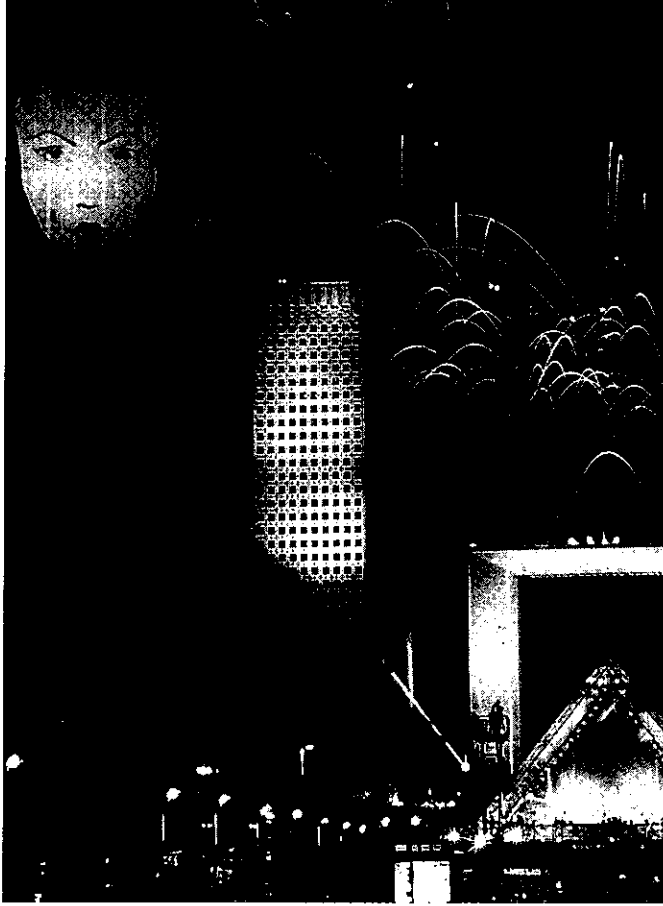
Multimedya veya "çokluortam", birden çok medyanın bir ürün- de bütünleşmesini ifade eden bir terim. Video, dia, ses, grafik, animas- yon ve yazılı metinden oluşan birçok bilgi biçi- mini bir araya getiren ise... yanılmadınız bilgi- sayar.

Bugüne dek bilgisa- yarlar rakam ve harfler- den oluşan bilgi yığınla- rını müthiş bir hızla işle- yebiliyorlardı. Son yıllar- da fotoğraf kalitesinde renkli görüntü, canlı vi- deo, hi-fi ses, karmaşık üç boyutlu grafik ve ani- masyonları işleme yete- neğine kavuştular. Gide- rek bu yeni bilgi unsur- larını beraberce kullanı- ma sunan ve bunların akışını amaca göre kontrol edilebilir kılan bilgisayar programları gelişti.

Sonuçta ortaya çıkan son derece etkili ve güçlü eği- tim, tanıtım, prezantasyon ve yayın sistemleri birçok biçimde kullanıcının hizmetine sunulabiliyor: Bilgisa- yarlarda Disk (CD-ROM), satış sistemleriyle (standlar veya terminaller şeklinde), duvar ekranlara yansıtılarak prezantasyonlarda, şirket veya fabrika içi eğitim termi- nalleri olarak, tüketiciye yönelik CD-I diskleri olarak ve nihayet interaktif televizyon yayınları yoluyla.

...

Gerçekte bu ortamların sentezinin bu kadar etkili ürünler ortaya çıkarmasının altında, bilgisayarın gücü yatıyor. Bu sayede multimedya programında bilgi akı- şı tamamen kullanıcının iradesine bağlı olarak gelişi- yor. Bir başka deyişle kullanıcı, kendi seçimlerinin so-

nuçlarını izleme olanağına kavuşuyor.

Eğer söz konusu olan bir bilgi deposuysa görsel ve işitsel bilgiye çok çabuk ulaşma olanağı; söz konu- su olan eğitim amaçlı bir simülasyon ise kullanıcı- nın hata yapma özgürlüğü doğuyor. Canlı ve sesli gö- rüntülerle kontrol ettiği bir olayda hata yapmanın sonuçlarını izlemek, on- dan sonra doğrusunu keş- fetmek öğrenmenin en et- kili yolu değil mi? İşte multimedya teknolojisinin en önemli özelliği, kulla- nıcıyı bilgi karşısında pasif algılayıcı konumundan ak- tif katılımcı konumuna çıkarması.

Araştırmalara göre insan; Gördüğünün %10'unu, duyduğunun

%20'sini, görüp duyduğunun %50'sini, görüp duyup yaptığının %80'ini hatırlar tutabiliyor.

Doğal olarak en etkin uygulama alanları endüstri- yel ve işletme eğitimi alanında geliştiriliyor. İlk yatı- rım olarak geliştirmesi ve üretilmesi görece pahalı olan multimedya eğitim sistemleri uzun vadede bü- yük tasarruf sağlıyor.

...

Türkiye artık teknolojiyi çok yakından izleyen bir ülke konumunda. Yukarda verdiğimiz istatistiklerin zaman dilimi daha dolmadan interaktif multimedya- nın doğal uzantısı olan "yapay gerçeklik" (virtual re- ality) gibi konuların ticari uygulamalarını tartışmaya başlayacağımızı görür gibi oluyorum. İşin hoş tarafı, bunları büyük olasılıkla kızımın tartışıyor olacağım!

Sayı 11, Eylül 1993

Yahya Sadowski:

Türkiye stratejik önemini koruyor

Samuel Huntington'un dünyada yankılanan " Uygarlıkların Çatışması" adlı makalesi yayımlanmadan önce, Wall Street Journal'da Avrupa'yı tam ortasından bir çizgi ile bölünmüş gösteren bir dizi harita yayımlandı. Bu haritalar insanlık tarihinin çeşitli evrelerini temsil ediyordu. Örneğin, birisi Roma İmparatorluğu'nun Batı ve Doğu olarak ikiye ayrılışını, biri de Osmanlı Türkiye'si ile Habsburg İmparatorluğu arasındaki mücadeleyi... Öne sürülen temel nokta, Hırvatistan ile Slovenya daima bu haritanın batı tarafında yer alırken, Bosna ve Sırbistan'ın hep doğu güçlerine bağlı kaldığıydı. Bosna sorununun, batı uygarlık sınırı dışında olan, aydınlanma üslubunda düşünmeye tabi olmayan insanlar tarafından yaratılmış bir doğu sorunu olduğunu ima etmeye çalışılıyordu. Huntington'ın argümanının vurucu noktası da budur. Aslında, Bosna Cumhuriyeti birçok yönden sabık Yugoslav cumhuriyetinin halefleri arasındaki en batılı modeli temsil eden cumhuriyetti.

Bu argümanda insanların hayal gücünü yakalayan unsur, "bakın orada ciddi tehditler var" demesi. Amerika, Körfez savaşına girerken, Batı stili liberal kapitalizmin bütün alternatiflerinin iflas ettiği yolunda bir inanış vardı. Son üç yıl, o sıralarda bu görüşü paylaşan Amerikalılar için üç hayal kırıklığı yılı olmuştu. Çünkü bunun yerine, birbiri ardına birçok yerde, öncelikle Bosna'da ama aynı zamanda Kafkasya'da, Somali'de, Zaire'de ve Hindistan'ın başka bölgelerinde liberal kapitalizme karşı başka güçlerin yükseldiğini gördüler.

Üç-dört yıl önce ABD, yerkürenin her yanında liberal demokrasiyi teşvik etme gücüne sahip olduğunu hayal edebiliyordu. Ama, soğuk savaş için yüksek bir bedel ödediğimiz duygusuna kapılmaya da başlamıştık. Sovyetler Birliği ve ABD, 1945 ile 1989 arasında silah-

lanma için 18 trilyon dolar para harcadı ve Sovyetler Birliği bu harcamalar sonucu iflas etti. ABD'ye gelince, bu harcamalar yüzünden iflas etmediyse de, uluslararası rekabet açısından kendisini ikinci sınıf statüsüne indirdiği yolunda bir duygu hakim oldu. Böylece, üç ya da dört yıl önce liberal demokrasiyi ABD'nin teşvik etmesi, bedelini Almanlara ve Japonlara ödetmesi şeklinde bir formül ortaya çıktı.

-Clinton yönetiminin görüşü, Amerika'nın uluslararası gücünün, eninde sonunda yerel ekonomik koşullarının bir yansıması olduğu ve yerel ekonominin şu anda hayli zayıf düştüğü yönündedir. Kendi ülkemizde eğitime, maddi altyapıya, elektronik karayollarına yatırım yapacağımıza, başka ülkelerde maceralara atılarak para harcadığımız için rekabet gücümüzü kaybettiğimizi düşünüyorlar.

-21'nci yüzyıl ekonomisinde ayakta kalma şansına sahip olmak için oluşmakta olan bloklardan birine dahil olmak gerekli. Afrika ile Ortadoğu ülkelerinin çoğu bunların dışında kalacak.

- Türkiye için gümrük birliği anlaşması hayli önemli. Türkiye'nin ekonomik işlerle sınırlı bir tür AT üyesi olması imkan dahilinde. Türkiye bu durumda dış politika gibi önemli konularda fiilen söz sahibi olmayacağı için, bu durum Batı Avrupa ülkeleri tarafından kabul görebilir. Aslında Türkiye ekonomik açıdan Batı Avrupa ile birçok şekilde ve yeterli ölçüde bütünleşebilir, bu ilişki üzerine başkalarını bina eder; hatta belki de tam üyelik yerine bir tür vekaleten üyelikten ya da aday AT üyeliğinden yararlanabilir. Türkiye'nin konumu en fazla, Kürt sorununu ele alış şekline bağlı.

-Türkiye'nin son üç yılda yüz yüze geldiği üç çelişki arasında, Kürt çelişkisi, birçok yönden, uluslararası konseylerde Türkiye'nin nasıl karşılanacağını en fazla etkileyecek çelişki gibi görünüyor. Eğer Türkiye'de, insan hakları ihlallerinde Avrupalıların barbarlık olarak tanımlayıp bir kenara ittikleri birçok noktada bir artış görülürse, o zaman onların şunu söylemesi daha kolay olacaktır. "Hayır, Türkiye'nin şu andaki ekonomik bağlantılarını genişletmesine, Avrupa Topluluğu bünyesinde tam bir siyasi statü geliştirmesine izin veremeyiz.

Çünkü onlar temelde bir Batı toplumu değil. Onları topluluğa dahil etmeyi haklı kılacak siyasi gelişme ve iç istikrar düzeyine erişemediler."

-Ekonomik koşulların bugünkü Rusya'yı, Rus ordusunun kendine uygun bulduğu türden birleştirici rolü oynayamayacağı noktaya kadar çökertmesi, akıldan uzak bir ihtimal değil. Ancak, sınır çatışmalarının üstesinden gelme konusunda yeni fikirlerle Afganistan'dan dönen Sovyet subaylarının Moldavya ve Gürcistan'da çatışmaları, Ermenistan-Azerbeycan çatışmasını ve diğerlerini idarede önderliği büyük bir başarıyla yüklen-diği açıkça görülüyor. Rus birliklerini esas güç olarak çatışmalara sürmeden, Rus bütçesini kurutmadan ve Rus hegemonyasının istikrarlı bir şekilde teşviki için gerekli olanı yapıp, liberal güçleri birbirine düşürmeyi becerdiler. Ve birçok yönden bu da Rusları, İran ve Türkiye'nin ya da başka herhangi bir gücün söz hakkı olması gerektiğine, bir doktrin meselesi olarak artık inanmadıklarını beyan edecek konuma getirdi.

-ABD'nin son 40 yıl içinde, demokratikleşme sürecine giren 3. Dünya ülkelerinin gösterdiği gelişmelerden pek de memnun kaldığı söylenemez. Şili'de kime oy verdiklerinden hoşlanmadık; Nikaragua'da, İran ve Cezayir'de oyları toplayanlardan ise hiç hoşlanmadık. Korkarım ki, Ortadoğu'da bu hoşnutsuzluğumuzun yeni örnekleri ile karşı karşıyayız. Ortadoğu'nun geleneksel demokrasi anlayışı, İslami kesimlerin gücünün artmasına, son 40 yıldır bize petrol pompalamayı sürdüren ve ABD'nin en iyi dostları olan emirler ve kralları yerinden olmasına neden olabilir.

- Ortadoğu ülkelerinin çoğunda bir sonraki 10 yıla ilişkin ekonomik beklentiler kasvetlidir. Mevcut hükümetler meşruiyet açısından iflas ettiği gibi, en ufak bir popülerlikleri ya da inanırılıkları kalmamıştır. O zaman, sokaktaki adamın önünde açık olan iki yol var. Birincisi, elini çabuk tutarak kendine varlığını sürdürmek için bir strateji ayarlamak. Birazcık sermaye alıp sokakta bir tezgah kurabilir mi, başka bir ülkeye göç edebilir mi? Göç etmek fikri, bu toplumların hepsinde popüler seçimi oluşturuyor. Eğer bu kapılar kapalıysa, o zaman kollektif eyleme bakıyorsunuz ve İslamcılar,

bu tür durumlarda hala hayata en fazla geçirilebilir önderliği sunuyorlar. Birçok kişiye inanılır gelen bir programları var. Elit sınıfın yozlaşmasını açığa vurarak, kendisi olabilen disiplinli bir topluma ihtiyaç olduğu konusunda ısrar ediyorlar.

-Amerikalılar'ın Asya'da demokrasi yönünde dramatik adımlar attığını düşündüğü pek çok toplum bana öyle demokratik görünmüyor. Sanki henüz filizlenmekte olan liberal hükümetleri var, insan hakları ihlallerini azaltıyorlar, basında bir parça özgürlüğe, siyasi partilerin örgütlenmesine izin veriyorlar, ama çoğu Amerika-lı'nın Asya'da en gelişmiş demokrasilerden saydığı Japonya'da bile demokrasinin gerçek mihenk taşı olan şeyi, yani mevcut elitin hükümet yönetimini bir muhalefet partisine devrettiği iktidar değişimini görmüyoruz. Maalesef, Amerikalılar demokrasinin temel unsurlarını bile anlayamıyorlar. Bu ülkede biz demokrasiye seçimlerin bir ürünü gözüyle bakıyoruz ve sanıyoruz ki, bir yere birkaç danışman gönderip seçim yaptırabilirsek, oy sahtekarlığını oyların yüzde 20'si düzeyinde tutabilirsek buna demokrasi denir. Oysa ben aslında seçimlerin daha derindeki bir sosyal değişim sürecinin semptomları olduğunu, seçimlerin ancak iktidarın farklı elit sınıflar arasında nasıl paylaşılacağı ve nasıl tekrar üretilceğine dair daha temel düzenlemeler yerleştikten sonra demokrasinin geleceğini düşünüyorum.

Sayı 12, Kasım 1993

Ekonomi tarihinde yeni bir çağ

Doç. Dr. Refik Erzan

Tarihin en uzun süren, en çok ülkenin katıldığı en kapsamlı uluslararası pazarlığı 15 Aralık 1993'de noktalandı. Amerika Birleşik devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği'nin (AB) tarım sübvansiyonlarında son anda anlaşma-

ya varması ve finansal hizmetlerle bilhassa audio-vizüel servislerde "anlaşmaya varamamada anlaşmaları" neticesinde 1986'dan beri süregelen GATT Uruguay Round çok taraflı ticaret görüşmeleri sonuçlandı. Eğer 15 Aralık 1993 tarihi tutturulmasaydı, ABD kongresinin Başkan Clinton'a verdiği pazarlık yetkisi sona erecek, yeni bir kriz doğacak, arada da AB içinde varılan hassas mutabakat tehlikeye girecekti.

Son etabında ABD ile AB arasında ikili bir pazarlığa dönüşen müzakereler, 117 endüstrileşmiş ve kalkınmakta olan ülkenin aktif bir şekilde katıldığı ve tartışılan birçok konuya aralarında değişik koalisyonlar oluşturarak yaklaştığı gerçek anlamda çok taraflı bir süreçti.

Uruguay Round'un sonuçları tam olarak devreye girdiğinde dünya ekonomisine yılda 200 milyar dolar civarında bir kaynak tasarruf sağlayacak. Sübvansiyonlu tarım ürünü ithal eden bazı az gelişmiş ülkeler kısa vadede zarar etse de, tarımsal ihracat olanaklarının önü açılacağı için uzun vadede herkes kârlı olacak.

Ama en önemlisi, Avrupa, Amerika ve Pasifik blokları bir "nükleer" tehdit dengesi yerine, Dünya Ticaret Teşkilatı çerçevesinde "kırmızı telefonların" yanısıra bir haberleşme, pazarlık ve uzlaşma ağına sarılacaklar.

Uruguay Round neticesinde AB'de tarım ürünleri fiyatları %20 civarında düşecek, buna karşılık bunların dünya fiyatı %10 düzeyinde artacaktır. Birçok tarım ürününde görece avantajı olan Türkiye hem kısa hem uzun vadede tarımdaki liberalizasyondan pay alacaktır.

Türkiye, ABD ile 1995 içinde gümrük birliği'ne girme hedefinden geri dönemez. Uruguay Round çerçevesindeki gümrük indirimleri neticesinde Türkiye de ortak gümrük tarifelerini uygulamaya başlayınca bu tarife mamul mallarda %40 düzeyinde azalma durumunda olacak ve ortalama %5-6 seviyesinden, %3 civarına inecektir. Bu, üçüncü ülkelerden gelen mallarda daha güçlü bir rekabete maruz kalmak anlamına gelir. Bunun dışında, tekstil mamullerinde kotaların kalkması ABD ve benzeri pazarlarda kotasını dolduramayan Türkiye için kısa ve orta vadede önemli bir avantaj değildir. Patent ve telif

haklarında gereken düzenlemeleri yapmaksızın, zaten gümrük birliği'ne girmenin koşulu olarak gerçekleşecektir.

Türkiye mal ve hizmetlerin liberalizasyonunda dünya ortalamasının üzerinde yol almış bir ülkedir. Bu yüzden Uruguay Round'undan kazancı bu anlaşmanın dünya ekonomik istikrarına katkısı oranında olacaktır.

8. Round, yani Uruguay Round bir "knock-out" ile değil, hakem kararı ile sona erdi. Netice kesin değil. Muhakkak ki, neticeden önemlisi süreçti. Bu süreç değişen dünya gerçeklerini tescil etti. Kalkınmakta olan ülkeler artık Hilal-i Ahmer'den medet ummuyorlar. (no more charity but business-give and take)

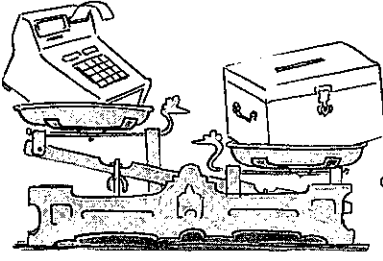
Sayı 13, Ocak 1994

Kayıtdışı Ekonomi

Vergiye karşı başkaldırı!

Prof. Dr. Osman Altuğ

Kayıt dışı ekonomi büyüdükçe, kayıtlı ekonomi küçülür. Eş deyişle, kayıt dışı ekonomi, kayıtlı (resmi) ekonominin rakibidir.... Kayıt dışı ekonomide, alış/satış belgeye (fatura) bağlanmadığı için, ticari defter kayıtlarına da intikal etmez. Kayıt dışı ekonomik faaliyet, "alan razı/satan razı" şeklinde gelişir, alış/satışta hasıl olan kâr faturasız işlem olduğu için resmi kayıtlarda gözükmez, devlete işlem ya da kâr üzerinden ödenmesi gereken vergiler, fonlar, harçlar da ödenmez. Devlet bir anlamda işletmelerin en büyük ortağıdır, alıcı ile satıcı faturasız işlem yoluyla, üçüncü ortak olan devletin vergi alacağını paylaşırlar ve devlete karşı başkaldırı içine girerler. Devlet, vergi alamayınca görevlerini borç alarak yerine getirmeye başlar, verginin yerini borçlanma alır. Borçlanma ise faiz demektir, kamu açığı ve enflasyon demektir.

Türkiye'de "Kayıtdışı Ekonomi Sektörü" ekonomik yönden çok kuvvetli bir sektördür. Müteşebbisleri fakir (ya da fakir görünümlü) olsa da son derece etkilidir.

1993 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de kayıtdışı ekonominin boyutları 1 Katrilyon TL'yi aşmış ve GSMH'nin %35-50'sine ulaşmıştır. Vergi kayıp ve kaçağı ise 200 trilyon TL'dir.

...

1950'li yıllarda başlatılan, "vergi verme/oy ver, vergi yerine borç alarak devleti idare et" senaryosunun sonuna gelinmiştir. Artık kayıtdışı ekonomi ve vergi sorunları, siyasi malzeme konusu yapılmadan, ulusal yarara öncelik verme bilinci içerisinde partilerüstü bir konu olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda, herkesin ve her kesimin vergi mükellefi kılınmasını sağlamayan vergi düzenlemeleri, Vergi Reformu olarak öne sürülemez.

30 Haziran 1993 günü TBMM'de okunan Hükümet Programı'nda "Kayıtdışı ekonominin, daraltılması amacıyla mal hareketlerinin ticaret borsaları ve haller gibi kuruluşlardan" geçirileceği belirtilmiştir.

Oysa, faturasını 2.500.000 TL olduğu için fatura kesmeyen vergi mükellefi, faturasız sattığı mala irsaliye kesmediği vb. nedenlerle cezalandırılırken, tarım kesimi büyük ölçüde vergi dışı bırakılmış iken; kazanç yerine varlık vergilemesine gidilirken ve götürülük-hayat standartı-işletme defteri sınırları, enflasyon oranları ile izahı mümkün olmayan oranlarda artırılırken; mal hareketlerinin borsadan geçirilerek (kaynakta) vergilendirilmesi yoluyla kayıtdışı ekonominin boyutlarında önemli bir daralma beklenmesi kısa dönemde fantaziden öteye geçemez. Fantazilerle ise kayıtdışı ekonomi küçülmez.

...

Sanayici ve işadamlarının, birinci ortağı kendileri, ikinci ortağı devlettir. Kâr ederler, kârlarının bir kısmı kendi uhdelerinde kahr, kalan kısmının en güçlü ortak olan devletçe, vergi olarak alınması gerekir. En güçlü

ortak devlet, payını ekonomik realiteye ve hakkaniyete uygun olarak tespit edemedikçe, payını tam olarak alamaz, devletin payını kapma meşru sayılmaya başlanır, kayıtdışı ekonominin boyutları yükselir.

Kendi ortağını prensip olarak aldatmayan/aldatamayan gerçek işadamlarının, ikinci ortağı olan devleti aldatarak ya da atlatarak payını vermemesi ekonomik rejimi tehlikeye düşürür; rejim arayışlarının başlaması da mevcut rejimde erozyon anlamına gelir.

Sayı 14, Mart 1994

Kriz gerekli miydi?

Doç. Dr. Deniz Gökçe

Türkiye 1991-1993 yılları arasında oluşan trendleri tersine çeviremediği sürece ergeç çöküş gelecekti ama, 1994 yılı Ocak ayında çöküşün gelmesi için, yani bu "zamanlama" için, gerek yoktu. Kamu yönetimini yüklenenlerin ekonomik hataları, daha sonra gelecek bir krizi öne alarak Türkiye'yi beklenenden önce yıktı.

1993 yılı sonuna gelindiğinde tüm dünya 1990-1993 arasında yaşadığı durgunluktan çıkmaya çalışıyordu. Oysa Türkiye belki de dünyanın en hızlı büyüyen bir, iki ülkesinden biriydi... Türkiye büyür, dünya durursa ithalatı Türkiye, ihracatı dış dünya yapar.

1991 yılında Türkiye 250 milyon dolar kadar cari denge fazlası vermişken, büyümenin hızlandığı 1992 yılında cari denge açığı 950 milyon dolara ulaşılıyor ve 1993 yılının ilk 11 ayında ise cari açık 5.5 milyar dolar ile Türk tarihinin rekor düzeyine ulaşılıyordu. Bu kadar büyük cari açık veren bir ülke tasarruf etmiyor ve başkalarının tasarruflarını ödünç alıyor demektir. Türkiye 1991 yılı sonunda 50.5 milyar dolar olan dış borcunu, 1992 yılında 55.6 milyar dolara ve 1993 yılında ise henüz resmi rakamlar açıklanmamış olmasına

rağmen 70 milyar dolara doğru artırıyordu. Bunun sonucu olarak da, yani cari denge açığından daha büyük bir hızla borçlanıldığı için, ülkenin döviz rezervleri 1991 yılında 12.2, 1992 yılında 15.2 ve 1993 yılı sonunda ise 18.5 milyar dolar düzeyine yükseliyordu.

Türkiye'nin 1993 yılı sonunda içine girdiği durum iki şekilde sonuçlanabilirdi. Ya 1993 yılında yabancı piyasalar Türkiye'ye borç vermemeye başlayarak fiziki döviz sıkıntısı yaratılmasına yol açarlardı, ya da ülke içinde paniğe kapılan vatandaşlar döviz kaymaya başlayarak fiziki bir döviz sıkıntısı olmayan bir dönemde bile, döviz kurları üzerine baskı oluşturdular. İşte 1994 yılı başında Türkiye'de yaşanan bu ikinci tür bir krizdi.

Fiziki döviz sıkıntısı olmamasına rağmen piyasadaki gerginlik ve belirsizliğin had safhaya ulaştığı 13 Ocak günü Moody's, Türkiye'nin ratingini yatırım yapılabilir kategorisinden spekülasyon kategorisine düşürüyor ve ertesi gün de Standart and Poor's onu takip ediyordu.

14 Ocak Cuma günü Merkez Bankası, kararlılık sergilemeliydi. O gün piyasaya satılacak ikiyüz, üçyüz milyon dolarlık bir döviz ve bunu desteklemek üzere bir günlük borçlanma faizlerinin yüzde üçyüz gibi bir düzeye çıkartılması kriz beklentilerinin kırılmasına ve doğacak olan paniğin önlenmesine yol açacaktı. Ancak Hazine tarafından faizlerin yükselmemesi yolundaki tercih sonucu eli kolu bağlanan Merkez Bankası aciz durumunda kalmıştı.

Aralık ayının tümünde Hazine'nin, Merkez Bankası'ndan kullandığı avans 11 trilyon lira iken Ocak ayının ilk 20 gününde kullanılan Merkez Bankası avansı toplamı 29 trilyon lirayı aşılıyordu. Ocak ayının ilk haftasında açık piyasa işlemleri ile piyasadan 6 trilyon TL çekilmesine ve Merkez Bankası gene Ocak ayının ilk haftasında bankalararası para piyasasından 13 trilyon TL borçlanmış olmasına rağmen, işlemler yetersiz kalıyor ve Merkez Bankası döviz satmaya zorlanıyordu. Merkez Bankası Kasım ayında piyasaya 1 milyar dolar satarken, Aralık ayında bu rakam 1.2 milyar dolara ve Ocak ayının ilk 15 gününde 1.2 milyar dolara ulaşıyordu. Bu şartlar altında döviz satışı etkili olamadığı için döviz piyasasına müdahaleler durduruluyordu. Ve

Hazine'nin Merkez Bankası'nın elini kolunu bağlaması ve döviz satışını tek silah olarak bırakması 27 Ocak resmi devalüasyonunun kapısını açıyordu.

Sayı 14, Mart 1994

1994 Bunalımı üzerine çeşitlemeler

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat

Bütün göstergeler, 1994 yılbaşına gelindiğinde, Genel ve Katma Bütçeleri, fonları, KİT'leri ve Sosyal Güvenlik Kurumları ile bir bütün olarak kamu maliyesinin gerçek bir iflasın eşiğinde olduğunu işaret ediyordu. İlginç olan, iflasa doğru yönelişin 1980'ler sonunda başlamasına rağmen, esas bozulmanın 1991 seçimlerinden sonra -evet, seçim ekonomisi uygulanan 1991'de değil- yani Demirel ve Çiller'in 49'uncu ve 50'inci koalisyon hükümetleri iktidarında gerçekleşmiş olması. Sayılar, 1992 ve 1993 yıllarının, Türkiye'de kamu maliyesinin kara yılları olduğunu gösteriyor. 1929 Bunalımı, İkinci Dünya Savaşı dönemi dahil, Cumhuriyet tarihinde kamu maliyesinin böylesine bozulduğu, devletin böylesine iflas ettiği bir başka dönem, bir başka iktidar yok.

Profesyonel iktisatçılar 1992 ilkyazından itibaren, Türkiye'nin en geç 1994 yılında çok ciddi bir ekonomik daralma yaşayacağını öngörmeye başladılar.

1993 yılı sonlarında, ekonomi nasıl duruyor? İlk cevap şöyle: Hızla artan kamu açığı, talebi kısacak kamu politikaları (yani yüksek faiz) ile dengelenmediği için iç talebi aşırı düzeyde canlandırmış. Bu da, büyük ve büyümeye devam eden bir dış açık yaratmış. Yani ekonomi, ceteris paribus, olağandışı finansman olanaklarının kaldırabileceğinin çok üstünde bir büyüme düzeyinde.

Çözüm arayışlarında ilk akla gelen, sağlıklı yöntem hiç tereddütsüz maliye politikasının sıkılması. Kısmen vergiler artırılarak (Türk kamu maliyesinde bunun kısa dönemdeki anlamı KİT'lere ve temel ürünlere zam yapılmasıdır), kısmen de harcamalar azaltılarak, kamu kesiminin hiç olmazsa tüketim harcamalarını gelirlerinden karşılaması, yani tasarruf eğiliminin negatiften sifıra çekilmesi gerçekleştirilebilir. Bu senaryoya, "recessionus vulgaris" denilebilir. Türkçesi, adi, bayağı, sıradan bir ekonomik daralmanın yaşanması.

...

İkinci seçenek, maliye politikasına dokunmadan, para politikasının sıkılmasıdır. Bu senaryoya da, "recessionus vulgaris monetarismus" adı verilebilir. Türkçesi, monetarist usulde... adi, bayağı sıradan bir ekonomik daralmanın yaşanmasıdır. Gene iyi bilinen bir şeydir. Piyasa ekonomisi olup olmadığına tam karar verememiş, biraz olup da biraz da olmamaya çalışan, askeri darbeleri seven, özellikle Amerika kıtasının güney yarısındaki ülkelerde böyle monetarist, sıradan daralmalar görülür. İş alemi, bu usulde "recessionus vulgaris"e kıyasla daha fazla gürültü kopartır; köylü biraz daha az somurtur; gerisinde fazla bir fark yoktur. Doğallıkla, kamu açıkları kapatılmadığı için, esas hastalığın tedavisi sözkonusu değildir.

Çiller hükümeti, Mart 1994'teki Yerel Seçimi gözönünde tutarak, bu iki seçeneği de kabul etmemiştir. Tam tersine kamu harcamalarını artıran ve KİT ürün zamlarını geciktiren hükümet, reel faizleri büsbütün düşürmek için emisyonu yönelmiştir.

İktisat literatüründe ender raslanan bu olaya "depressionus cillerus" demek gerekiyor. Türkçesi? Vallahi anlatması uzun... "Depressionus Cillerus"un en belirgin özelliği, varolan ve sıradan bir bunalım zorunluluğundan, olağanüstü ve müstesna bir bunalım üretmesidir. İyimser gözlüklerle bakınca, bunun da bir albenisi bulunabilir. Reel faizleri %15'lere çıkartmamak için çaba gösterip %100'lerin çok üstüne çıkmasına neden olunca; devalüasyon yapmamak için yola çıkıp üç ayda TL %160 değer kaybedince; ekonomide daralma olmasın diye yola çıkıp eksi 5, eksi 10 mertebesinde büyüme

hızları ufukta belirince; bir "recessionus vulgaris" hatta bir "recessionus vulgaris monetarismus", vatandaşa bir kurtarıcı bir cennet, bir rüya gibi gelecektir... Üç ay öncesine kadar enflasyonun bir iki puan üstündeki faizler için dünya alemi yerinden oynatan faiz populist teşebbüs erbabına da, reel faizler bugünkü %100'lerden %20'ye düşünce herhalde şükür günleri düzenletecek.

...

Bugün kamuoyunu en yakından ilgilendiren konu, bunalımdan nasıl ve ne zaman çıkılacağıdır. Hükümet sözcülerinin ya da Başbakan'ın ekonomideki daralmanın hafif olduğu ve kısa süreceği yönündeki beyan ve ifadeleri, medyanın vatandaşın moralini düzgün tutma çabaları, insanları tatmin etmiyor.....

Türkiye ekonomisinin önündeki en büyük tehlike, yaşanan ekonomik bunalımın nedenlerine yanlış ya da yetersiz teşhis konmasıdır. Teşhis, yanlış ya da yetersiz olunca, önerilen ve uygulanan tedavi de yanlış ya da yetersiz kalmaya mahkumdur. Bu durumda, bunalımdan çıkışı amaçlayan politikaların bunalımı büsbütün derinleştirilmesi mukadderdir... Çözümün biri kısa vadeli (günlük, haftalık), ikisi orta vadeli (birkaç aylık, bir yıllık) üç anahtarı vardır. Kısa vadelisi -aynı zamanda en acilidir- piyasaların TL'ye güveninin restore edilmesidir. Orta ve uzun vadelisi, kamu açıklarının kapatılması ve fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bu üç anahtarı yanlış değerlendiren, bunların birinden ya da öbüründen şu ya da bu nedenle fedakarlık yapılabileceğini düşünen tüm çözüm önerileri, ekonomiyi son derece tehlikeli maceralara götürebilecektir. Kısa vadede, anahtar sıkı para politikasıdır. Orta vadede ise, hem sıkı para politikasını, hem de sıkı maliye politikasını beraberce gerektirmektedir. Demek ki, kısa ve orta vade hem sıkı para politikasını, hem de sıkı maliye politikasını beraberce gerektirmektedir.

...

Türkiye, 1994 bunalımı sayesinde, bir piyasa ekonomisinde toplum psikolojisinin ve beklentilerin kısa vadede nasıl belirleyici olabildiğini öğreniyor. Herkes hiper enflasyondan korkunca, herkes dolara hücum ediyor. Dolar fırlıyor. Onu fiyatlar izliyor. Herkesin

beklentileri haklı çıkıyor ve dolara hücum edenler haklı çıkıyorlar. Böylece ikinci tur başlıyor ve aynı şekilde sonuçlanıyor. Sonra üçüncü, dördüncü, vs. turlar devam ediyor. Paralelinde, herkes muhtemel bir daralma ve işsizliğe karşı yatırım ve tüketim harcamalarını kısıp tedbir alıyor. Efektif talep bıçak gibi kesiliyor. İnsanlar harcamalarını kısmakta haklı çıkıyorlar. Onun da ikinci, üçüncü, vs. turları başlıyor.

Sayı 15, Haziran 1995

Dolarizasyon kader değil...

Dr. Murat Üçer

Bu süreç(dolarizasyon), 1970'lerde Latin Amerika'da Arjantin, Bolivya, Meksika, Peru ve Uruguay gibi ülkelerin, banka sistemlerinde döviz hesabı açılmasını serbest bırakmalarıyla başladı denebilir... Bu politikayla para otoriteleri iktisadi birimlerin portföy seçimini daha serbestçe yapmasına imkan verirken, aslında zaten var olan bir şeyi gün ışığına çıkarıyor, bir yandan da arka arkaya devalüasyonlarla, döviz rezervlerinde büyük kayıplar oluşmasını engellemeye çalışıyorlardı.

Ülkede iktisadi birimler hem yerli, hem de yabancı para tutuyorlar (bundan sonra dolar diyelim), ama yabancılar yerli parayı kullanmıyorlar. Bunun sebebi de bu iki paranın arasındaki çok bariz "kalite" farkı. Bu fark, yerli paranın, enflasyonist olmasından kaynaklanıyor. Enflasyonun arkasında da bütçe açıkları var. İlk aşamada dolar yerli parayı, değer koruma fonksiyonu açısından ikame ediyor. Enflasyon devam ettikçe, ev, araba gibi bazı taşınmaz malların fiyatları dolar cinsinden veriliyor. İkinci aşamada, bazı büyük alım/satım-

lar, özellikle büyük para transferleri dolar cinsinden yapılmaya başlanıyor. Ama enflasyon hala yüksekse, sürekli değişiyorsa, yerli paranın günlük alışverişteki son görevi de dolar tarafından ikame edilmeye başlıyor.

Yabancı para tutmak, yerli paranın bir türlü istikrara kavuşamamasından dolayı, sürekli bir belirsizliğin hüküm sürmesi nedeniyle, kendi içinde değerli olmaya başlıyor.... Uzunca bir süreç sonucunda "iyi" para, "kötü" parayı dolanımdan siliyor. İktisadi birimler, dolarizasyon sürecinde, portföy hareketinin ötesinde bir aşamaya giriyorlar. Ulusal para, mubadele aracı olma fonksiyonunu yitirmeye başlıyor. Olay tersine çevrilmek istendiğinde, devalüasyon hızını düşürmek, faizi artırmak çare olmaktan çıkıyor.

Türkiye'de dolarizasyon süreci Aralık 1983'de döviz tevdiat hesaplarının (DTH) serbest bırakılmasıyla belirginlik kazandı...Bu dönemde ekonomide dolarizasyon yavaş yavaş belirgin hale geldi. Finansal piyasalar bazı önemli gelişmeleri aşarken, dolar, iktisadi birimlerin portföyünde önemli bir yer edinmeye başladı 1988 sonrasında ise ikinci bir aşamaya girildi, dolarizasyonda durulma ve yavaşlama gözlemlendi. Bu iki dönem aynı zamanda devalüasyon oranının önce hızlanıp, sonra yavaşladığı bir süreç...1990'ların başında yeni bir döneme giriliyor gibi, dolarizasyon tekrar hızlanıyor ve 1993 sonuna doğru DTH toplam para arzının yüzde 25'i civarına asılıp kalıyor. Dikkat edilirse bu dönem parasal genişlemenin kontrolden çıkmaya başladığı bütçe açığının gittikçe büyümeye başladığı bir dönem.... Böyle bir ortamda, çok önemli bir unsur, paranın değerini kontrol altına almaktır. Bu da en basit dilde, enflasyon sorununa her zamandan daha ciddi bakmak gerektiği anlamına gelir.

Latin Amerika, dolarizasyon sürecinin en azından 20 yıldır yaşandığı, enflasyon probleminin aslında gerçek anlamıyla hiç kaybolmadığı, çünkü problemin köküne yani bütçe açıklarına hiç bir zaman gerçek anlamıyla gidilemediği bir bölge, Türkiye tecrübesi belki farklı olabilir.

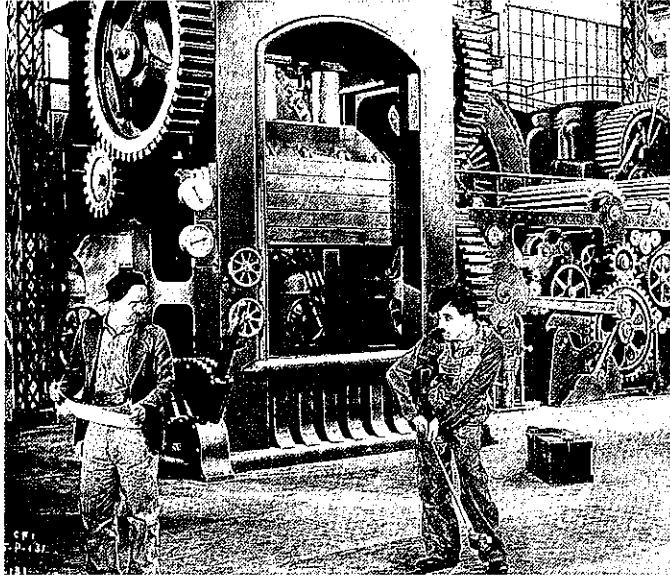
Sayı 15, Haziran 1994

Daha az çalışmak ya da hiç çalışmamak

Kuvvet Lordoğlu

Genel iktisat yazını, çalışma süreleri ile boş zaman arasında ters bir ilişki bulunduğundan hareket ederek biri artarken, diğerinin azalması gerektiği üzerine çeşitli varsayımlar üretir. Çalışılan süreler, ilişkili olan iş ile bağlantılı olarak artıp, azalabilir. Benzer biçimde boş zaman da bireye bağlı olarak değişecektir. Günlük 24 saat dışında veri alacağımız bir şey yoktur. Bizler bu süreyi

ihtiyaçlarımıza göre çalışma veya çalışma dışı bırakabiliriz. İşte yaşam düzeyini belirli hale getiren ekonomik unsurlardan biri de çalışmaya veya boş zamana ayırabileceğimiz sürelerle ölçülebilmektedir. Çalışılan sürelerin artışı her zaman üretim ve gelir artışı, boş zamandaki artışlar da, gelir ve üretim kaybı anlamına gelmemektedir. Günümüzde öyle yeni çalışma biçimleri ortaya çıkmaktadır ki, daha az çalışma, daha fazla boş zaman bir gelir kaybı olmadan da gerçekleşebilmektedir. Aslında Amerikalıların sıkça söylediği gibi "zaman para" ise azalan zamanı kim ödemekte veya kazanılan paralar kime gitmektedir?

Bu ve benzeri sorular değişik biçimlerde ama aynı anlama gelecek şekilde Batı dilleri içinde XIX. yüzyıl

sonundan beri sıkça sorulmaya başlandı. Gerçekten çalışılan sürelerin evrimi içinde bir azalma olduğu anlaşılmaktadır. Kuşkusuz çalışılan süreler de sürekli azalmaktadır. Fransa ve Amerika için çalışılan sürelerde haftalık geçen yüzyılın ortalarından bu yana % 45 oranında azalma görülmektedir. Avcılık ve toplayıcılık dışında beş bin yıllık aşkın bir zaman, yıllık çalışma süresinde hemen

hemen bir değişme olmadan, çalışan insanın sadece son yüzyıl içinde daha az çalışmakta oluşunun ilginç bazı sonuçları bulunmaktadır.⁽¹⁾

Fransız halkı için yapılan bir araştırmayı örnek alırsak, yetişkinler için "boş zaman" geçen yüzyılın başından bu yana ortalama ömür içinde yüzde 600 artmıştır. Uyku ve yemek gibi biyolojik ihtiyaçlar için ayrılan "fizyolojik zaman" ise yüzde 100 artmıştır. Kısaca, 1800'lü yıllarda boş ve fizyolojik zamanın ortalama ömür içindeki payı 18 yıl iken, günümüzde 51 yıla ulaşmıştır.⁽²⁾

İşte yaşam biçimlerinin değişmesi ve çalışma sürelerindeki azalmanın temel unsurları ekonomik ve toplumsal unsurlardır. Üretkenlik artırıcı teknik gelişme-

lerin çalışma sürelerindeki kısılmayı, bir ölçüde çalışanlardan gelen talepler de sağlayabilmektedir.

Çalışma sürelerindeki azalma ve istihdam

Çalışma sürelerinde son 50 yılda görülen azalmanın oldukça ilginç sonuçları artık yeni yeni karşımıza çıkmaktadır. Sürelerdeki kısılmanın elbette belirgin teknik nedenleri bulunmaktadır. Ancak sınırlı bir süre içindeki çalışma saatlerinin ulusal gelir ve istihdamla yakın ilişkisi çok açık konabilir.

Örnek olarak, istihdam hacminin hesaplanmasından hareket ederek çalışma sürelerindeki küçük bir indirimin, istihdam hacminde yaratacağı ek genişlemenin boyutları azımsanmayacak ölçüdedir. İmalat sanayinde ortalama haftalık çalışma 41-59 saat arasındadır.⁽³⁾ Bu sanayi kolunda çalışanları toplam istihdam hacmi:

$1.410 \times 50 \text{ saat/hafta} = 70.500.000 \text{ saat/haftadır.}$

Buradan haftalık 2 saatlik indirim yapmaları halinde $70.500.000 \div 48 \text{ saat/hafta} = 1.468 \text{ bin kişi çalışacaktır.}$

Ek istihdam imkanı diğer koşullar aynı kaldığı takdirde 58 bin kişidir.

Özellikle savaş sonrası genişleme döneminde (1946-1957) haftalık çalışma süreleri istihdamla birlikte artmıştır.⁽⁴⁾ Ancak bu genişlemenin kısa bir süre sonra sadece istihdam için devam ettiği, çalışılan sürelerde 1966 sonrası hızlı bir azalmanın gerçekleştiği görülmektedir.

Batu ekonomilerinde ortaya çıkan bu gelişmeye biraz yakından bakarsak, günümüze kadar, üçlü bir yapının oluşmakta olduğunu görürüz. Önce savaş sonrası dönemde hem çalışma sürelerinin hem de istihdamın birlikte arttığı genişleme dönemi, bunu takip eden dönemde çalışılan sürelerde bir azalmanın gerçekleştiği, buna karşılık istihdamdaki genişlemenin sürdüğü ikinci dönem. Bu dönem içinde belki de sürelerle istihdam arasında belirli ölçüde bir ikame gerçekleşebilmektedir. Çalışma süreleri azaldığı ölçüde istihdam artabilmektedir. Kısaca çalışma zamanı istihdam artışına karşı duyarlı olmaktadır. Bunun dışında kalan son dönemde ise, çalışma sürelerinde azalma devam etmesi-

ne rağmen istihdamdaki genişleme özellikle 1980 sonrasında durmaya, hatta gerilemeğe başlamıştır. Bu tarihten itibaren özellikle batı ekonomileri, yaşadıkları bunalımın ciddi bir sonucu olarak işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. 1970'li yıllarda AT ülkelerinde % 2.4 olan işsizlik oranı 1990'lı yıllarda % 10-11'lik düzeye ulaşmıştır.⁽⁵⁾

Sonuç olarak, çalışma süreleri ile istihdam arasında farklı dönemlerde farklı ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Ekonomide genel bir bunalım başhyorsa, çalışılan sürelerle istihdam arasındaki ilişki zayıflayabilmektedir. Çalışma sürelerinin istihdamla ikame edilebilir nitelikte olması büyük ölçüde diğer koşullara bağlı kalabilmektedir.

Bunalım dönemlerinde gerçekleşen kısa süreli çalışmaların çalışma sürelerindeki azalmadan ayırmak gerekmektedir. Bu tür esnek çalışma yöntemleri halen bazı ülkelerde farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Burada esas olan istihdamda ortaya çıkan olumsuzlukların giderilebilmesi için kısa süreli istihdam etme ve bu süre ile orantılı ücret ödemesidir. Dolayısı ile ücret oranındaki değişmelerin kısa süreli çalışmanın niteliğini belirgin hale getirdiğini söyleyebiliriz. Şayet, çalışılan sürelerdeki azalma bir ücret kaybı olmadan gerçekleşebiliyorsa, üretkenlik artışının işverenle çalışan arasında paylaşımı söz konusu olmaktadır. Ters durumlarında çalışma sürelerindeki azalma karşısında ele geçen ücrette bir düşme varsa, yaşanan ekonomik bunalım veya talep yetersizliğinin giderilmesi amacına yöneliktir. Bir süre sonra normal çalışma sürelerine dönecektir. (*)

Mevcut durum karşısında beklentiler

Teknik gelişmelerin çok boyutlu hale geldiği uluslararası rekabetin oldukça yoğunlaştığı günümüz dünyasında esneklik kavramı çalışma hayatı ile yakından ilişkili hale gelmiştir.⁽⁶⁾ İşte çalışma sürelerinde kısılma veya esneklik, önemli dışsal etkenler nedeni ile gündemdedir. Esnek çalışma sürelerine uygun yeni çalışma yöntemlerinin verimlilik ve maliyetlerle olan bağlantısı, yaşanan işsizlik sorunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

Sadece makine ve teçhizatın kullanımının artışı ile ortaya çıkan bir teknolojik işsizlik karşısında değiliz. Aynı zamanda uluslararası rekabetin getirdiği kalite ve verimlilik kavramları çalışma organizasyonlarında yeni düzenlemeleri getirmektedir. Bunların yol açtığı yeni bir işsizlik olgusu ile karşılaşmaktayız. Teknolojik gelişmelerin boyut ve niteliği değiştiği için dünyanın sadece ticaret ve borçlanma ile değil, işgücünü de içine alacak şekilde bütünleşmesini ortaya çıkaran bir mekânizma harekete geçmiştir.⁽⁷⁾

İleri teknikleri kullanan işletmeler büyük ölçüde modern sanayi kuruluşlarıdır. Bu işletmelerde uygulanan organizasyonlarla esnek çalışma sistemlerine geçilebilmektedir. Dolayısı ile çalışma süreleri başta olmak üzere bir dizi dönüşüm, bu işletmelerde gerçekleşebilmektedir. Bu yönü ile modern kesimde çalışanların çalışma sürelerindeki indirimden yararlanmaları söz konusudur. Sendikal örgütlülüğün de bu kesimde daha yaygın olduğunu düşünürsek, çalışma barışı açısından kurulacak diyalogun önemi açıktır. Örgütlü kesim dışında kalan küçük işletmelerin, informel sektör çalışanlarının çalışma sürelerinde bir esnekleşme ya da indirimi beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Türkiye gibi işletme ölçeklerinin daha çok küçük ve orta olduğu ülkelerde çalışma sürelerinde çalışan lehine bir değişim ortaya çıkamayacaktır. Bu süreç içinde çalışma sürelerinde ortaya çıkabilecek tek değişim yasal çalışma sürelerinin azaltılmasına bağlı olacaktır. Bu tür azalma da ufukta görülmemektedir. Görülen odur ki, çalışma sürelerindeki azalmanın çalışanın gelirinde bir azalma olmadan devam etmesi sadece hoş bir beklentidir. Global dinamiklerin yoğunlaştığı dünyamızda çalışma zamanı için beklenen gerilemeler sadece ekonomik bunalım dönemleri ile sınırlı kalabilmektedir. Artık emek-sermaye arasındaki ikamenin sınırlarına oldukça yaklaştığımızı düşünüyoruz. Sermaye veya teknik yeniliklerin emek lehine daha az kullanmanın söz konusu olmadığı politik tercihler gündemdedir.

Bu çerçevede daha az çalışarak yakın bir gelecekte başkalarına daha fazla iş yaratmak beklenmemelidir.

Halihazır durum, çalışma kavramının yeniden tanımlanmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu nedenle çalışma kavramı ve özel olarak çalışma zamanını üzerine algılayışımızı sistem içi bir çerçevenin dışına çekmeliyiz. Sonuçta, verili bir çalışma zamanını tam olarak ortadan kaldırmak, ne de sonsuza kadar uzatmak mümkün olmadığına göre değişkenlerimizi zenginleştirici evrensel normlara gereksinim olduğunu düşünüyorum.

(*) Bu konuda Türkiye'de yaşanan 1994 ekonomik krizi ile ilgili iki yazılı ve bir sözlü protokol yapılmıştır. Özellikle çalışma sürelerinde haftalık 4 ve 5 günlük çalışmaya geçen bu protokol Petrol-İş Sendikası ile Turcas Petrolcülük A.Ş., Eczacıbaşı İlaç ve Marshall Boya işverenleri ile imzalanmıştır.

Doç. Dr. Kuvvet Lordoğlu

Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi'dir.

NOTLAR

- 1- J. Fourastie, s: 16
- 2- Français qui êtes-vous, 1991
- 3- DİE Hane Halkı İş Gücü Anketleri
- 4- G.Tahar, s: 23
- 5- OECD Economic Outlook, 1993
- 6- TİSK, s: 40
- 7- Keyder, 1994, s: 19

KAYNAKÇA

- DİE, (1993 Nisan) Hane Halkı İşgücü Anketleri.
- DİE, (1993 III. dönem), Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri.
- Francoscopie (1991), Français Qui Etes-Vous, Librairie Larousse.
- Fourastie, J, (1991), 2001 Uygarlığı, İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç, (1994), "Sınırsız Dünya", Görüş Dergisi, Eylül.
- Keyder, Ç, (1993), "Kriz ve İşçi Sınıfı", Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları.
- Köseoğlu, Ümit, (1994), Federal Almanya'da Ekonomik Durum, Krefeld.
- Rigaudiat, J, (1993), Reduire le temps de travail, Syros.
- Tahar, G, (1985), La Reduction de la durée du travail, Editions la Découverte.
- TİSK, (1994), Çalışma Hayatında Esneklik, TİSK İnceleme Yayını.

BAYİ TOPLANTISI/SEMINER/KONGRE/İŞ TOPLANTISI ORGANİZASYONLARI...

ZAMANI SİZ BELİRLEYİN, GERİSİNİ SETUR'A BIRAKIN...

Kongre, Seminer, Bayi toplantılarınız için Setur'a güvenebilirsiniz...
Setur 30 yıllık tecrübesi güvenli, kaliteli, titiz hizmet anlayışıyla büyük, küçük
tüm iş toplantılarınızda üst düzeyde hizmet sunar...

Setur tecrübesinden, Setur kalitesinden, Setur titizliğinden
yararlanmak için yapacağınız tek şey toplantınızın zamanını ve
kapsamını belirlemek... Gerisi Setur'un güvencesidir.

SON 5 YILDA SETUR TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN YURTİÇİ ve ULUSLARARASI ORGANİZASYONLARDAN BAZILARI...

1981 ŞARK SİGORTA Yıllık Toplantısı / YTONG Uluslararası İdarecileri Toplantısı 1982 İslam Ülkeleri Merkez Bankaları Toplantısı 1985 ADFTAB
Asya Pasifik Ülkeleri Kalkınma Bankası Toplantısı / TBMM 65. Kuruluş Yıldönümü 1987 Uluslararası OLİMPİYAT Komitesi Toplantısı / CICA Uluslararası
Zirai Krediler Toplantısı 1988 IPI Dünya Basın Kongresi / ADIDAS Yıllık Toplantısı / PIRELLI Fabrika Açılışı / 16. Sürekli Avrupa Konseyi Eğitim
Bakanları Toplantısı 1989 NAA Kuzey Atlantik Asamblesi / TBMM 23 Nisan Organizasyonu 1990 BEKO Bayi Toplantısı / MIDLANDBANK Açılış
Organizasyonu / Avrupa Konseyi Adalet Bakanları Toplantısı / FORD Yıllık Toplantısı 1991 MERCEDES BENZ Toplantısı / İZOCAM Yıllık Toplantısı /
Uluslararası Yem Sanayicileri Toplantısı / ARÇELİK Yıllık Toplantısı 1992 TÜSİAD Toplantısı / Uluslararası Seramik Kongresi / OIC 8. Toplantısı /
8. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Toplantısı / Bilgisayar Kongresi 1993 COMCEC Toplantısı / AYGARZ Bayi Toplantısı / FULDA Yetkili Satıcılar
Toplantısı / Oftalmoloji Kongresi / 2. Ulusal Sağlık Kongresi / General Electric Toplantısı Dünya Pazarlama Kongresi 1994 TOFAŞ Bayi Toplantısı /
NATO Kongresi / OECD Turizm Komitesi 65. Dönem Toplantısı / MTO Tahkim Kollogyumu

setur

Güvenli, Düzenli, Sistemli, Titiz Hizmetin Simgesi

İSTANBUL/ELMADAĞ Tel: 230 03 36 (8 Hat) ATRİUM Ataköy Tel: 560 17 78 FENERYOLU Tel: 386 95 46 (3 Hat) ANKARA Tel: (312) 467 11 65

İZMİR Tel: (232) 463 61 00 ANTALYA Tel: (242) 241 69 38 BODRUM Tel: (252) 316 31 19 MARMARİS Tel: (252) 412 26 38

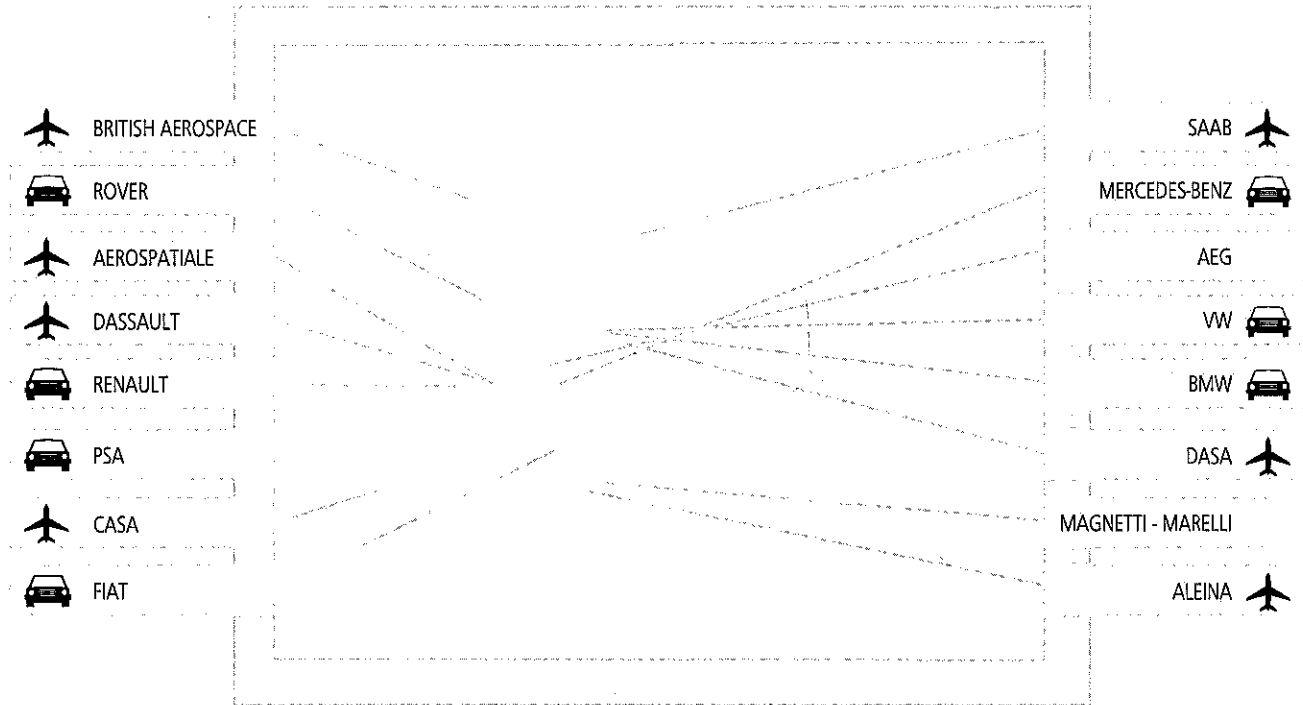
Tasarımda ve imalatda İleri bilgi teknolojisi kullanımı

Ömer Asım Yedekçioğlu, Can Akkan

Kasım 1993'ün başlangıcında, otomotiv ve havacılık endüstrilerinde önde gelen, üretici bir dizi firma, İleri Bilgi Teknolojisi (Advanced Information Technology-AIT) Girişimi ismini verdikleri büyük bir proje başlattılar. Geçen bir yıl-

lık süre içerisinde çalışmalar yapıldı, önemli gelişmeler oldu.

Bu girişimle, üretim amaçlı bilişim teknolojisinin belli başlı kullanıcılarından bir bölümü, yeni bilişim teknolojisi ürün ve araçlarının gelişim sü-

Şekil 1. Alt konsorsiyumun temel üyeleri

recini etkilemeyi amaçlıyor. Hemen burada vurgulamakta yarar var, bu bir devlet projesi değil, tam tersine kullanıcıların kendi çıkarlarını ön plana aldıkları ve liderliğini yaptıkları bir girişim.

Avrupa'daki, çok sayıdaki otomobil ve uçak üreticilerinin ve onların yan sanayicilerinin yer aldığı bu girişim konsorsiyumunun başını Daimler-Benz çekiyor. (Şekil 1) Yapılan plana göre, bu projenin bütçesi 500 milyon ABD Doları olacak. Avrupa'daki tüm otomobil ürünlerinin 1988 yılında, araştırma ve geliştirme için harcadığı miktarın 6 milyar ABD Doları⁽¹⁾ olduğu göz önüne alınırsa, bu projeye verilen değer daha iyi anlaşılabilir.

Bu girişimin ana nedeni, varolan bilişim teknolojisi ürünleri konusundaki yaygın memnuniyetsizliktir. Dünya ölçeğinde artan ve kıyasıya süren rekabet, küreselleşme, müşterilerin özel isteklerine uydurulmuş ürünlere olan taleplerin artma eğilimi, üretici şirketleri bilişim teknolojisine yoğun yatırım yapmaya itti. Bu yoldan, müşterilerin özel ürün isteklerine yatkın esnekliğe, daha düşük üretim maliyetlerine ulaşabileceklerini, ürün çevrim zamanını kısaltacaklarını düşünüyorlardı. Dolayısıyla kendi başına iyi iş gören, tasarım, mühendislik ve imalat yazılımları geliştirildi. Ama çeşitli yazılım sağlayıcılarının sistemlerinin tümleşmesi söz konusu olduğunda büyük problemler olduğu görüldü. Bu tür sistemlerin arasındaki bilgi akışı güvenilir, hızlı ve doğru olmaksızın beklentilerin yaşama geçemeyeceği ortaya çıktı.

Örneğin, birçok büyük şirket, bilgisayar destekli tasarım (CAD) sistemlerini kullanmaya başladılar. Yan sanayilerinden, bu sistemlerin yarattığı elektronik dosyaları alıp, bilgisayar denetimli makinalara beslemelerini ve hatta gerekirse parça tasarımlarında değişiklikler yapmalarını, bazı parçaları tümüyle kendilerinin tasarlamalarını istediler. Bu, yeni bir problemin başlangıcı oldu. Değişik yazılım firmaları birçok bilgisayar destekli tasarım sistemi geliştirdiler, ama bunların arasında

veri alış-verişi gerektiği kadar kolay olamıyor. Michigan'daki "Industrial Technology Institute"den Mitchell Fleischer'a göre, küçük atölyelere ve kalıp atölyelerine gönderilen CAD dosyalarının %25'nin, önce çizici çıktılarının alınıp, bunlara bakılarak değişik sistem ortamına yeniden girilmesi gerekiyor.

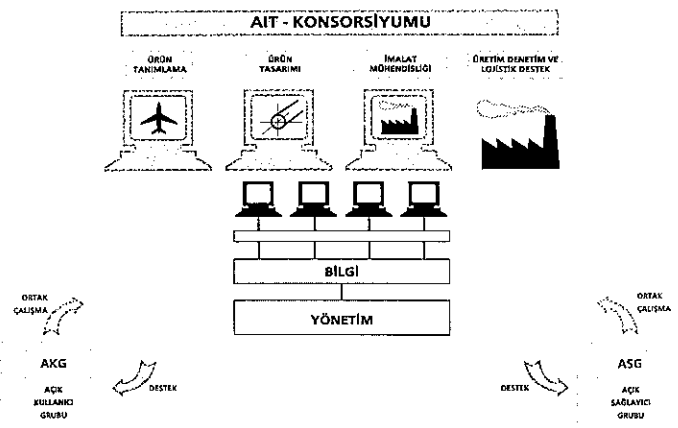
Bunun nedeni de programlar arası çevirinin zayıflığı. Bu süreci basitleştirmek için birçok şirket, yan sanayi kuruluşlarına kendi CAD seçimlerini dayatıyorlar. Sonuç olarak da bu tür kuruluşlar birçok değişik sistemi bulundurmamak, kullanmak zorunda kalıyorlar. Mr. Fleischer 17 değişik CAD sistemine sahip bir kuruluşun varlığından söz ediyor.⁽²⁾

Bu örnek, CAD dosyalarında veri saklanması, işlenmesi ve transferi konularındaki standart eksikliğinin problemsiz veri akışını ne kadar güçleştirdiğini iyi gösteriyor.

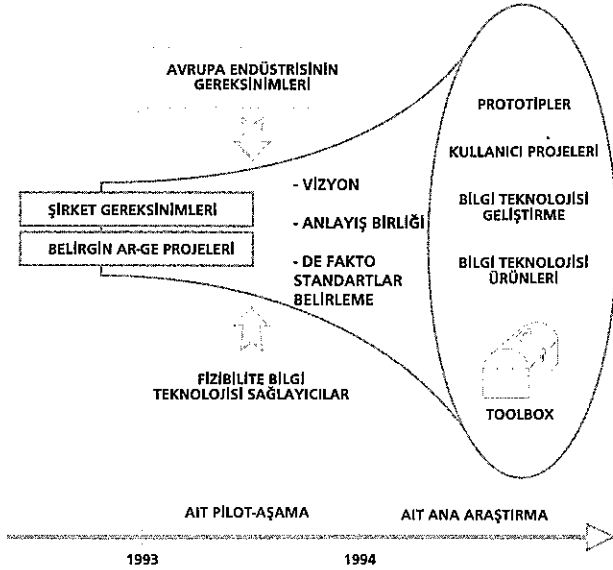
Sonuç olarak, AIT girişimi konsorsiyumunda yer alan şirketlerin hedefi standardize olmuş ama şirketlerin özel isteklerini de karşılayabilen ve kolayca hayata geçirilebilen birbirleri ile uyumlu bilişim teknolojisi sistem ve araçlarıdır.

Girişim İşleyiş Şekli

Girişimin ana öğeleri AIT-Konsorsiyumu, Açık

Şekil 2. AIT- girişimin yapısı

Şekil 3. AIT süreci

Kullanıcı Grubu-AKG (Open User Group-OUG) ve Açık Sağlayıcı Grubu-ASG (Open Vendor Group-OVG)dir. Şekil 1'de konsorsiyumun temel üyeleri ve Şekil 2'de ise AIT-girişiminin yapısı görülmektedir. "Açık" sözcüğü, ilgi duyan tüm şirket ve grupların katılabileceğini vurgulamak için kullanılmaktadır.

Açık Kullanıcı Grubu, ileri bilişim teknolojisini tasarım ve imalat için kullanan şirketleri, Açık Sağlayıcı Grubu ise bu yönde bilişim ürünleri üreten şirket, araştırma kuruluşu ve üniversiteleri kapsıyor.

AIT Girişiminin iki ana aşaması var. Pilot aşama denilen ilk aşama, Kasım 1993'de başladı ve Mayıs 1995'de son bulması planlanıyor. Ana aşama denilen ikinci aşamanın 60 ay sürmesi bekleniyor. AIT sürecinin özeti Şekil 3'de gösterilmektedir.

Pilot aşamanın hedeflerini şunlar oluşturuyor;

1. Gelecekteki bilişim teknolojisine yönelik isteklerin belirlenmesi.
2. Kullanıcı öncelikleri konusunda ortak görüş sağlanması.
3. İş destek uygulamaları ve tümleşmiş altyapı taşıyan ortak bir bilişim teknolojisi referans mo-

deli tanımlanması.

4. AIT Konsorsiyumu tarafından koordine edilen ve yönetilen, bilişim teknolojisi sağlayıcılarıyla geliştirme projelerinin başlatılması.

5. Teknoloji transferi sağlayıcı gruplarla koordinasyon içinde, kullanıcı yönlendirmesi ile yürüten geliştirme projeleri, girişimin ana aşamasını oluşturacak. Bu aşamada da üç basamak yer alacak:

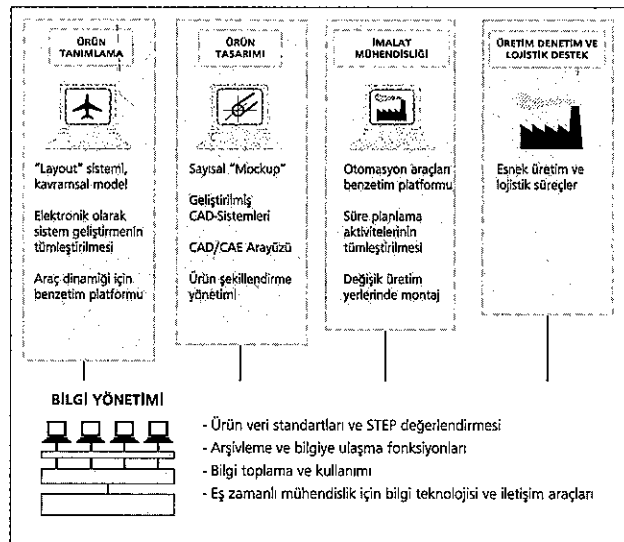
*Geliştirme Basamağı: Yazılım prototiplerinin kullanıcı istekleri temelinde geliştirilmesi.

* Onaylama Basamağı: Kabullenilmiş prototip araçları ile birlikte bir takım kutusu (toolbox) oluşturulması.

* Tümleşme Basamağı: Sonul bilişim teknolojisi ürünlerinin hazırlanması ve kullanıcıların iş süreçleriyle tümleştirilmesi.

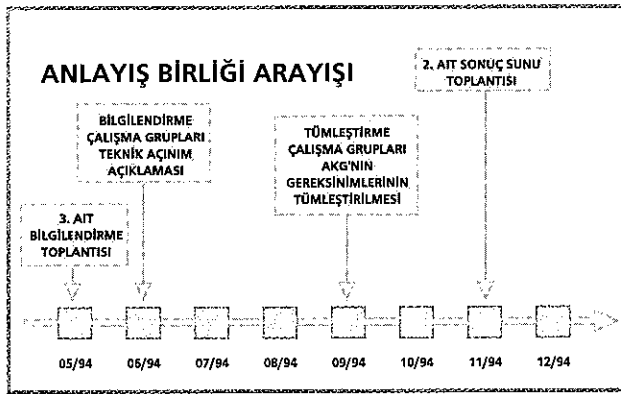
AIT girişiminin ana teknik iş paketleri ise (Technical Workpackages) şu öğelerden oluşuyor:

- Ürün tanımlama
- Ürün tasarımı
- İmalat mühendisliği
- Üretim denetimi ve lojistik destek
- Bilgi yönetimi. (Şekil 4)

Şekil 4. AIT girişiminin ana teknik iş paketleri

Şekil 4'de yer alan AIT Girişiminin ana teknik iş paketleri,
Şekil 5'de gösterilen şekliyle 1994 sonuna uzanan bir Açık Kullanıcı Grubu iş-planı belirlenmiştir.

Şekil 5. Açık kullanıcı grubu iş planı

AIT Girişiminin Türkiye'deki şirketler açısından önemi

AIT girişiminin bazı önemli yararlarını burada tartışa-cağız. Bu yararların temelinde bilişim teknolojisi ürünlerinin standardizasyonu yatıyor.

1. Teknoloji transferi daha hızlı ve pürüzsüz olacak.

2. Türkiye'deki üretici şirketlerin, ortaklık yaptığı Avrupa'daki şirketlerle, yerli ve yabancı yan sanayi kuruluşları ile işbirliği kolaylaşacak. Yabancı tasarımların yerlileştirilmesi sürecinde çok önemli zaman ve kaynak tasarrufu sağlanacak. Ürün geliştiren, değiştiren şirketler açısından bu son derece değerli bir fırsattır. Bu yoldan maliyetleri düşürmek, geliştirme projelerinin başarı şansını artırmak olasıdır. Birçok durumda tek başına çözülemeyecek sorunlara ortak çözüm bulabilme yolunu açacaktır.

3. Eğer Türkiye, AIT Girişiminin parçası olursa, teknoloji kullanıcıları, standartların geliştirilmesinde söz sahibi olacaktır. Bu yoldan Türki-

ye'ye ve buradaki şirketlere özgü yapısal kültürün hesaba katılması olasıdır. Bunun önemini vurgulamak için bilgisayar dünyasında Türkçe karakterler sorununun çözümlenmesinin ne kadar zor olduğunun göz önünde bulundurulması yeterlidir. Bu standartların geliştirilme sürecinin başlangıcında yer alarak bilişim teknolojisinin yaygın kullanılmasını zorlaştıran nedenlerden biri ortadan kaldırılabilecek ve bu nedenle oluşan verim düşüklüğüne meydan verilmeyecektir.

Benzeri bir problem, Türkiye'deki otomotiv endüstrisinin çubuk-kodu (bar-code) kullanımında da söz konusudur.

4. Girişimin sonuçlanmasını bekleyip, sonra teknoloji transferi yapılmasının daha zorlu, pahalı ve çok güç olacağı düşüncesindeyiz. Avrupa'da şirketler, değişikliği, büyük bir olasılıkla toptan değil, parça parça ama bir büyük resmin parçalarını yerine koyar gibi yapacaklardır. Bu süreçte ileriye dönük yatırımlarını, eğitim, üretim planlarını elde edilen gelişmeler ışığında gerçekleştireceklerdir. Bunu örneklemeye yarar var. Yakın bir geçmişe kadar çok uluslu bir şirketle ortaklık içinde otomobil üretimi yapan bir şirket, değişik ürün ağacı (Bill-of-Materials) ve CAD-CAM (CAM: Computer Aided Manufacturing, Bilgisayar Destekli Üretim) sistemleri kullanıyordu. Bu nedenle teknoloji transferi yavaş ilerliyordu. Yeni model bir otomobilin üretimine geçişi önemli bir düzeyde gecikti. Uyuşumsuzluk problemlerini görerek, şirket, varolan CAD-CAM sistemi yerine ana şirketin kullandığı sistemleri kurmaya karar verdi. AIT Girişimi sonucunda, çok uluslu şirket bilişim sistemlerinde değişiklik yaparsa, yeni sisteme geçişte benzeri sorunlar yaşanabilir. Yine bu nedenle, Türkiye'deki firmalarda günümüzde yürütülen bilişim teknolojisi yatırımlarının bir bölümü, belki de verimli bir şekilde kullanılmadan değiştirilmek zorunda kalınacaktır.

5. AIT Girişiminde yer alarak, Türk Standartlar Enstitüsü'nün öncülüğünü yaptığı Bölgelerarası

İLİŞKİ NOKTASI	KAPSADIĞI ÜLKELER
FRANSA	BELÇİKA HOLLANDA LÜXEMBURG
ALMANYA	
İTALYA	YUNANİSTAN TÜRKİYE
İSPANYA	PORTEKİZ
İSVEÇ	DANİMARKA NORVEÇ
İNGİLTERE	İRLANDA

Şekil 6. AIT ilişki noktaları

Standardizasyon Birliği'nin⁽³⁾ çalışmalarına da katkı yapılacaktır. Bu birliğin içinde Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan gibi ülkeler yer almaktadır. Ortak standartlar için çaba sarfeden Batı ile bu ülkeler arasında Türkiye'nin köprü oluşturması temelindeki rolü güçlenecektir.

6. AIT Girişiminde yer alarak, Türkiye Bilişim Sektöründe de yer alan bazı şirketlerin de bu grubun içerisinde bulunması, gelişmeleri takip edebilmesi ve geliştirme projeleri yürütebilmesi olasıdır. Bu, hem sözkonusu sektördeki şirketlere, hem de coğrafi yakınlık ve diğer yönleriyle onların müşterileri olacak kullanıcılara da önemli avantajlar sağlayacaktır.

7. Türkiye'de kurulacak, bir merkezi AIT bürosunun varlığı da tüm kullanıcı ve sağlayıcı kuruluşlara en hızlı bilgi akışını sağlayabilecektir.

Sonuç

AIT'nin Brüksel'deki toplantısında gözlemlediğimiz kadarıyla, konsorsiyum üyeleri Türkiye'nin bu girişimindeki varlığına pek önem vermiyorlar.

Buna karşılık, AIT başlatıcıları istekli olan herkesi kabul emeye açıklar. Bizim isteğimiz üzerine İtalya'nın iletişim noktası olduğu bölgenin içine bizi de kattılar. Bu durumda, Türkiye'deki Açık Kullanıcılar Grubu ile Daimler-Benz'deki merkez arasında, FIAT'ın ara iletişim noktası olması prensipte kabul edildi. (Şekil 6)

Üretim hacmi, pazar bölümü gibi konularda AIT Konsorsiyumu içinde yer alan şirketler arasında önemli farklılıklar var. Ama her biri, böylesi bir gelişmenin kendi çıkarlarına uygun olduğunu düşünerek, onun parçası olmuşlar. Üretim hacmi, yapılan araştırma-geliştirme vb. konularda, Türkiye'deki şirketlerle (özellikle otomotiv sanayi içinde) Avrupa'daki karşılıkları arasında önemli farklılıklar var. Ama bunun, AIT Girişimine katılıma engel oluşturmaması gerektiğini düşünüyoruz. Avrupa'da şirketler ortak çıkarlar tanımlayabilmişler. Türkiye'dekiler de yapabilirler. Eğer Türkiye otomotiv endüstrisi 2000 yılı ve sonrası rekabette güçlü olmak istiyorsa, bu girişim gözardı edilmemelidir.

Yrd. Doç. Ömer Asım Yedekçioğlu,

Yrd. Doç. Can Akkan

Koç Üniversitesi, İşletme Yüksek Okulu

Kaynakça

(1) Womack J.P., Jones D.T., Roos D.

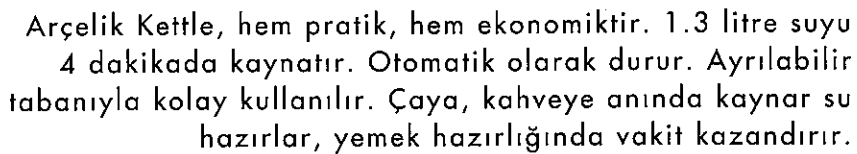
"The Machine that Changed the World",
sf. 133

(2) The Economist, Survey, March, 5th 1994.

(3) Türk Standartlar Enstitüsü,

Standart, Ağu. 1993

Arçelik Kettle
[çaya, kahveye, çorbaya, yemeğe anında kaynar su hazırlar...]
dilinizden anlar!

Panel 1: Ready Initiatives to Improve

Türkiye'de siyasi tıkanıklığı aşmak için

Türkiye'deki siyasi ve idari yapının hemen her konuda toplumun dinamizminin ve ihtiyaçlarının çok gerisinde kalması, yaşanan bunalımların aşılabilemesinin bu yapının dönüştürülmesine bağlı olduğu düşüncesinin kamuoyunda giderek kabul görmesini sağladı. Bunalımı anlamak için siyasi kişilik ve grupların yetersizliğinden öteye nedenlerin ortaya dökülmesi, bunların ardındaki iktidar ilişkilerinin sorgulanması ve bu çözümlemelere uygun öneriler üretilmesi süreçleri hız kazandı. Ülkede bugün yaşanan karmaşanın, gelecekteki ferah ve refah günlerin öncülü sayılabilemesinin ancak yapılan tespitlerin sağlamlığı ve bunlara dayanarak sürdürülen arayışların kapsamlılığı ile mümkün olacağı ortaya çıktı. Stratejik Araştırmalar Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı ve Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç.Dr. Gökhan Çapoğlu da siyasi çözüm arayışlarına bir kitapçık ile katılıyor. Türkçe hataları, kavramsal yetersizlik ve eksik tarih bilgisinden kaynaklanan zaaflar bir yana bırakıldığında Çapoğlu'nun **Türkiye'de Siyasi Tıkanıklığı Aşmak İçin*** adlı kitapçığı, bu konuda yapılan tartışmalara yararlı bir katkıda bulunuyor.

Vergisiz demokrasi olmaz

1992'de TOBB Başkanına danışmanlık yapan Çapoğlu, böyle çaplı bir projeye soyunmasını, "Türkiye'de vergi reformu konusunda uzun süredir devam eden çabalarımın siyasi alanda tıkanması beni siyasal tıkanıklık konusunda somut öneriler getirmeye zorladı" diyerek açıklıyor. Bir ülkede vergi vermayla siyasi yapının denetlenmesi ve şeffaflığı arasında doğrudan bir ilişki olduğu ilkesi, özellikle demokratik toplumlarda genel kabul görmüştür. Çapoğlu'nun verdiği rakamlara göre, "Türkiye'de kazanç sağlayan her dört kişiden sadece biri vergi vermektedir. Vergi verenlerin beşte üçünü ise ücretliler oluşturmaktadır. Vergi verilmeyen bir ülkede, vergi gelirlerinin nasıl harcandığı konusunda tartışma çıkmaması ve toplumsal adalet ve

sorumluluk bilincinin gelişmemesi de doğaldır." Toplumla devlet arasındaki en önemli iki ilişkiden biri olan vergi ödenmesi/toplanması konularında toplumun vergi vermemesi, devletin ise toplamak için yapılan önerilere bile önem vermeyerek "siyasi iradenin kayıtsızlığını" sergilemesi, siyasi tıkanıklığın en önemli göstergelerinden biridir. Bu durumda kaynaklarını harekete geçirmek isteyen Türkiye'nin hemen bir toplumsal uzlaşma sağlayarak vergi sistemini yenilemesi gerekmektedir. "Türkiye'nin kaynak sorununun en kalıcı çözümü vergi sisteminden geçmektedir." Bunun da ötesinde vergi veren toplum ödediği vergilerle neler yapıldığı konusunda, harcanan para kendisine ait olduğu için, daha yakından ilgileneceğinden demokratik denetim de güçlenecektir.

Mahşerin dört atlısı

Türkiye'de bugün yaşanan siyasi tıkanıklığın yapısal nedenleri Çapoğlu'na göre "demokratik katılım ve denetim eksikliği, siyasi partilerin oligarşik yapılanmaları, devletin ekonomideki ağırlığı ve yerel yönetimlerin gelişmişliğidir." Bu dört olgunun üzerinde yükseldikleri iki temel gerçeklik ise, Türkiye'de siyasetin popülizm ve patronaj ilişkileri sarmalından çıkamamasıyla, idarede atanmışların güç ve iradesinin her zaman seçilmişlere galebe çalmasıdır. Bu noktada Çapoğlu'nun da vurgulamaya çalıştığı gibi değişim isteyenler tam bir açmazla karşılaşıyorlar. Varolan iktidar ilişkileri, ülkede kısıtlı anlamda siyaset yapılabilmesine izin verdiğinden, tıkanıklığı aşmak seçilmişlerin siyasete ve idareye tümünden ağırlıklarını koymalarıyla mümkün. Ancak partilerin oligarşik yapıları ve katılımın her aşamada engellenmesi, ülkeyi yönetecek kadroların en iyimser ihtimalle vasat olmaları sonucunu getiriyor. Bu durumda da, "konularında hiç bir birikimi olmayan insanların ülke kaderinde yamsal önemde olan makamları sıra ile doldurduğu bir

* Türkiye'de Siyasi Tıkanıklığı Aşmak İçin, Ankara, Stratejik Araştırmalar Vakfı, 1994

ülkenin sorunlarının ağırlaşması normaldir."

Çarkların bu şekilde dönmesini ve varolan çarpık siyaset ilişkilerini yeniden üretilmesini sağlayan ise devletin ekonomideki rolüdür. Devletin geniş kaynakları kontrol edebilmesi, hükümet eden partilerin bu imkanları kullanabilmeleri siyasi partiler için iktidarın, "devletin ekonomideki konumu nedeniyle yandaşlarıyla birlikte yağmalayacakları bir ganimet olarak" algılanmasına yol açmaktadır.

Çözüm arayışları

Kendi önerilerini sunmadan önce Çapoğlu, Türkiye'nin içinde bulunduğu tıkanıklığı aşmak için başlatılmış iki tartışmayı irdeleyip eleştiriyor. Başkanlık sistemini önerenlerin sorunu yanlış bir eksene oturttuklarını savunan yazar, yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre başkanlık sistemini savunanların görüşlerinin aksine, parlamenter sistemin askeri darbelere karşı daha dayanıklı olduğunu da belirtiyor. Dolayısıyla Çapoğlu'na göre, "sorun başkanlık veya parlamenter sistemden çok parti sistemi ile yakından ilgilidir." Sert bir şekilde eleştirdiği ve "ülke sorunlarını sloganlar, boy hedefleri ve karalamalarla değil, toplumsal gerçeklere dayanan somut öneriler ile çözüme ulaştırılabilir" diyerek yargıladığı 'İkinci Cumhuriyet' savunucuları Çapoğlu'na göre "Türkiye'de siyasetin de ranta" dayandığını dikkate almamaktadırlar. Bu eksiklik yüzünden yazar, İkinci Cumhuriyet taraftarlarının neden-sonuç ilişkisinde de optik bir yanlgı içinde oldukları kamısında. "Asker-sivil bürokrasi egemenliği sadece bir sonuçtur. Asker-sivil bürokrasisi egemenliğinin temelinde siyasi tıkanıklık yatmaktadır."

Türkiye'de vatandaş/devlet ilişkisinin mutlaka vatandaşın haklarını artıracak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği artık her aklı başında kişi tarafından savunuluyor. Çapoğlu'na göre de "demokrasi toplumu oluşturan bireylerin tek başlarına ve/veya toplu halde yöneticilerden hesap sorabilmesi, sürekli denetleyebilmesidir". Çağdaş ve demokratik bir toplum olmanın en önemli şartlarından olan bu hakkın, bir şekilde TUSİAD tarafından kullanılmış olması ise Çapoğlu'na göre Türk burjuvazisinin "devlet desteğini yeterli görmedikleri durumlarda, bunu demokrasi dışı yöntemlerle aşma yollarını" deneme

alışkanlıklarına bir örnektir. Ecevit hükümeti dönemindeki sert ilan kampanyasına TUSİAD'ın adını vermeden it-hafta bulunan Çapoğlu'na göre bu hareket bir demokratik hak kullanımı değil, "1970'ler sonunda seçimle iş başına gelmiş bir hükümete karşı medya kampanyası başlatılarak 1980 darbesinin adeta öncülüğü"nün yapılmasıdır.

İlk etapta parti yapıları, siyaset anlayışı ve devletin ekonomideki yeri dönüştürülmelidir. Partilerdeki oligarşik ve örgüte rehin edilmiş siyaset anlayışını aşmada medyanın düzgün kullanılması ve toplum üzerindeki etkisi önemli katkılarda bulunabilecektir. Devletin ise "artık sermaye sınıfını geliştirmesine rant aktarımı yoluyla yardımcı olmak işlevinden arındırılarak, serbest piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarının yerleşmesine yardımcı olacak bir kounuma getirilmesine çalışılmalıdır". Devletin ekonomideki ağırlığının kalkması ve merkezin toplum üzerindeki tahakkümünün azalması yerel yönetimlerin güçlendirilmesini kolaylaştıracaktır. Yerel yönetimlerde, yönetici ile vatandaş arasındaki ilişki daha yakın olacağı gibi "geri çağırma hakkı, halk oylaması ve vatandaş girişimleri yerel demokrasilerin temel ilkeleri arasına yerleşmelidir".

Bunları hayata geçirmek için yapılan eylem planının çıkış noktası ise "siyasi tıkanıklığın dört temel noktada toplanan nedenlerinin ve çözüm yollarının halka anlatılması" olmalıdır. "Türkiye'nin ucuz oy tacirliği yapmadan, popülist olmadan sorunlara çözüm önerileri geliştirmiş kadrolara ve yeni bir siyasi harekete gerçekten ihtiyacı vardır".

Çapoğlu'nun yararlı kitabı bir düşünce üretme kuruluşunun ne tür çalışmalar yapması, ne tür konuları işlemesi gerektiği konusunda güzel bir örnek oluşturuyor. Bunun yanında böylesi önemli konulardaki projelerin nasıl **yapılmaması** gerektiğini de gösteriyor. Yabancı ülkelerde benzer bir çalışmanın konuya ve terimlerine vakıf, tarafsız kişilerce okunması ve onların eleştirilerinin ışığında bazı düzeltmelerin yapılması, eserin son halinin ise bir editörün elinden geçmesi adettendir ve ürün kalitesi açısından da yararlıdır. Siyasi tıkanıklığı aşmaya çalışırken, önce iddialı işleri niteliğe özel önem vererek yapma konusundaki tıkanıklığı aşmak herhalde iyi bir başlangıç olacaktır.

Soli Özel

ANKARA, ANKARA

Seni Görmek İster Her Düşen Dara

Ankara, yıllar yılı Cumhuriyetin başkent olma sorumluluğu altında ezilen, ağırbaşlı ve ciddi bir şehirken, son zamanlarda geliştirdiği canlı gece yaşamı ile kabuğunu kırmaya uğraşıyor. Bu konuda epeyce mesafe katedildiğini, Ankara'nın gece yaşamına ilişkin ortaya çıkan 'gece hayatı' söylemin-

den de anlayabiliriz. Şehre uçakla değil de karayoluyla girdiğinizde -özellikle Eskişehir yönünden geliyorsanız- caddenin iki tarafından yükselen dev kamu binaları sizi karşılıyor. Ancak doğu Avrupa'da ya da Rusya'da görülen cinsten büyük, estetik ya da mimari tarzı göstermekten çok, gücü gösterme amacıyla yapılmış binalar bunlar. Onları geçip şehir merkezine yaklaştığınızda kendinizi bu kez şehri kuzeyden güneye ikiye bölen bulvarda buluyorsunuz. Bu yolun üzerinde Çankaya'ya doğru ilerlerken iki yanda yer alan büyük bahçeli sefaret binaları sizi ferahlatıyor. Amerikan Sefareti'nden başlayan Or-An'a kadar uzanan bu bölüm Ankara'nın kremasını barındırıyor. Oteller, barlar ve lokantalar hep bu bölümde.. Şehrin ürkütücü ve ağır havasından kurtulmak isteyen varlıklılar ise, Gölbaşı, İncek köyü, Beysukent, Bilkent yörelerindeki villalar, çiftlik evleri ve hatta malikanelerde yaşıyorlar. Bir zamanların memur şehri Ankara, havası da temizlenince yaşanılır bir yer olmanın keyfini sürüyor. Memur kenti

tanımlamasına uygun olarak temiz ve düzenli bir altyapıya, keyif, eğlence ve farklı lezzetlerin sunulduğu mekanlar eklemlendiğinde şehir tercih edilebilir bir yaşam düzeyi sunuyor.

Eğer Ankara'daki işiniz aynı gün bitecekse, iyi bir öğle yemeği yiyebileceğiniz restoranlar var. Ama

geceyi geçirmeniz gerekiyorsa, Sheraton ya da Hilton otellerinden birini tercih etmek durumundasınız. Eğer bu iki otelde yer bulamazsanız, Maltepe'deki **İçkale**, ya da Tandoğan'daki **Merit Altınel** ve **Bilkent** de rahat edebileceğiniz oteller. Eğer, şehirde geçirmeniz gereken süre, tesadüfen birkaç gün ise, Ankara'nın spor ve hoşça vakit geçirmeyi vaad eden klüpleri var. Yeni tesisleriyle **Atlıspor**, Konya yolu üzerindeki **Kurt** tesisleri ve şehrin dışındaki **Country Club**. Buraları görmek için klüp üyesi muteber Ankara'lı dostlarınızla birlikte olmanız gerek.

Gece için otelde yerinizi ayırttıysanız, önce hoş bir yemek yiyip daha sonra Ankara'nın kendine has bar sohbetlerine katılabilirsiniz, ya da dostlarınızın evinde bitmeyen politika sohbetleri yapabilirsiniz.

Ankara'da mesafelerin kısalığı ve fiyatların uygunluğu özellikle taksilerde size dolar bozdurmuşsunuz hissini verebilir ama bu, havalanıyla şehir arasında geçerli değil. Esenboğa, Çubuk ilçesi sınırları içinde yer

aldığı için şehirlerarası tarife uygulanıyor ve eğer havaalanından Ankara'nın Çankaya ya da Dikmen gibi bir semtine gidiyorsanız, ödeyeceğiniz taksi parası, nerdeyse İstanbul-Ankara uçak bileti fiyatına ulaşıyor.

İşte, size, leziz mutfakları ile restoran, rahat edebileceğiniz otel ve eğer hızlı bir gece geçirmek istiyorsanız bar seçeneklerinizle kısa bir Ankara panoraması:

Kavaklıdere'de, uluslararası mutfaktan seçkin örnekler sunan **Utin's**, özellikle yaz akşamlarında bahçesi ile çok keyifli oluyor. "Altın soslu" istakozuyla ve Ankara'ya göre bir hayli yüksek fiyatlarıyla ünlü. (468 59 40)

Biz: restorantta da çeşitli mutfaklardan örnekler bulmak mümkün. Ankara'nın tercih edilen yerlerinden. (Tel: 436 58 38)

Eğer Hilton'da kalıyorsanız, **Marco Polo**'yu, Sheraton'da kalıyorsanız, enfes Ankara manzarasıyla **Le Jardin**'i bir kez deneyin.

Uzun yıllar Mogan gölü kıyısında salaş bir binada hizmet veren ve "**Belçikalı'nın Yeri**" adıyla ün yapan **Chez Le Belge**, yeni büyük binasında da aynı lezzeti sunuyor. Kerevit çeşitleri özellikle öneriliyor. (Tel: 484 14 78)

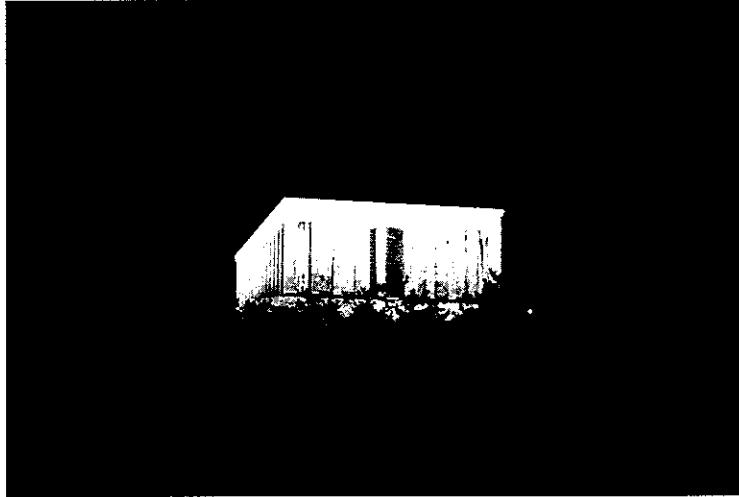
Gaziosmanpaşa'daki **Casa Bonita** ise Meksika yemeklerinden örnekler sunuyor. (Tel: 446 30 66) Ama Ankara'ya uzun yıllardır gidip gelenlerdenseniz, ayağınızın ahışık olduğu **RV** (Tel: 427 03 76) ve daha önce Kızılay'dayken şimdi Kale'ye taşınan **Washington Restoran** (Tel: 311 43 44) kararsızlığınıza gerek bırakmaz. Her ikisi de uygun fiyatları ve özenli yemekleri ile

tercih edilebilir. Çin yemeği yemek istiyorsanız, Çankaya'daki **Cengiz Kan** (Tel: 437 51 01) iyi bir şarapla pizza ya da İtalyan yemeklerini canınız çekiyorsa Gaziosmanpaşa'daki **Wine House** (Tel: 467 65 25), Yukarıayranca'daki **Italian Restaurant** (Tel: 438 09 35) ile Çankaya'daki **Yunus's** (Tel: 438 58 56)'u deneyebilirsiniz.

Kale'de **Boyacızade Konağı** ile **Zenger Paşa Konağı** da eski Ankara evleri ve çingenelerin yaptığı müzikle Kumkapı'nın eğlence tarzını sunuyor. Eğer restore edilmiş bir Ankara evin-

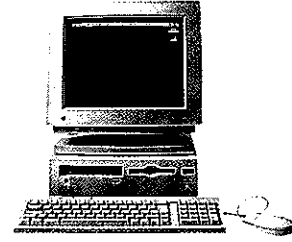
de çok lezzetli kebaplar yemek istiyorsanız, size **Mangal**'i öneriyoruz. (Tel: 440 53 53) Ama eskiden alışkanlığınız varsa, **Hacıbey**, **İskender** ve **Uludağ** kebapçıları her zamanki lezzetleriyle İtfaiye meydanı'ndaki eski yerlerinde. Eğer öğle yemeğinde bolca zamanınız varsa, Gölbaşı'ndaki

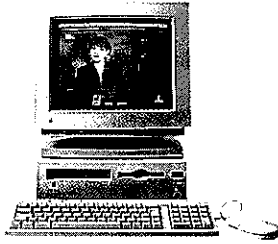
Kebabistan'a da uzanabilirsiniz. Mantarlı kebab çeşitleri çok lezzetlidir.

Eğer iyi bir akşam yemeği yerine hafif bir menü ve iyi bir gece istiyorsanız, son ayların gözde mekanı **Karpiç in Şamdan** sizi bekliyor. Daha önce ünlü şarkıcı Alpay'ın yönettiği bu klüp, İstanbul Şamdan'la ortak olurken kendini yeniledi. Sıcak ve samimi bir hava için Mebusevleri'ndeki **Amisos**, hem bar hem restaurant olarak hizmet veriyor. Ankara'nın entellektüellerinin tercih ettikleri barlar ise, **Mimarlar Derneği**, **Replik Bar** (tiyatrocular devam ediyor) **Manhattan**, **Cafe Theatre** ve **Sinema Bar**. Gelmişken Ankara'nın discolarını da denemek isterseniz, size **Airport**, **Dorian Gray** ve **Paradise**'i öneriyoruz.

Apple, Macintosh LC 630™'u sunar.

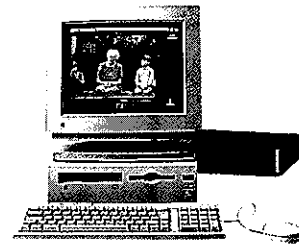
O bir Macintosh bilgisayar...

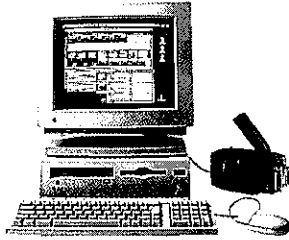
Ve bir televizyon.

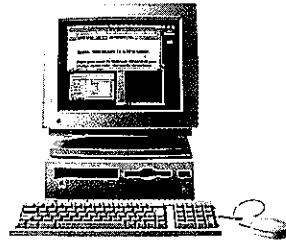
Ayrıca CD çalar.

Hem video kayıt cihazı...

Hem de video editör.

Yani... Macintosh LC 630™

Fiyatı da uygun.
Hemen sahip çıkın!

Dünyanın kullanımı en kolay kişisel bilgisayarın üreticisi Apple, dünyanın en gelişmiş kişisel bilgisayarını sunar... Macintosh LC 630™
Macintosh LC 630™'la dünyayı ayağınıza getirirsiniz. Macintosh LC 630™ birkaç saniyede yeni iletişim ve multimedia olanaklarını kolayca ekleyebileceğiniz bir bilgisayar. Örneğin Apple TV/Video System modülü sayesinde, kablo ya da anten sistemiyle erişilen tüm TV kanalları ekranınızda belirsin... Dünya ayağınıza gelsin.

Macintosh LC 630™'la dünyayı değiştirebilirsiniz. Dilediğiniz an Apple Video System ve Apple Presentation System donanım ekiyle video kamerasından hard diskinize görüntü kaydı yapın. Dilerseniz video bağlayıp hazırlıklarınızı doğrudan video kasede kaydedin ya da montajlayın... Macintosh LC 630™'la AV teknolojisinin olanaklarından yararlanarak dünyayı değiştirin.

Macintosh LC 630™'la dünyanın her yerine gidersiniz. Macintosh LC 630™'un CD-ROM seçenekli modeliyle binlerce CD izleyin ya da dinleyin... Dünyayı ayağınıza getirmekle kalmayıp, dünyanın her yerine bir dokunuşla ulaşın.

Macintosh LC 630™'u kolayca elde eder, kârlı bir yatırıma dönüştürsünüz. Bu yetenekli ve becerikli Macintosh'a kolayca sahip olabilmemiz için uygun bir fiyat var...

Macintosh LC 630™'un daha neler yapabileceğini gözlerinizle görmek isterseniz Apple Center ya da Yetkili Satıcılarını ziyaret edebilirsiniz. Bölgenizdeki Apple Yetkili Satıcısını öğrenmek için Bilkom A.Ş.'yi arayabilirsiniz.

Apple®

BİLKOM® Apple Computer Türkiye Yetkili Distribütörü

Bilgisayar ve Özel Eğitim Hizmetleri A.Ş. Abdi İpekçi Cad. Alın Sok. Ahmet Kara İşhanı No: 2 Kat: 4-5-6 Nişantaşı, 80200 İstanbul Tel: 0 (212) 225 02 60 (10 Hat) Faks: 0 (212) 225 19 70

Apple, Apple logo ve Macintosh, Apple Computer Inc. adına tescillidir.

Reklamcılıkta Kamu yararı

Alican Turalı

Bir mesleği icra ederken uyulması gereken kurallar ve uygun davranış biçimlerinin tümünü iş ahlakı veya profesyonel etik olarak tanımlayabiliriz.

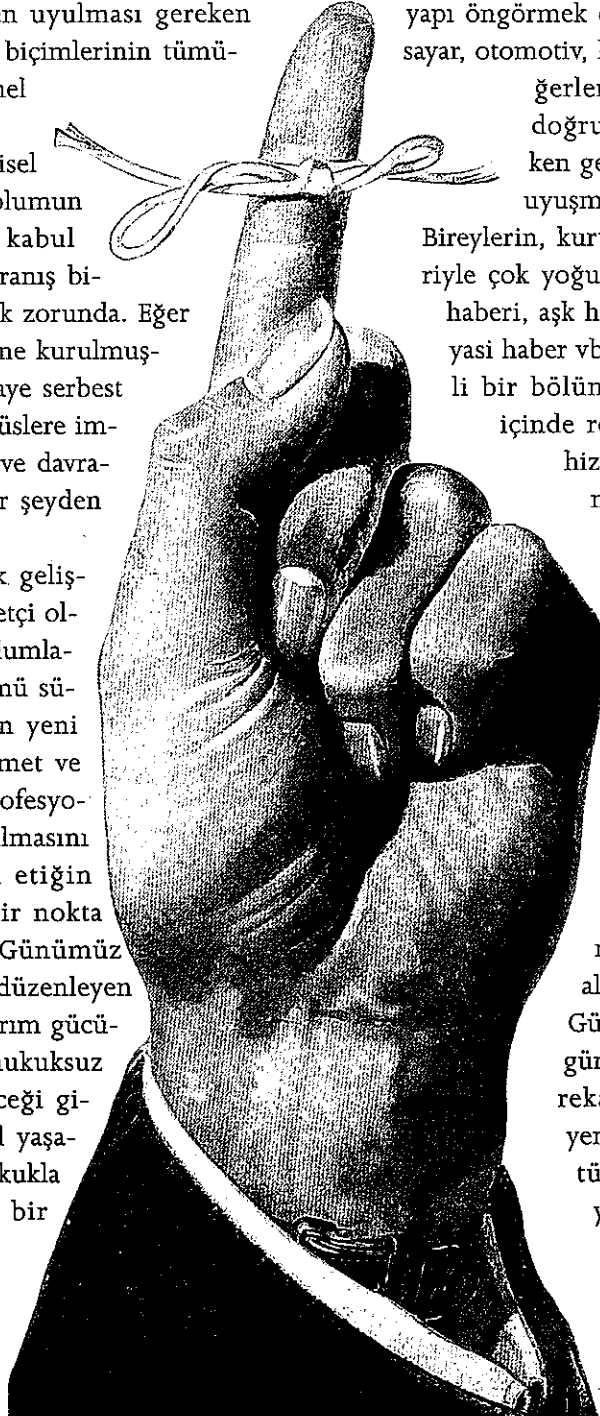
Profesyonel etik; bir tür kişisel sorumluluğu içerirken, toplumun yazılı veya yazısız olarak kabul görmüş genel ahlak ve davranış biçimleriyle de uyumlu olmak zorunda. Eğer düzen, serbest rekabet üstüne kurulmuşsa, düşünce, iş gücü, sermaye serbest olarak dolaşp, ortak teşebbüslere imza atıyorsa, uygun rekabet ve davranış biçimlerinin tanımı her şeyden fazla öneme sahip oluyor.

Toplumsal ve teknolojik gelişmenin vardığı nokta, rekabetçi olsun veya olmasın, tüm toplumlara gittikçe artan bir işbölümü süreci yaşıyor. Ortaya çıkan yeni meslekler, özellikle de hizmet ve haberleşme sektörlerinin profesyonel etiklerinin de oluşturulmasını hayati hale getiriyor. Bu etiğin oluşturulmasında kritik bir nokta ise kamusal gücün tavrı. Günümüz toplumlarında iş hayatını düzenleyen hukuk yapıları, mevcut yatırım gücüne de sahiplerdir. Ancak hukuksuz bir toplum düşünölemeyeceği gibi, ekonomik ve toplumsal yaşamın en ufak detaylarını hukukla çerçeveleyip, düzenleyen bir

yapı öngörmek de olası değil. Her sektör (bilgisayar, otomotiv, haberleşme, tekstil, reklam ve diğerleri) kendi mesleki uygulamaları doğrultusunda bir dizi kural yaratırken genel kurallar ile çatışma mı yoksa uyuşma mı noktasında?

Bireylerin, kurumların ve de ülkelerin birbirleriyle çok yoğun haberleştikleri bir döneme (iş haberi, aşk haberi, mal ve hizmet reklamı, siyasi haber vb...) ülkemiz coğrafyasının önemli bir bölümü dahil oldu. Bütün bu süreç içinde reklamın tanımı; "bir ürün veya hizmetin alım, satım veya reklamcının istediği başka etkileri oluşturmak amacıyla ücret karşılığında bir iletim zamanında reklamcıya tahsis edilen duyuruları ifade eder" (Resmi Gazete 7, Kasım 1993, Pazar, S: 357) ifadesiyle siyasi otorite tarafından belirlendi.

Kanun koyucunun da açık olarak belirttiği gibi reklamın amacı etkilemek olup, tüketicileri reklamı yapılan mal ve hizmetler nezdinde pozitif bir satın alma kararına yöneltmeyi hedefler. Günümüzde, ticari haberleşme özgülüğünün güvence altında olduğu rekabetçi ekonomilerin tümünde, yeni geliştirilen mal ve hizmetlerin tüketici nezdinde duyurularının yapılıp, konumlandırılması yo-

Size en uygun bilgi sistemi çözümleri bizde.

Sirket Bilgi
Sistemi
Quick Response

Çünkü 'tekstil', bizim de
'doğup büyüdüğümüz' yer.

Tam 17 yıldır, pek çok sektörün önde gelen kuruluşlarına hizmet verdik... özellikle de tekstil sektörünün en büyüklerine. Şimdi, kazandığımız deneyim ve uzmanlıkla size de hizmet vermeye hazırız. İşte sunduğumuz çözümlerden birkaçı...

• Üretim planlaması ve takibi, satın alma, müşteri siparişinin alınması ve dağıtımların takibi konularında **Tekstil Bilgi Sistemi - AS/400 TEX ve Konfeksiyon Bilgi Sistemi - LOOK 400.**

• Renk yönetimi... İplik ve kumaş deseni tasarımı... Bire bir simülasyonda **EASYTEX (CAD).**

• Kumaş desen ve model bilgilerinin saklanması ve izlenmesinde **TEX-SUNRISE.**

• Boya baskı desen tasarımı **TEXPAINT.**

Bunların yanı sıra, kalite kontrol sistemi, dokuma tezgâhları yüklemesi ve

Bilgisayar
Destekli
Tasarım (CAD)

raporlama araçları gibi tamamlayıcı çözümlerimiz de var. Üstelik, yönetim bilgi ve karar destek sistemleri tasarımı, danışmanlık, uygulama-geliştirme, sistem yönetimi ve denetimi hizmetlerini de sunuyoruz.

Gördüğünüz gibi, sizin için yapabileceğimiz çok şey var. Ve bütün bu avantajlardan yararlanmak için bizi arayacağınızı (212-280 50 11) biliyoruz. Ne de olsa, sizi yıllardır tanıyoruz.

I-BİMSA

Uluslararası İş, Bilgi ve Yönetim Sistemleri AŞ

IBM ve SABANCI ortak kuruluşudur.